

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 884268/1

בבית הדין הרבני הגדול ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב אליעזר איגרא, הרב א' אהרן כץ, הרב שלמה שפירא

המבקשים: 1. הוועד הכללי כנסת ישראל
לצדקת רבי מאיר בעל הנס
(עמותה) (ע"י ב"כ עו"ד רפאל שטוב)
2. הקדשות הוועד הכללי כנסת ישראל
לצדקת רבי מאיר בעל הנס
(הקדש)

נגד

המשיבים: "וזאת לראיה" מפעלי תרבות ותורה
להנצחת והנחלת משנת הראי"ה קוק זצ"ל (ע"י ב"כ עו"ד דב פרימר)

הנדון: עיכוב ביצוע פסק בית הדין הרבני הגדול בעניין 'הוועד הכללי' ו'בית הרב'

פסק דין

א. ההליך שלפנינו

לפנינו בקשת עמותת "וזאת לראיה" מפעלי תרבות ותורה להנצחת והנחלת משנת הראי"ה קוק זצ"ל (להלן: וזאת לראיה), שהוגשה לבית הדין הרבני הגדול ביום כ"ג בשבט תשע"ב (16.2.12), למתן החלטה לעיכוב ביצוע פסק דינו של בית הדין הגדול שניתן בערעור של עמותת הוועד הכללי כנסת ישראל לצדקת רבי מאיר בעל הנס (להלן: הוועד הכללי) על פסק דינו של בית הדין האזורי, בסכסוך שבינו לבין האגודה למען בית הרב קוק זצ"ל ולחילופין בינו לבין עמותת וזאת לראיה (על המורכבות שמכוחה גם נבעה אייבההירות לכאורה באשר לשאלה מי הוא הצד שבסכסוך העומד כנגד הוועד הכללי עמדנו כבר בהחלטה שניתנה עובר לפסק דין זה ובה דחינו את בקשת הפסילה שהגיש נגדנו עו"ד שטוב. בפסק הדין האמור דובר מכל מקום ב"בית הרב" ומינוח זה שימש אף בהחלטה האמורה וישמש גם בפסק דיננו זה במקומות הנצרכים ולעיתים מטעמי נוחות גרידא).

פסק הדין של בית הדין הגדול ניתן, לפי הרשום בו, ביום ד' במרחשוון תשע"ב (1.11.11) אך שוחרר להמצאה רק ביום ט' בטבת תשע"ב (4.1.12). בבקשה האמורה נטען שהמועד הרשום כמועד נתינת פסק הדין אינו המועד האמיתי שבו 'ניתן' פסק הדין. לטענת עמותת וזאת לראיה הרב א' שרמן שינה את פסק הדין וחתמו לכאורה רק במועד שבו שוחרר להמצאה לצדדים, בתקופה שבה כבר יצא הרב שרמן לגמלאות ולא היה מוסמך ליתן פסק דין או לחתום עליו. לפיכך לטענת העמותה פסק הדין ניתן בחוסר סמכות ויש לבטל פסק דין זה.

מטרת ההליך שלפנינו היא אפוא לברר את נסיבות חתימת פסק הדין שנתן מותב אחר של בית הדין הרבני הגדול, ובהתאם לתוצאות הבירור להכריע בעניין תוקפו של פסק הדין. אם יוחלט שפסק הדין נחתם וניתן כדין, יוכל המשיב לפעול למימושו, אך אם ייקבע שנפל בהליך פגם חוקי (שיהפוך בעקבות כך גם לפגם הלכתי, כפי שנבאר), יצטרך מותב בית דיננו לתת הוראות לעניין דרך בירורו של הסכסוך שבין הצדדים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

נציין כי במקביל להליך שלפנינו נערך הליך דיוני בבית המשפט בבקשת עמותת וזאת לראיה לאישור פסק דינו של בית הדין האזורי – מושא הערעור האמור – ותביעת הוועד הכללי לקבוע שפסק הדין אינו תקף. בית המשפט דחה את תביעות שני הצדדים, הכרעה שיש להעיר כי במהותה היא משאירה את שניהם בפני שוקת שבורה, ולכאורה מונעת הכרעה משפטית (ונעמוד על כך עוד להלן).

ב. הקדמה

טרם ניגש לדון לגופם של דברים נחוצות כמה הקדמות וסקירות היסטוריות משפטיות ההכרחיות כדי להבין את הרקע ואת שייאמר עוד להלן.

חלק נרחב מהללו היו דרושות לנו גם לצורך החלטתנו הקודמת שבה דחינו את בקשות הפסילה שהגיש עו"ד שטוב בשם הוועד הכללי נגדנו. בשל כך אכן פרשנו את היריעה באותה החלטה, ונצרכים אנו להכריע כאן הכרעה מקדמית – לא משפטית – בשאלה אלו מהדברים הם כאלה שמוטב שלא לחזור עליהם כאן שנית אלא להניח לצדדים ולכל קורא ללמוד את הסתום כאן מן המפורש שם, במקום להלאותם בחזרה על הראשונות, ואלו הם פרטים שהחזרה עליהם כאן, אף אם יש בה כדי להטריח, היא בגדר הכרח לא יגונה. להלן נעשה כמיטב יכולתנו לאזן בין הרצון לקצר במה שאין צורך להאריך בו לבין ההכרח שלא לקצר במקום שאמרו להאריך, ואחרי ככלות הכול אנו מביעים את צערנו כי הדברים התארכו למעלה מן המקובל אצלנו.

ג. הצדדים, מושא מחלוקתם רבת השנים וההליכים

"הוועד הכללי" הוא שם משותף להקדש – למעשה אשכול הקדשות המאגד בתוכו הקדשות אחדים – ולעמותה. חלק מהנפשות הפועלות בשנים האחרונות אף הן משותפות להקדש ולעמותה. עובדות אלה יצרו טעויות ואי-הבנות, לרבות בקרב רשויות וערכאות, ויש אף מקום לחשש שנוצלו ליצירה מכוונת של טעויות כאלה.

"בית הרב" הוא כינויו של המבנה שנתרם בשעתו להקדש "הוועד הכללי" (להלן גם: "ההקדש") ושיועד ושימש למגוריו של הראי"ה קוק, רבה של ירושלים והרב הראשי (האשכנזי) הראשון של ארץ ישראל, ולישיבתו "ישיבת מרכז הרב". בחלוף השנים, לאחר פטירת הראי"ה ולאחר ששיבתו עברה למשכנה הנוכחי, המשיכה הזיקה בין בית הרב לראי"ה ולמורשתו וכיום שוכן בו מעין מוזיאון המוקדש לראי"ה ולמורשתו ומתקיימות בו פעילויות הסובבות סביב הנחלת תורתו והנצחת מורשתו.

בעבר נוהלה פעילות זו בבית הרב על ידי "האגודה למען בית הרב קוק זצ"ל" (ע"ר 580053833), וזה כמה שנים שבמקומה של עמותה זו מנהלת את "בית הרב" עמותת "וזאת לראיה". עובדה זו גם היא יצרה – או אפשרה את יצירתן של – טעויות מסוימות וטענות משפטיות מסוימות שעליהן נעמוד להלן. מכל מקום חלק מההתנהלות התקיימה בין הוועד הכללי לבין "בית הרב", כך תוארה והוגדרה ההתנהלות המשפטית אף בפסק דינו של בית הדין, וזאת בלי לתת דגש או להבהיר מול מי מהעמותות דלעיל התנהלה התדיינותו המשפטית של הוועד הכללי או שמא מול שתיהן כאחת.

כפי שציינו כבר בהחלטתנו בבקשת הפסילה, הכריחה אותנו התנהלותו של עו"ד שטוב בא כוח הוועד הכללי – התנהלות שהתאפיינה בהתחמקות ממילוי הוראות בית הדין (הוראות דברו פרוצדורה פשוטה של המצאת ייפוי כוח עדכני) ובמתקפות בוטות, לא מכובדות ולא ענייניות כלפי הצד שכנגד, כלפי אישים שונים הקשורים בו וכלפי בית הדין עצמו – להעמיק ולברר מן

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

השורש מי הם נאמני הקדש הוועד הכללי, מהו היקף סמכותם בכלל ומה תוקף מינויים של הנאמנים המכהנים (וכפי שיתברר: הנאמן היחיד המכהן) בשנים האחרונות; מהי עמותת הוועד הכללי, מה סמכויותיה לעניין ענייני הקדש הוועד הכללי – ככלל, ובתיק זה בפרט; ובהמשך מה מעמדו של עו"ד שטוב עצמו כמייצג של ההקדש או של העמותה.

הוועד הכללי עצמו הוא מוסד ותיק, שהקימוהו גדולי ישראל פארי ומנהיגי היהדות האשכנזית בירושלים. כפי שיתבאר עוד להלן הנכסים שהוקדשו והועברו לאחריות הוועד הכללי הועברו לשם מטרות מסוימות ובמגמה שהללו ייושמו באמצעות השימוש שייעשה באותם נכסים ובפירותיהם על פי הוראות ההנהגה הרוחנית של ירושלים. נציגי הקהילות האשכנזיות היו מנהיגי ומנהלי הוועד במשך השנים, הוועד עמד תחת פיקוחם של רבני ירושלים. אך עתה – והרחבנו בעניין זה בהחלטה שבבקשות הפסילה – ענייניו מתנהלים על ידי אנשים שלא בחר בהם הציבור, ורב הנסתר על הגלוי (אם יש כלל גלוי) בהתנהלותו. את נכסי ההקדש מנהלת עמותת הוועד הכללי ואת זו כשלעצמה מנהלת להלכה קבוצה מצומצמת של אישים: הרבנים אברהם נח גרבוז, יששכר דוב רוזנטל ואריה דביר – היחיד מאלה שמונה גם לנאמן ההקדש – ועו"ד רפאל שטוב. ולמעשה, כפי שנראה לנו תוך העיסוק בעניין שלפנינו, הניהול האמיתי של ההקדש ושל העמותה גם יחד מצוי בידיו של אדם אחד, עו"ד רפאל שטוב, המסתייע בשיתוף פעולה מסיבי של הרב אריה דביר, ולעת הצורך פועל כביכול בשם של האחרים, מחתים אותם על הרצוי לו כשנאלץ הוא להציג את חתימותיהם, וכשהדבר מתאפשר לו אף מחתים גורם נוסף במקומם על ייפוי כוח – את הרב חיים לנג, המשמש מנכ"ל העמותה ושכלל אינו מוסמך לחתום על ייפוי הכוח. קבוצה זו שולטת בנכסים, עושה בהם כראות עיניה ואינה מדווחת כראוי לבית הדין, למרות הוראותיו של בית הדין, ולמרות חובתו של הרב אריה דביר שהוא אחד מנאמני ההקדש לפעול על פי הוראותיו, החובה הרובצת ממילא גם על עו"ד שטוב בכובעו כבאי-כוחו של נאמן ההקדש הרב דביר.

נוסיף הבהרה הנוגעת לכל התביעות ולכל נכסי הקדשות הוועד הכללי. יש להבהרה זו השלכה גם לגבי הקדשות אחרים בקביעת מעמד נאמני ההקדש לעומת מעמדה של עמותה – דבר הקיים בכמה הקדשות:

מעיון בתיקי הקדש הוועד הכללי שהתנהלו בפני בית הדין ובפני בית המשפט עולה שעו"ד שטוב משתמש בטכניקה של העיוור והפיסח, כדי להתחמק מסמכות וממתן דיווח, כדאיתא בסנהדרין (צא, ב):

אמשול לך משל: למה הדבר דומה? למלך בשר ודם שהיה לו פרדס נאה והיה בו בכורות נאות והושיב בו שני שומרים, אחד חיגר ואחד סומא. אמר לו חיגר לסומא: "בכורות נאות אני רואה בפרדס. בא והרכיבני ונביאם לאכלם." רכב חיגר על גבי סומא, והביאום ואכלום. לימים בא בעל פרדס, אמר להן: "בכורות נאות היכן הן?" אמר לו חיגר: "כלום יש לי רגלים להלך בהן?" אמר לו סומא: "כלום יש לי עינים לראות?" מה עשה? הרכיב חיגר על גבי סומא ודן אותם כאחד.

ניהול הקדש הוועד הכללי עמום, ורב בו הנסתר על הנגלה, השולטים בפועל בהקדש ובעמותת הוועד הכללי מתעלמים במפגיע מהוראות בית הדין במוותבים שונים לדווח לבית הדין. כשעו"ד שטוב נדרש לדווח לבית הדין, הוא טוען: "זהו עניין של העמותה, שלבית הדין אין סמכות לגביה אלא לבית המשפט." וכשהוא נדרש לדווח לבית המשפט, הוא טוען: "זהו עניין ההקדשות שהסמכות בו היא של בית הדין ולא של בית המשפט." נראה אפוא שהגיע הזמן

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שגוף אחד יבצע המעקב בשליחות שתי הערכאות כדי להגיע לכירור האמת, וכפי שיתבאר להלן.

בהחלטה שנתנו בבקשת הפסילה עמדנו גם על דפוסי פעולה שנוקט עו"ד שטוב בהליכים שבהם הוא מעורב, התנהלות שתחילתה בהצפת והטרדת בית הדין בבקשות רבות חוזרות ומטרידות והמשכה בבקשות לפסילת דיינים כאשר החלטתם אינה מוצאת חן בעיניו. הבהרנו כי למרות הטורח שבדבר אין באפשרותנו להתפטר מאחריותנו ולהיכנע לדרישותיו של עו"ד שטוב. חובה עלינו להתנהל במתינות ובשום שכל כדי להציל עשוקים (נכסי הקדשות הוועד הכללי) מיד עושקים. אף לטענות הפסילה, טענות שכולן כאחת היו דברים שאין להם שחר, חובתנו כדיינים להתייחס באורך רוח ולהשיב עליהן עניינית. זאת עשינו בהחלטה האמורה.

אין בטענות אלה כדי לירא אותנו מלבדוק את הדברים לגופם. כתבנו גם בהחלטה האמורה כי אור השמש הוא החומר המחטא הטוב ביותר וחשיפת הדברים אליו היא המגלה את מעשיו של עושה דבר עוולה המנסה להסתיר דבריו באצטלה של קדושה, כפי שהתבאר בהחלטה האמורה וכפי שעוד יתבאר.

עתה הגיע עת הבירור לגופם של דברים:

תחילה נבהיר את תולדות הוועד הכללי ואת התנהלותו ככלל ובתיק זה בפרט, את סמכות נאמני ההקדש וועד העמותה, חובת הדיווח וכו'. אחר כך ואף מתוך כך נבוא למתן הוראות הלכתיות ומעשיות באיזה אופן יתנהלו נכסי הוועד הכללי מכאן ואילך ומי מוסמך לתת בהם הוראות. לאחר שיתקיימו הוראות אלו נקבע באיזה אופן ימשיך להתנהל ההליך שבין הוועד הכללי לבית הרב.

ד. הליכי תביעה זו וגלגוליה הקודמים של הפרשה שהם הרקע להליכים אלה

ביום כ' בכסלו תשס"א (17.12.2000) הגישה עמותת "הוועד הכללי 'כנסת ישראל' (ע"ר)" לבית הדין האזורי בירושלים תביעה בשם הוועד הכללי כנגד "עמותת בית הרב" והרב יוחנן פריד לסילוק ידם מ"בית הרב" ולחלופין לחיובם בשכר דירה ראוי בשל השימוש שהם עושים בנכס המצוי ברח' הרב קוק 9 ירושלים (תיק [מספר ישן] 900005876-35-3; [מספר חדש] 688021/1). לאחר הליכים מהליכים שונים, שאין ענינם לכאן, נחתם ביום ט' בחשון תשס"ז שטר בוורות בין "הוועד הכללי כנסת ישראל ע"י ב"כ עו"ד רפאל שטוב" ובין "עמותת בית הרב ועמותת זאת לראיה ע"י ב"כ עו"ד רוט". ביום כ"א בטבת תשס"ח (30.12.07) נתן בית הדין האזורי את פסק דינו שבו נדחתה התביעה ונקבע שלעמותת בית הרב יש זכויות במבנה (פרטי הזכויות ומהותן אינם עניין להחלטה זו).

ביום י"א באדר ב' תשס"ח (18.3.08) הוגש ערעור על החלטה זו. הערעור הוגש בשם עמותת הוועד הכללי כנגד עמותת בית הרב והרב יוחנן פריד. דיון בערעור נערך רק ביום י"ב באדר א' תשע"א (14.2.11). הדיינים שדנו בו היו הרה"ג אברהם שרמן, ציון בוארון וציון אלגרבלי. פסק הדין, כפי שכבר הוזכר, ניתן לפי הכתוב בו ביום ד' במרחשון תשע"ב (1.11.11) אך שוחרר להמצאה רק ביום ט' בטבת תשע"ב (4.1.12).

על פסק דין זה הוגשה הבקשה לעיכוב ביצוע המוזכרת בראש החלטה זו.

עו"ד שטוב טען שיש למחוק בקשה זו על הסף מפני שאין לה מקום לא בתקנות ולא בהלכה, ובתגובה כתבה עמותת וזאת לראיה שהיא עומדת על בקשתה מכיוון שבתגובת עו"ד

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שטוב אין תשובה עניינית לטענותיה המצריכות בדיקה עובדתית אימתי נחתם פסק הדין ומשכך גם מצריכות הכרעה בשאלה מהו תוקפו המשפטי.

ביום י"ב באדר תשע"ב (6.3.12) ניתנה החלטת הגר"צ אלגרבלני שזו לשונה:

לאור דו"ח מבקר הפנים שעולה שהדיינים חתמו בזמן על הערעור [...] ואף גובשה דעה בין הדיינים לפני חתימתם שלא נוצר הקדש חדש, ובאם נעשו שינויים לאחר מכן לא היו אלא תיקוני הגהה וכן הייתה השלמת נימוקים הלכתיים על ידי הגר"א שרמן כפי שנמסר לי על ידו, ולאור הנ"ל הבקשה לעיכוב ביצוע נדחית.

לאחר זמן, ביום ה' באב תשע"ב (24.7.12), ניתנה החלטת נציב התלונות על שופטים ודיינים המקבלת את התלונה שהגיש הרב יוחנן פריד. וזו לשון מסקנתה:

סעיף 16ב(א) לחוק הדיינים תשט"ו 1955 קובע:

דיין שהחל בדיון ויצא לקצבה או פרש יהיה מוסמך לסיים את הדיון בתוך שלושה חודשים מיום היציאה לקצבה או הפרישה.

מכאן כי כבוד אב"ד הרב שרמן היה מוסמך לסיים את הדיון בערעור הנדון היינו לתת בו את פסק דינו לא יאוחר מיום 2.11.11 בתאריך זה פגה הסמכות ואין היא ניתנת עוד להארכה.

אכן חתם כבוד אב"ד על פסק הדין ביום 1.11.11 אולם לא היה זה פסק הדין המושלם שיצא לאחר מכן לאור, שהרי מאז שנחתם הוספו עליו נימוקים ואסמכתאות.

משנחתם פסק הדין הוא שמתקרא פסק הדין שניתן במועדו ואין בלתו. אין החוק מכיר במתן פסק הדין לשיעורין שיעור אחד תוך שלושה החודשים והאחר אחר תקופה זו שאם כן אין לדבר סוף. מסקנתי היא על כן כי התלונה מוצדקת. מנהל בתי הדין הרבניים מתבקש לבחון את ההיבטים העולים מהחלטה זו.

בהתחשב בהחלטת הנציב ניתנה ביום כ"ד בתשרי תשע"ג (10.10.12) החלטת נשיא בית הדין הגדול (כתוארו אז) הראשון לציון הגרש"מ עמאר המעכבת את ביצוע פסק הדין וממנה הרכב חדש לבחינת הדברים וזו לשונה:

אבקש כי דברי כבוד הנציב ייבחנו על ידי הרכב של בית דין הגדול שלא היה מעורב בדיון בתיק זה. ההרכב המוצע הוא הרה"ג רא"י שיינפלד, הרה"ג אליעזר איגרא והרה"ג ר"י אלמליח שליט"א. ובינתיים שלא לבצע את פסק הדין.

הגרש"מ עמאר דחה שתי בקשות של עו"ד שטוב לביטול החלטתו וקבע שהטענות שלגופו של עניין יועלו בפני ההרכב שנקבע. בא כוח בית הרב הגיש ביום כ' במרחשוון תשע"ג (5.11.12) בקשה לקביעת מועד לדיון בעניין קביעת הנציב.

ביום י"ז באדר תשע"ג (27.2.13) ושוב ביום כ"א בטבת תשע"ד (24.12.13) הגיש עו"ד שטוב בקשות לביטול צו עיכוב הביצוע ולחילופין קביעת מועד דחוף. אך בינתיים הסתיימו כהונת הגרש"מ עמאר כנשיא בית הדין הגדול וכהונתם של הדיינים שמינה לטפל בתיק ושניהנו במינוי זמני בבית הדין הגדול. באותה עת נותרו בבית הדין הגדול רק שני דיינים מכהנים ששניהם היו מנועים מלדון בתיק משום שהיו חלק מההרכב שפסק את פסק הדין מושא הבקשה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לעיתים הביצוע והתלונה לנציב. וכפי שהבהיר נשיא בית הדין הגדול (כתוארו אז) הראשון לציון הגר"י יוסף בהחלטתו מיום ל' באב תשע"ד (26.8.14) כך:

לפני בקשה לביטול החלטת כב' נשיא בית הדין הגדול לפני הגרש"מ עמאר שליט"א [...] ובקשה לקבוע מועד לדיון בבקשת המשיב [...] ביום כ"ד בתשרי תשע"ג הורה כב' נשיא בית הדין הגדול לפני על עיכוב ביצוע פסק הדין וקבע הרכב חדש שיבחן את דברי נציב תלונות הציבור על השופטים והדיינים [...]

בקשה לביטול החלטה זו, נדחתה [...] נכתב שהמבקש יעלה את טענותיו בפני ההרכב שנקבע.

דא עקא שכהונתם של חברי ההרכב כדיינים בפועל בבית הדין הגדול הסתיימה [...] המצב כיום בבית הדין הגדול הוא שישנם שני דיינים מכהנים, הגר"צ אלגרבל ו"הגר"צ בוארון שליט"א, שהיו חלק מחברי מותב בית הדין שנתן את פסק הדין בערעור, ושלגביו הוגשה תלונה לנציב תלונות הציבור שלפי החלטת הנשיא לפני צריך שתתברר לפני הרכב חדש. והואיל וכהונתם של הדיינים בפועל הסתיימה לא מכבר, לא ניתן לקבוע הרכב שידון בתיק זה.

לאור כל האמור, הטיפול בבקשה מוקפא עד אשר ימונו דיינים לבית הדין הגדול.

בהתאם למגמה ולרצון שלא להשהות את הטיפול בתיק שלא לצורך, לבקשות האמורות לקביעת מועד לדיון ולקביעותיו של הנשיא כתב הרב אליעזר איגרא, אחד מהדיינים שמינה הגרש"מ עמאר לדון בעניינים אלו (ואחד מהדיינים החתומים מטה) ביום כ' במרחשוון תשע"ה (13.11.14) – לאחר שהתמנה מחדש במינוי זמני, את ההחלטה דלהלן:

על כב' המזכיר הראשי לבדוק את אפשרות המשך הטיפול בתיק, ובמידת הצורך יפנה לראש"ל צ' נשיא בית הדין הרה"ג יצחק יוסף שליט"א.

נזכיר כי עו"ד שטוב ראה בהחלטה זו – אף שלכאורה תאמה את בקשותיו שלו עצמו לקבוע דיון מוקדם ככל האפשר – עילה להעלאת האשמות מופרכות נגד הרב איגרא. את הללו דחינו בהחלטה שניתנה בכלל בקשות הפסילה ואין אנו רואים צורך לשנות את הדברים כאן.

ביום י"ח באלול תשע"ה (2.9.15) הגיש עו"ד שטוב בשם עמותת הוועד הכללי תביעה נגד הרב אריה שטרן, בית הרב ועמותת וזאת לראיה בגין פנייתם לבית המשפט לאישור פסק דינו של בית הדין האזורי, למרות הכרעת בית הדין הגדול בערעור. התביעה ביקשה להורות לנתבעים למשוך את תביעתם שבכית המשפט. בכתב תביעתו העלה עו"ד שטוב טענות נוספות נגד הנתבעים.

בעקבות החלטת נשיא בית הדין הגדול (כתוארו אז) הגר"י יוסף שליט"א מיום כ"ב באלול תשע"ה (6.9.15) שהבהירה כי אי אפשר לתבוע בערכאת ערעור גורם שלא היה צד להליך בערכאה קמא הגיש עו"ד שטוב ביום כ"ו בכסלו תשע"ו (8.12.15) בקשה דומה אך מתוקנת, בקשה שכותרתה "בקשה בתיק 884268/1". ונמחק ממנה הרב אריה שטרן כנתבע.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ה. המשאומתן שהיה או שלא היה בין הצדדים

מזכירות בית הדין קבעה דיון בפני הרכב ה' של בית הדין הגדול ליום ל' באדר א' תשע"ו (10.3.16). באותה עת כיהנו בהרכב ה', במינוי זמני, הדיינים הרב גורטלר, הרב איגרא והרב נהרי.

ביום י"ג באדר א' תשע"ו (22.2.16) התקבלה בקשה משותפת לדחיית מועד הדיון. הבקשה התקבלה, נקבע מועד חדש לדיון ליום י"ז בסיוון תשע"ו (23.6.16).

ביום י"ד בסיוון תשע"ו (20.6.16) התקבלה בבית הדין בקשת עו"ד דב פרימר, בא כוח בית הרב, לדחיית הדיון בשל משאומתן שמנהלים הצדדים ומאחר שפניהם לפשרה. עו"ד פרימר עצמו טען מכל מקום כי למרות ניהול המשאומתן מתנגד עו"ד שטוב לדחייה ונוהג בכך בחוסר תום לב. עו"ד שטוב טען בתגובה שהמשאומתן נכשל ומטרת הדחייה למנוע את מימוש פסק הדין.

לאור האמור ניתנה החלטה שהדיון לא יבוטל ויתקיים במועדו. ובתגובה הודיע עו"ד פרימר כדלהלן (ההדגשות אינן בהכרח במקור וכך גם בהחלטות שיצוטטו להלן):

בית הרב קוק מודיע בזה לבית הדין הנכבד כי הוא נסוג מבקשת עיכוב הביצוע [...] לנוכח קיומם של הליכים משפטיים בבית המשפט המחוזי בירושלים באותה תביעה [...] בית הרב קוק סבר ועדיין סובר שהיה זה מכובד לעכב את הדיון [...] לנוכח הליכי משאומתן לפשרה שמתנהלים בין הצדדים לבין עצמם, שלא באמצעות עורכי דינם, כך למשל נציגו של הצד השני הוא דווקא הרה"ג הרב אריה דביר ולא באיכוחו. ברם היות ובית הדין הנכבד אינו מסכים לדחות את הדיון [...] הפתרון היחיד האפשרי הוא למשוך את בקשת בית הרב לעיכוב ביצוע פסק דין.

למען הסר ספק ייאמר ממש באותה נשימה כי בית הרב בדעת נחרצת כי אין בעצם פסק תקף שאותו יש לעכב ואין במשיכת הבקשה ליתן מקום לסברא כי פסק הדין תקף [...] פסק הדין אינו תקף מכוח תקנות הדיון בבית הדין הרבני ומכוח כל דין אחר לנוכח מתן פסק דין על ידי הרכב חסר [...]

בית הרב קוק פנה בבקשה לבית המשפט המחוזי לאשר את פסקו של בית הדין האזורי היות ופסק הדין של בית הרבני הגדול לא היה תקף מפאת הרכב חסר ומפאת שעתה אין מקום לקיים דיון אחר בבית הדין הנכבד מפאת "דינא דמלכותא דינא" שלפיו אין בית דין נכבד זה עוסק בבוררות שבמישור אזרחי שמחוץ לסמכותו הייחודית (בג"ץ סימה אמיר).

הוועד הכללי טוען בבית המשפט שפסק הדין של בית דין נכבד זה תקף חרף ההרכב החסר, וממילא פסק הדין הרבני האזורי אינו תקף. נמצא כי בית המשפט המחוזי יצטרך להחליט האם פסק הדין של הרבני האזורי תקף או של בית הדין הגדול תקף.

אבל לא יכול להיות ספק שמבחינת חוק המדינה לא ניתן לגרום לבית הדין הרבני הגדול לעסוק כיום לאחר שנים כה רבות בנושא שנאסר עליו [...] בית הדין הנכבד נעדר סמכות [...] ועל בית הדין הנכבד למשוך את ידו [...] שהרי אין נפקות לדיון שיקיים [...] והואיל והמבקשת מושכת את הבקשה לעיכוב הביצוע כי אז אין עוד סיבה לקיום הדיון [...]

בעקבות בקשה זו החליט הרב מימון נהרי על ביטול הדיון. עו"ד שטוב הגיש בקשה שבה ביקש לבטל את עיכוב הביצוע ולקבוע שפסק דינו של בית הדין הגדול תקף, עו"ד פרימר הגיב

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לבקשה זו והתנגד למתן החלטה הנותנת תוקף לפסק הדין של בית הדין הגדול, וכיום ז' בתמוז תשע"ו (13.7.16) מסר עו"ד שטוב תגובה לתגובה. להלן חלק מדבריו:

[...]

12. מבוקש כי כב' בית הדין יבטל את עיכוב הביצוע, ועל כך אין כל חולק, וכן יבהיר להסרת כל ספק כי פסק הדין של כב' בית הדין הגדול בתוקפו. מדובר בדבר פשוט בתכלית ואין לאפשר התחכמות של "אחר המעשה".

13. מכאן התייחסות קצרה לטיעון הבלתי ראוי שהעלו המשיבים [...]. חיפשו המשיבים דרכים איך לפגוע בפסק הדין או איך לבטלו וכדרכם של "המשכילים" הם הלכו לערכאות במגמה ששופט של ערכאות יבטל פסק דין הניתן על ידי דיינים שפסקו על פי שולחן ערוך [...].

19. חוק הבוררות קובע [...] כדלהלן: "לא יזקק בית המשפט להתנגדות לאישור פסק בוררות אלא בדרך של בקשה לביטולו".

20. לכן בעניין זה המשיב "בית הרב" פנו לבית המשפט וביקשו כאמור לאשר את פסק בית הדין האזורי, כלומר לביטול פסק הדין של בית הדין הגדול, ואילו "הוועד הכללי" כהתגוננות ביקש לבטל את פסק הדין של בית הדין האזורי וממילא לאשר את פסק הדין של בית הדין הגדול.

21. המשיבה מעמידה פנים כאילו יש בקשה של הוועד הכללי בפני ערכאות לבטל את פסק של בית הדין האזורי. וזה פשוט טיעון שקרי לחלוטין, שכן הבקשה שהוועד הכללי הגיש אינה אלא במסגרת התגוננות כנגד הבקשה שהמשיבה הגישה לאישור פסק הדין של בית הדין האזורי.

22. לסיכום: כמובן, והדבר גלוי, שהוועד הכללי לא פנה לערכאות בשום נושא מלבד דרך ההתגוננות. רק המשיבה – בית הרב הם "הרימו יד בתורת משה" בעורמה גלויה, כשהם מבקשים לאשר את פסק הדין של בית הדין האזורי (ולבטל כאמור את פסק הדין של בית הדין הגדול) ואז כהגנה ובהתאם למסלול הקבוע להתגוננות לפי חוק הבוררות ביקש הוועד הכללי לבטל את פסק הדין האזורי ולאשר את פסק הדין דנן [...].

25. באיכות המשיב ממשיך ומטעה את בית הדין בכותבו בסעיף 16 כי נציב תלונות הציבור על השופטים פסק שפסק הדין בטל. זו גם טענה חסרת אמת. המשכילים של בית הרב פנו במסירה לנציב התלונות בטענה כי כאילו נימוקים של דיין אחד נמסרו לאחר המועד. זו תלונה שהגישו שלא במסגרת בירור של דין תורה אלא במסגרת מסירה כפשוטה [...] הללו השיגו מכתב של הנציב שהמליץ לבדוק את הטענה [...] הדיינים כבר הודיעו כי לא היו דברים מעולם [...] הנציב גם לא מוסמך להתערב בהחלטות שיפוטיות או בהליכים משפטיים [...].

בהמשך דברינו נתייחס לסגנון ולנכונות הדברים הנזכרים בהודעה זו.

ביום ט' בתמוז תשע"ו (15.7.16) נתן הרב מימון נהרי את החלטה דלהלן:

תגובת בא כוח המערער [...] הובאה לעיוני.

לאחר העיון [...] סבורני שיש לתת להליך הגישור להתנהל ללא מעורבות בית הדין [...] על הצדדים ובאי כוחם להתעלות מעל עצמם ולנהל משא ומתן ענייני בסיוע מגשר על מנת להגיע להסכמות.

בהיעדר הסכמות כל צד רשאי להגיש בקשתו לבית הדין לקיום דיון בכפוף להמצאת עותק בקשה מפורט וממוקד לצורך מה יש לקבוע את הדיון [...].

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עו"ד שטוב חזר והגיש בקשות על בקשות [...] בבקשותיו הכחיש עו"ד שטוב את קיומו של משאומתן בין בית הרב לוועד הכללי.

ביום י"א באב תשע"ו (15.8.16) הוגשה תגובתו של עו"ד פרימר להודעות ובקשות עו"ד שטוב:

1. בית הרב שב ועומד על הדברים אשר נטענו בתגובתו מיום א' בתמוז תשע"ו (7.7.2016) כי הן נוכח הלכת סימה אמיר והן מצד דיני הבוררות בית הדין הרבני הגדול משולל כל סמכות לדון ולהכריע בשאלת תוקפו של פסק הדין מיום ד' בחשוון תשע"ב (1.11.2011) [...]
  2. זאת ועוד, אף לו הייתה לבית דין נכבד זה סמכות, ואין לו כל סמכות, ראוי שלא יפעיל את סמכותו זו בנסיבות אלו בהן הוועד הכללי בעצמו פנה לבית המשפט המחוזי בעתירה לפסוק בשאלת תוקפו של פסק הדין [...]
  6. בין בית הרב והוועד הכללי מתנהל כל העת משאומתן בניסיון להביא לפתרון המחלוקת בין הצדדים [...]
  8. בא כוח הוועד הכללי עו"ד שטוב ככל הנראה אינו מעודכן באשר לקיומם של הליכי משאומתן אלו ודבריו בהקשר זה עומדים בניגוד למעשיהם בפועל של מרשיו [...]
  9. ייתכן שמידורו של עו"ד שטוב [...] מסביר את הנוסח הבוטה ומשולל הרסן של כתבי הטענות אשר יוצאים מתחת ידיו.
  10. נוכח העובדה כי בית הדין הנכבד נעדר סמכות [...] ולאור המשאומתן [...] מתבקש בית הדין הנכבד למשוך את ידו מטיפול בתיק זה ולהורות על סגירתו של התיק.
- כן מתבקש בית הדין הנכבד, נוכח עמדתו של עו"ד שטוב אשר הינה לכאורה בניגוד לעמדת מרשיו ומעשיהם, להורות לעו"ד שטוב להציג ייפוי כוח עדכני מנציגי הוועד הכללי הממנה אותו לייצג את הוועד הכללי בהליכים מול בית הרב.

ו. ההוראות בדבר הגשת ייפוי כוח עדכניים

בין הכי להכי מונו דיינים קבועים לבית הדין הגדול, אך אלו טרם נכנסו לתפקידם. לאור האמור בתגובת עו"ד פרימר הוציא הרב מימון נהרי ביום י"ג באב תשע"ו (17.8.16) את ההחלטה דלהלן:

תגובת בא כוח בית הרב עו"ד פרימר ובה עמדתו לגופה של עתירה ועדכון משאומתן המתנהל הובאה לעיוני.

לאחר העיון בעמדות הצדדים ובאי כוחם ולאחר שיקול דעת הנדרש והואיל וייתכן שינוי בהרכב המטפל בתיק מחליט בית הדין כדלהלן [...]

על עו"ד שטוב להמציא לבית הדין בתוך ארבעה-עשר יום, כולל ימי פגרה, ייפוי כוח עדכני מנציגי הוועד הכללי לפיה הוא ממונה מטעמם לייצגם מול נציגי בית הרב.

המשך הטיפול בתיק יועבר בהתאם להתפתחויות להרכב המטפל שייקבע על ידי המזכירות.

בתאריך י"ט באב תשע"ו (23.8.16) הוגש לבית הדין ייפוי כוח מיום כ"ב בכסלו תשע"ד (25.11.13), ייפוי כוח החתום בידי הרבנים א' גרבוז, י' ד' רוזנטל ואריה דביר מעמותת הוועד

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הכללי שבו הם ממנים את עו"ד שטוב לייצג את הוועד הכללי בתביעתו. במכתבו המצורף לייפוי כוח זה מתלונן עו"ד שטוב על הצורך להציג ייפוי כוח אף שהוא מייצג כבר שנים את הוועד הכללי, עוד מתלונן הלה מדוע לא התבקש גם עו"ד פרימר להגיש ייפוי כוח עדכני.

עוד באותו יום חזר והורה הרב מימון נהרי לעו"ד שטוב להגיש ייפוי כוח עדכני כדי שיוכל לייצג בבית הדין את הקדש הוועד הכללי כנסת ישראל, כמו כן הורה גם לעו"ד פרימר להגיש ייפוי כוח עדכני.

ביום כ"ז באב תשע"ו (31.8.16) הגיש עו"ד פרימר ייפוי כוח עדכני.

ביום כ"ח באב תשע"ו (1.9.16) הגיש עו"ד שטוב שתי בקשות, בקשה אחת לקביעת הרכב שידון בדחיפות במתן הוראה לעמותת בית הרב להסיר את תביעתה שבבית המשפט ולא להציג התביעה בפני ערכאות, ובקשה שנייה שבה טען שייפוי הכוח של עו"ד פרימר אינו תקף מכיוון שנותניו עתה הם עמותת וזאת לראיה ו'אדם פרימי – יוחנן פריד', לעומת ייפוי הכוח שניתן בשנת 2012 שאותו נתנה עמותת בית הרב שכנגדה הוגשה התביעה המקורית. הבקשות הועברו לתגובת עו"ד פרימר.

סמוך למתן ההחלטה לתגובה ועוד לפני שעבר המועד להגשתה, חזר עו"ד שטוב והגיש בקשות לביטול עיכוב הביצוע ולקביעת מועד דיון בפני הרכב.

במועד זה נכנסו הדיינים שמונו לתפקידם בבית הדין הגדול, ההרכבים הזמניים התבטלו, ונקבעו הרכבים חדשים. תיק זה נקבע להמשך טיפול בפני הרכב ה' של בית הדין הגדול שמאותה עת ואילך, המשיך לטפל בתיקי הרכב ה' הקודמים ובתיקים חדשים. הרכב זה הוא הרכב הדיינים החתומים מטה, אליעזר איגרא, אהרן כץ ושלמה שפירא.

ז. ההליכים עם מינוי הדיינים הקבועים, קביעת ההרכב ובקשות הפסילה

ביום י"ז באול תשע"ו (20.9.16) ניתנה החלטת הרב אליעזר איגרא (שכזכור היה אחד מהדיינים שמינה הגרש"מ עמאר, היה חלק מהרכב ה' הזמני, ומאותה עת משמש כיושב ראש מותב הרכב ה' החדש) וזו לשון החלטתו:

בפניי בקשות חוזרות ונשנות לביטול עיכוב הביצוע [...] בהחלטתי מיום י"ג באב תשע"ו כתבתי [...] "לאחר שנים מרובות [...] מולאו שורות בית הדין. תיק זה מתנהל שנים רבות וסבוך [...] המזכירות מתבקשת להביא תיק זה לעיון לאחר החגים [...]"

בית הדין מקבל זרם של פניות מבא כוח ההקדש [...] בא כוח בית הרב כבר כתב בבקשתו לביטול הדיון שהוא לא מתנגד להסרת עיכוב הביצוע, אולם לטענתו פסק הדין לא תקף.

מאחר ועדיין לא התבררו לי סיבות הטלת העיכוב ביצוע אני חוזר על החלטתי שהדבר דורש עיון, וההחלטה לא תינתן לפני התגובה ולפני עיון נדרש של ההרכב שנקבע.

בתגובה חזר עו"ד שטוב על בקשותיו ואף פנה לנשיא בית הדין הגדול הרב יצחק יוסף להתערב ולעכב את ביצוע החלטת העיכוב, הוגשה תגובת עו"ד פרימר ובקשה נוספת לקביעת מועד. בבקשה הופרחה ללא כל ביסוס האשמה: "אחד הדיינים מונע את העברת התיק להרכב".

ביום ה' במרחשוון תשע"ז (6.11.16) קבעה מזכירות בית הדין מועד לדיון ליום כ' בשבט תשע"ז (16.2.17).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ביום ח' במרחשוון תשע"ז (9.11.16) ניתנה החלטת הרב אליעזר איגרא ששבה על דרישתו של הרב מימון נהרי מעו"ד שטוב, בהחלטה שהובאה לעיל, להמציא ייפוי כוח עדכני – החלטה שממנה התעלם עו"ד שטוב (וייתכן שקיווה שתישכח, עקב העובדה שהרב נהרי הפסיק לטפל בתיק זה).

בתגובה להחלטה זו הגיש עו"ד שטוב בקשות לפסילתו של הרב איגרא. מענה לטענותיו – המופרכות עובדתית ומשפטית ושנטענו ללא הבאת בדל של ראיה ותוך התעלמות גם מעובדת היות החלטה זו חזרה ואשרור בלבד של מה שכבר נקבע בהחלטותיו של הרב נהרי – ניתן בהחלטתנו בבקשות הפסילה ואין כאן מקום וצורך לשוב ולהאריך בדברים.

עו"ד שטוב מכל מקום שב והגיש ביום כ"א במרחשוון תשע"ז (22.11.16) את ייפוי הכוח הלא עדכני (משנת תשע"ד), בניגוד להוראותיו החוזרות ונשנות של בית הדין. רק לאחר החלטה נוספת שנתן בית דינו בהרכבו המלא ביום כ"ט במרחשוון תשע"ז (30.11.16), הואיל עו"ד שטוב להמציא סוף כל סוף מסמך הנושא את הכותרת "ייפוי כוח (מעודכן)". אלא שגם הפעם הזאת מדובר היה בהתחכמות ובניסיון הטעייה שעליו עמדנו בהחלטתנו מיום כ"ו בטבת תשע"ז (24.1.17):

[...] החתום על ייפוי הכוח במסמך זה "הרב חיים לנג" מציג עצמו כ"מנכ"ל עמותת הוועד הכללי כנסת ישראל (ע"ר 580050508) וכנאמן על הקדשות שעל יד הוועד הכללי כנסת ישראל", ובמסגרת זו ממנה הנ"ל את עו"ד שטוב לייצג את עמותת הוועד הכללי [...]

מעיון מדוקדק בנוסחו של ייפוי הכוח עולים שלושה פגמים מהותיים היורדים לשורשו:

א. "עמותת הוועד הכללי כנסת ישראל" אינה 'הנאמן' על "הקדשות הוועד הכללי כנסת ישראל" [...] מדובר בשני גופים נפרדים מבחינה משפטית והלכתית – 'ההקדש' ו'העמותה'. נאמן ההקדש היחיד כיום על פי דין [...] הינו הרב אריה דביר [...]

גם לגבי ייצוג עמותת הוועד הכללי כנסת ישראל, כדי שייפוי כוח זה יהיה תקף עליו להיות חתום על ידי כל חברי העמותה, כפי שרשומים במרשמי רשם העמותות (בצירוף מסמך רשמי ועדכני מרשם העמותות המעיד על כך). חתימת הרב חיים לנג, בין אם הוא אכן מנכ"ל העמותה וכל שכן אם הוא אינו כזה – דבר שאנו מסופקים בו ולא הוכח בפנינו, אינה יוצרת ייפוי כוח בר תוקף בשם העמותה [...]

בית הדין רואה בחומרה את העובדה שהטוען להיותו באיכות המערערת ניסה להטעות את בית הדין בהגשת ייפוי כוח לא חוקי ולא תקף [...]

ביום ה' בשבט תשע"ז (1.2.17) הוגשו סוף סוף לבית הדין ייפויי כוח עדכניים, ייפוי כוח של נאמן הקדש הוועד הכללי וייפוי כוח בשם עמותת הוועד הכללי החתום בידי הרבנים אברהם נח גרבוז, יששכר דוב רוזנטל ואריה דביר. אלא שבניגוד להוראת בית הדין עדיין לא נלוו לייפויי הכוח מסמכים שמהם יוכל בית הדין להיווכח כי אכן מדובר במי שמוסמכים לחתום בשם העמותה. על כך עמד בית הדין בהחלטה נוספת שנתן ביום י"ז בשבט תשע"ז (13.2.17). בשולי אותה החלטה תמה בית הדין איך נוצר המצב שבו יש רק נאמן אחד להקדש הוועד הכללי ולא שלושה נאמנים (לפחות) כנצרך על פי דין.

מכל מקום בשתי החלטות אלה אכן נפל משגה טכני משביקשנו בהן את רשימת "חברי עמותת הוועד הכללי" – דבר שלא אמור להיות תחת ידי רשם העמותות. משגה זה תוקן והובהר בהחלטה נוספת שנתנו ביום א' באייר תשע"ז (27.4.17). החלטה זו תיארה בפרוטרוט את

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ההליכים בתיק, את התנהלותו העקלקלה של עו"ד שטוב ואת הסמכויות בניהול עמותה – מי מוסמך לתת ייפוי כוח, ואלו דיווחים חייבים להימסר לרשם העמותות. בסופה של החלטה קבע בית הדין שנפלה טעות סופר בהחלטתו והורה לעו"ד שטוב להעביר לבית הדין תוך שבעה ימים את פנקס חברי הוועד (שהוזכר בסעיפים 29 ו-34 לחוק) של עמותת הוועד הכללי. כן קבע בית הדין כי ייתן גם צו שיורה לרשם העמותות להודיע לבית הדין מי הם חברי ועד "עמותת הוועד הכללי" ועל פי הודעת רשם העמותות ייבחנו ייפוי הכוח שניתנו בנוגע לעמותת הוועד הכללי.

בשולי החלטה שבנו והערנו על הפגם שיש בהיות נאמן אחד בלבד להקדשות הוועד הכללי. ציינו כי "הקדש זה הוא אחד ההקדשות הגדולים, הקדש שנוסד על ידי רבותינו גאוני עולם מצוקי ארץ" וביקשנו מבית הדין להקדשות למנות חבר נאמנים, כמתחייב על פי דין, להקדש זה.

ביום ה' בשבט תשע"ז (1.2.17) הגיש עו"ד שטוב בקשה לפסילת ההרכב בגין דרישתנו להצגת ייפוי כוח. ביום י"ט באייר תשע"ז (15.5.17) הוגשה בקשה זו שנית.

ביום י"ד בסיוון תשע"ז (8.6.17) הוציא הרכב בית הדין החלטה נוספת הנוגעת לבקשה זו והמתארת את התנהלותו של עו"ד שטוב והמבהירה, מדוע בית הדין אינו יכול לסמוך בעניינים עצומות על דברי עו"ד שטוב שייפוי הכוח שבידו תקף. ההחלטה מתארת את הדברים שזכרו לעיל ובכלל זה מבארת:

[...] המבקש ייצג את עמותת הוועד הכללי במשך שנים רבות, אך בתביעה שבפנינו נטען על ידי בא כוח המשיב שעו"ד שטוב כנראה לא מודע למשא ומתן שמנהלים שולחיו, ולפיכך ביקש בית הדין שיציג ייפוי כוח עדכני שאכן הוא פועל בשם שולחיו [...]

התנהלותו המוזרה של עו"ד שטוב שלא הגיש ייפוי כוח תקף [...] אכן מעלה את החשש שהעלה נציג עמותת בית הרב שעו"ד שטוב לא מודע למשא ומתן שמנהלים שולחיו ואולי שולחיו סירבו לתת לו ייפוי כוח [...]

על כל זאת יש להוסיף ולהבהיר, כי גם אם יוצג ייפוי כוח תקף כדת וכדין בשם 'עמותת הוועד הכללי', עדיין אין זה אומר שעמותה זו מהווה בעל דין לטעון טענות בשם 'הקדשות הוועד הכללי' [...] ואין זה הופך את העמותה להיות אחד מנאמניו של ההקדש. זאת ועוד, נוכח העמימות האופפת סביב שאלת נאמניו כיום של הקדש הוועד הכללי, והעובדה שכיום רשום רק נאמן אחד בלבד (!) על – למעשה – 'אשכול הקדשות' שנכסיהם כוללים נכסי נדל"ן רבים אשר היקפם יחד מן הסתם עולה לסדר גודל של מאות מיליוני שקלים, בית דין זה הפנה את העניין לבירורו של בית הדין האזורי [...]

ההחלטה בעניין פסילת דיין צריכה להינתן לפני שתינתן החלטתו וימשיך טיפול בתיק [...] לא יהיה ניתן לקיים את הדיון בפועל, עד שתינתן החלטה בעניין בקשת הפסילה [...] לאחר שיתברר שעו"ד שטוב מוסמך לייצג את עמותת הוועד הכללי בתיק זה וכי העמותה בעל דין כמייצגת של הקדשות הוועד הכללי [...] החלטה בעניין הפסילה עוד לפני שהתברר שלעו"ד שטוב זכות עמידה בתיק הינה מוקדמת [...]

אם ייקבע שייפוי הכוח תקף, ייתן בית הדין החלטתו בבקשה לפסול את הרכב בית הדין.

אם יקבע בית הדין שאין מקום לפסילת הרכב בית הדין יקבע בית הדין מועד לדיון.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בסופו של יום ניתנה עובר למתן פסק דין זה החלטתנו שדחתה את בקשת הפסילה שהגיש עו"ד שטוב נגד הרכב בית דינו כולו כמו גם את בקשותיו – שהוזכרו לעיל ושעוד יוזכרו להלן – לפסילתם של שניים מן הדיינים ספציפית. ההחלטה נומקה בהרחבה ותוך דחייתן העובדתית והמשפטית של טענותיו, האשמותיו ועלילותיו של עו"ד שטוב, ולא רק בהתבסס על שאלת זכות העמידה – שכפי שנקבע להלן אכן אין לו ולעמותה בכלל. באותה החלטה הבהרנו גם מדוע נזקקנו לכך אף שמן הדין היה מקום לדחות את הבקשות מחמת העדר זכות העמידה. אין כאן מקום ולא צורך לשוב ולפרט את הדברים ודי באזכורם כאן.

בין כך ובין כך נקט עו"ד שטוב צעד חריג נוסף שנראה – בלשון המעטה – כניסיון להלך אימים על בית הדין ולמצער להציק לדיינים אישית במטרה למנוע מבית הדין לעשות את המוטל עליו על פי דין תורה ועל פי החוק: עו"ד שטוב הגיש לבית דין פרטי "בית דין ירושלים לדיני ממונות ולבירורי יוחסין" (הנעדר מעמד על פי חוק ושעל פי דין תורה יכול אומנם לדון בין צדדים פרטיים בהסכמתם אך לא מעבר לכך) תביעה אישית נגד דייני בית דינו. בית הדין הפרטי האמור אמור כביכול לבחון את תפקודו כדיינים בדוננו בעניינם של הצדדים המתדיינים לפנינו.

נוכח התנהלותו של האיש ועל רקע פרשת ייפוי הכוח וככל האמור בעניינה לעיל הורינו בהחלטה שנתנו ביום כ"ו בסיוון תשע"ז (20.6.17) לרבנים אברהם נח גרבוז, יששכר דוב רוזנטל ואריה דביר, שלטענת עו"ד רפאל שטוב הם חברי ועד עמותת הוועד הכללי – לאחרון שבהם גם כנאמן ההקדש – להודיע לבית הדין בתוך שבועה ימים אם תביעה זו הוגשה על דעתם ולהבהיר מה עמדתם בעניין הגשת התביעה.

הרב יששכר דוב רוזנטל כתב במכתבו לבית הדין מיום כ"ח בסיוון תשע"ז שהתביעה היא על דעתו. לעומתו הרבנים א' נח גרבוז ואריה דביר כתבו שהתביעה הוגשה שלא על דעתם.

בהחלטה נוספת שנתנו ביום ג' בתמוז תשע"ז (27.6.17) עמדנו על מהלכים בעייתיים נוספים של עו"ד שטוב ובכללם מכתבו, שהוצג לפנינו, שהופנה לרשם העמותות ושביקש ממנו להתעלם מצווי בית הדין בנוגע להמצאת רשימת חברי ועד העמותה – בקשה העולה לכאורה כדי ניסיון לשיבוש הליכי משפט.

מכל מקום בסופו של דבר התקבלו המסמכים המבוקשים, ובית דינו יכול היה מעתה לגשת למלאכת הבירור בנוגע למעמדו של עו"ד שטוב כמייצג של העמותה ובהמשך בנוגע למעמדה של העמותה בנכסי ההקדש, למעמדו של ייפוי הכוח שניתן לו בענייני ההקדש, לבקשות הפסילה ולקידום ההכרעה לגופם של דברים.

כפי שהזכרנו לעיל עובר למתן פסק דין זה ניתנה החלטתנו בבקשות הפסילה.

חלק עיקרי באותה החלטה עסק בבקשות רחבות הידיים שכוונו כלפי חבר ההרכב החתום מטה הרב שלמה שפירא ושבמסגרתן נטוותה עלילה שלמה, תרתי משמע, שעיקריה הם: א. יצירת זהות או למצער זיקה ישירה, שאינה קיימת, בין ישיבת מרכז הרב לבין עמותות בית הרב ועל יסוד זהות או זיקה דמיוניות אלה בניית קומה ראשונה במגדל הפורח באוויר – קביעה כי לישיבה יש עניין בהליך שלפנינו ויכולה להיות לה טובת הנאה מתוצאותיו ככל שהללו יהיו תואמות את עמדת עמותות בית הרב; ב. סיפורי בדים בדבר היות הרב שלמה שפירא נהנה ומקבל שכר מן הישיבה, חלק מבעלי השליטה בה, או בעל אינטרס בתוצאות ההליך שכן חתניו הם אברך ור"מ בישיבה וכביכול צפוי שכרם לגדול אם ייפסק לטובת עמותות בית הרב – שהרי הישיבה והעמותות כביכול חד הן, סיפורים אלה היוו את הקומה השנייה של אותו מגדל; ג. תיאוריית קונספירציה פנטסטית שעל פיה מגמת בית הדין בכלל והרב שלמה שפירא בפרט היא

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

להשליט את ישיבת מרכז הרב על הוועד הכללי כולו – הקומה השלישית. לא זו בלבד שהחלטתנו נטלה את היסוד מן המגדל – ובנפול היסוד נפל הבניין אלא שלעילא ולעילא מן הצורך אף נסתרו בה כל אחת מקומותיו בפני עצמה, עד שלא נותרה בכל מגדל זה אבן על אבן.

חלקים נוספים מן ההחלטה הוקדשו להפרכתן של הטענות המוזרות נגד חבר ההרכב הרב איגרא, טענות שייחסו לו ללא כל בסיס שיח עם עמותות בית הרב, שכביכול מחמתו נתן את החלטתו שבה נקבע כי יש אפשרות לחדש את ההליך ולקבוע הרכב ומועדי דיון עם מינויים של דיינים לבית הדין הגדול, החלטה שכאמור לעיל הייתה דווקא תואמת את שביקש עו"ד שטוב עד אז, וטענות נוספות שהאשימו אותו – ובהמשך את ההרכב כולו – בהפליה בין הצדדים ובמתן החלטות שאינן ענייניות עקב ההוראה לעו"ד שטוב להמציא ייפוי כוח עדכניים. צדקתן של החלטות אלה והרקע להן וכמותן גם העובדה הפשוטה שהחלטות אלה יסודן עוד בהחלטותיו של הרב נהרי עת היה התיק בטיפולו הובהרו היטב ומקצת מן הדברים הובאו גם כאן לעיל.

הובהר היטב והוכח בהחלטה כי אין כל עילה – לא משפטית ולא הלכתית, אף לא לפנים משורת הדין – לפסול את ההרכב או מי מחבריו, וכי מן הדין אף לו היינו רוצים להחמיר על עצמנו ולהסתלק מהדיון בתיק נוכח הטענות המופרכות והמופרכות, לא היינו רשאים לעשות כן.

אומנם כתבנו בהחלטה שצוטטה לעיל כי אם תידחה בקשת הפסילה יקבע בית הדין מועד לדיון, ואולם לאחר ששבנו ושקלנו את הדברים הגענו למסקנה, שדיון פרונטלי באולם בית הדין לא יקדם את היכולת לברר בראיות אם פסק הדין נחתם על ידי שלושת דייני בית הדין הגדול לאחר המועד האחרון שהגר"א שרמן והדיינים שלצידו היו מוסמכים לחתום עליו, ראיות שאם הן קיימות, אין הן בידיהם של בעלי הדין, אלא מצויות "מאחורי הפרגוד" של לשכת הדיינים. הגענו למסקנה כי אפשר להכריע בהליך זה על פי החומר שבתיקי בית הדין. נבאר עניין זה בהמשך דברינו להלן.

ח. מעמדם של התובעים בתביעה זו

עתה, אחרי שסקרנו את ההליכים בתיק ואת הרקע להם ואחרי שדחינו את בקשות הפסילה, שומה עלינו לשוב ולהעתיק עצמנו לבדוק ולבחון את מעמדם ואת זכות עמידתם של התובעים – המערערים ובאי כוחם בהליך שלפנינו ובקודמיו.

הבהרנו כבר כי מן הדין היה לקיים בירור זה עוד קודם – בזמן ובמהות – לדיון בבקשות הפסילה וכך סברנו תחילה לעשות, אלא שלאחר מכן באנו לידי מסקנה כי נכון יותר יהיה לסתור את מגדלי הקלפים שעליהם נשענו בקשות הפסילה ולפרוך את האמור בהן לגופו בבחינת "והייתם נקיים". משהושלמה מלאכה זו שבנו לשהיה אמור להיעשות עוד קודם לה והנוגע לעיקרו של ההליך.

כמבואר לעיל בפני בית הדין הגדול הונחה בקשת עמותת וזאת לראיה על ידי הרב יוחנן פריד לקבוע שפסק הדין שנתן בית הדין הגדול בערעור, בהליך שניהל הוועד הכללי נגד "בית הרב", בטל מפני שנחתם לא כחוק. כבר בשנת תשע"ב נתן הגרש"מ עמאר צו עיכוב ביצוע בעניין זה, בשל בקשה זו. מנגד מונחת בקשת הוועד הכללי לבטל צו עיכוב הביצוע ולקבוע שפסק הדין תקף.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

התביעה המקורית הוגשה בשם הוועד הכללי באמצעות עו"ד שטוב. עו"ד רפאל שטוב מייצג לדבריו את הוועד הכללי. לאחר בקשות רבות כמתואר לעיל הגיש עו"ד שטוב שני ייפוי כוח, ייפוי כוח של נאמן הוועד הכללי, וייפוי כוח של עמותת הוועד הכללי. בית הדין ביקש את ייפוי הכוח וכמו כן הורה לרשם העמותות להמציא את המסמכים הנוגעים לעמותת הוועד הכללי כדי לברר מה מעמדה של עמותה זו לעניין הגשת תביעות, מי הם חברי הוועד או מורשי החתימה בעמותה זו ומה מעמדו של עו"ד שטוב.

כאמור לעיל, בית הדין לא היה בוחן ביסודיות את זכות העמידה של עו"ד שטוב אלא מניח שאכן הוא מייצג את שהוא מתיימר לייצג, וכנהוג בדרך כלל בתביעה המוגשת אלינו באמצעות מייצג, אלא שכאן נטען נגד זכותו זו, ומשהוצרכנו לבררה התקיים בנו כלשון חז"ל (יבמות צב, ב; מכות כא, ב וכעין זה בבבא מציעא יז, ב) "אי לאו דדלאי לך חספא, מי משכחת מרגניתא תותיה?" דהכי נמי הכא: אם לא היו מגלים את עינינו לגבי הבעייתיות בייצוגו של עו"ד שטוב, לא היינו מודעים לכאוס השולט בניהול הנכסים הרבים שיש בהם זכויות רבות לעניי ירושלים ולמוסדות צדקה וחסד רבים. כאוס שגרם למציאות העגומה שמספר מצומצם של אנשים, עושה בנכסים כראות עיניהם אינם מוסרים דוח ואינם רואים צורך למסור דוח, ומתקיים בזה מאמר חז"ל "קדירא דבי שותפי לא חמימא ולא קרירא" (עירובין ג, א; בבא בתרא כד, ב), אלא שבנידון דידן הקדרה קרירה והנהנים אינם יכולים ליהנות ממה שמגיע להם. במקרה שלפנינו נטען כאמור שהמייצג אינו מייצג. העובדה שלא הוגש ייפוי כוח תקף באופן מידי, כשבית הדין ביקש להגישו, ושלא כפי שעשה בא כוח הצד שכנגד – עו"ד פרימר – שהגיש ייפוי כוח תקף ועדכני מייד כשהתבקש; תגובתו של עו"ד שטוב לבקשה זו; נוסח תגובותיו, התלהמותו ונוסח בקשותיו – כל אלה הגבירו את החשש והחדש והצריכו את בית הדין להשקיע מאות שעות בטיפול תיק זה.

לנאמני הוועד הכללי הממונים מטעם בית הדין המפקח על ההקדשות, יש סמכות לפעול בשם הקדשות הוועד הכללי. עם זאת על פי ההלכה כפי שכתבנו גם בהחלטה הקודמת, כפי שהבהיר בית הדין בכמה החלטות בעבר וכפי שעוד נרחיב להלן – על פי דין תורה לא די בנאמן אחד להקדש ולכן ככל שיש כיום רק נאמן אחד מעמדו ויכולתו לתבוע ואף לפעול בכלל בשם ההקדש – מוגבל. מכאן שגם ייפוי כוח של נאמן אחד של הקדש אינו מספק.

לעומת זאת מעמדה של עמותת הוועד הכללי בתיק זה ואף בכל ענייני הקדש הוועד הכללי אינו ברור. אחרי העיון בכמה תיקי הקדשות שבהם אחד הצדדים הוא הוועד הכללי חלחלה להכרתנו העובדה שבענייננו הבעייתיות אינה מסתכמת בשאלת ייפוי הכוח: עו"ד שטוב מייצג אומנם את עמותת הוועד הכללי – אם כי גם ייפוי כוח תקף לכאורה מצידה לא בנקל הוגש לנו, וכפי שכבר תואר בהרחבה – אך גם לגביה לא ברורה לנו סמכותה וזכויותיה של עמותה זו על נכסים הרשומים, אם רשומים הם, ע"ש הוועד הכללי, ולא ברור שיש לה מעמד בעניינם. ולמעשה כפי שיורחב עוד להלן ברור לכאורה שאין לה מעמד בכל הנוגע לנכסי ההקדש, ובכלל זה בנכס מושא הליך זה וההליכים שקדמו לו – 'בית הרב' – שנכס הקדש הוא.

ט. הוועד הכללי, ההקדשות והעמותה – סקירת רקע היסטורית ומשפטית

נבאר תחילה מהו המוסד החשוב הזה הנקרא הוועד הכללי, מה היו פעולותיו בעבר, מניין שאב את כוחו בעבר ומה קורה בו עתה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

במאמר מוסגר אומר: אני הח"מ (הרב שלמה שפירא) יליד ירושלים, אף הוריי, סביי וסבי סביי בין מצד אבי ובין מצד אימי היו ילידי ירושלים, ונתקיים בהם לצערי מה שאומרת הגמרא בגיטין (פח, א):

תנו רבנן: חניכת אבות בגיטין – עד י' דורות; רבי שמעון בן אלעזר אומר: ג' דורות – כשר, מכאן ואילך – פסול. כמאן אזלא הא דאמר רבי חנינא: "כתב חניכת אבות בגיטין עד ג' דורות", כמאן? כרבי שמעון בן אלעזר. אמר רב הונא: מאי קראה? "כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם".

ופירש הרי"ד שם:

ורבי שמעון בן אלעזר סבר: עד שלשה דורות כשר, מיכן ואילך הוה ליה כשינה שמו ושמה ופסול. כמאן אזלא הא דאמר רבי חנינא "חניכת אבות בגיטין עד שלשה דורות", כמאן? כרבי שמעון בן אלעזר, אמר רב הונא מאי קראה "כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ" – פירוש: אלמא עד שלשה [דורות] מתיישנים ומשתכחים הראשונים.

הרי ששמותם של דורות ראשונים משתכח.

עתה משעיינתי בתולדות הוועד הכללי ובתולדות היישוב הישן התברר לי שכמה מאבותיי הזקנים בין מצד אבי ובין מצד אימי היו ממונים ככוללים השונים בירושלים והיו שותפים בבניין העיר ובהקמת השכונות החדשות (וייתכן שזה מצבו של כל מי שאבותיו ואימותיו היו דורות רבים בירושלים), כשמה שנבנה היה על ידי כספים שתרמו אנשי ירושלים ובעיקר על ידי כספים שתרמו נדבנים מחוצה לה. לפיכך מוטלת עליי חובה נוספת שלא לבטל את שטרחו בו אבותיי. למעלה מן הצורך אציין כי אין בכך כדי למנוע את ישיבתי בדין בתיק זה, אף לא משום מראית העין.

אקדים ואבהיר את שראיתי בדברי סופרים ובספרים, וכפי שבואר גם בהחלטתו של בית הדין האזורי להקדשות שהוצרך למנות מנהל מיוחד על הקדשות הוועד הכללי.

בספר מוסד היסוד שהוציא הוועד הכללי בשנת תשי"ח מגולל המחבר את תולדות הוועד הכללי ובו נכללו עיקרי תולדות היישוב הישן מעת שעלו לארץ ישראל תלמידי הגר"א, תלמידי הבעש"ט ובעל התניא ותלמידי החתם סופר. בספר זה מפרט המחבר את הפעולות הכבירות שעשו הראשונים, בניית השכונות והמוסדות שהיו הבסיס לירושלים החדשה שמחוץ לחומות (חלק מהדברים המובאים להלן מתוארים בספר זה. אף שיש להניח שיש החולקים על חלק מהעובדות המובאות בספר זה, במסגרת הסכסוכים שהיו במשך השנים בין העושים והמעשים ובין הכוללים הרבים שהיו בירושלים, אך הוא מתאר את המגמה וההתנהלות במשך תקופה לא קצרה זו).

ה'ועד הכללי כנסת ישראל' הוא הוותיק שבמוסדות החסד בארץ ישראל. הורתו ולידתו של ה'ועד הכללי' בקדושה בשנת תרמ"ו (1886) על ברכי מייסדיו, רבה של ירושלים, הרב שמואל סלנט והרב מקאליש בעל ה'אמרי בינה' הרב מאיר אויערבאך זצוק"ל. והנהגתו הייתה על פי זקני תלמידי החכמים שבירושלים, הרבנים הראשיים ואבות בתי הדין של הפרושים ושל החסידים.

מקור פרנסתם המרכזי של בני העדה האשכנזית בירושלים היה כספי 'חלוקה' שנאספו לטובת בני ירושלים ברוסיה ואשר חולקו על ידי המוסד המרכזי 'כולל וילנא' אשר נקרא גם 'כולל הפרושים' ושעליו נמנו כל בני העדה האשכנזית בירושלים. לאחר מכן הוקם ועד הכוללות פרו"ח (פרושים וחסידים).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עם גידולה של העדה האשכנזית בירושלים וריבוי העולים מארצות שונות, החלו גם פילוגים ומחלוקות בענייני 'חלוקה'. עולים מארצות שונות, ואפילו מערים שונות, החלו להתפלג ולייסד להם 'כוללים' מיוחדים אשר נקראו על שם הארץ והעיר ממנה יצאו, וזאת בטענה כי דעת הנדיבים מחוץ לארץ קרובה לבני ארצם ומחוזם הגרים בארץ ישראל יותר מאשר לבני שאר ארצות ומחוזות.

דעתו של הרב שמואל סלנט לא הייתה נוחה מריבוי הכוללים – כמספר ערי גלותך היו כוללייך ירושלים – מציאות אשר יצרה פרוד ופילוג בהנהגת העדה האשכנזית בירושלים. בראותו שאין בכוחו למנוע את חלוקת העדה לכוללים, יזם ופעל לפחות לאחד את כל הכוללים בהנהגה כללית אחת והצליח להקים את 'ועד כל הכוללים' ובשמו 'הוועד הכללי' בנשיאותו ובנשיאות הרב מאיר אויערבאך (להרחבה: מאמר 'שם לשמואל' בתוך הספר 'אוצר החסד קרן שמואל' בעריכת ד' נ' ברינקר, ירושלים, שנת ה'ת"ש).

כפי שמעיד הרב שמואל סלנט במכתב משנת תרנ"ח (1898) לרבני ופרנסי הקהילה היהודית ביוהנסבורג (הובא כנספח בסופו של הספר בשערי בית הדין – הקדשות ומוסדות ציבור חלק א) חזונם של מייסדי 'הוועד הכללי' היה לאחד ולאגד את כל הכוללים לעדה אחת בעניינים כלליים, ולתמוך בעניים שאינם נמנים וממילא אינם נהנים מתמיכת אחד הכוללים הירושלמים המיוחדים.

כפי שעולה ממסמכים היסטוריים מטרותיו של ה'ועד הכללי' היו: עזרה ותמיכה לפליטים (עולים חדשים); החזקת רבנים ותמיכה בתלמידי חכמים ולומדי ישיבה; הכנסת כלה; סיוע ליולדות, חולים, אלמנות ויתומים וחלוקת 'קמחא דפסחא'. מטרה חשובה ונכבדה נוספת הייתה בניין 'בתי דירה' לשיכון משפחות עניות, ובמסגרת זאת הוקדשו ונבנו שכונות 'כנסת א', 'כנסת ב' ו'כנסת ג' במרכז של ירושלים המתחדשת מחוץ לחומות.

על דף הלוגו של הוועד הכללי כיום, מוצגות מטרותיו:

עזרה לפליטים – תפקיד ענקי בימים גורליים אלה סיוע לעולים חדשים למחוסרי עבודה ולימוד מלאכה לבני עניים ויתומים.

עזרת תורה – החזקת רבנים, בתי הדין, מורי הוראה, מגידי שעור בבתי המדרש, תמיכות קבועות ומקריות לתלמידי חכמים לומדי ישיבה ומלמדים.

קמחא דפסחא – מצה ועזר לצורכי פסח לכל נפש מעשרות אלפי עניי ירושלים צפת וטבריה.

שכון ובניין בתי דירה לשכון משפחות עניות בשכונת כנסת ישראל.

סיוע כללי – עזר לשכר דירה, עזר לחגים, עזר להכנסת כלה, עזר יולדות עניות, עזרה לחולים וחשוכי מרפא, תמיכות קבועות ובלתי קבועות לאלמנות ויתומים, זקנים גלמודים.

ביום ב' בשבט תרס"ו (1906), יום מלאות תשעים שנה לרב שמואל סלאנט, הוקמה לצידו של ה'ועד הכללי' קרן הלוואות בשם 'אוצר החסד קרן שמואל' אשר העניקה הלוואות בתנאים נוחים, ללא ריבית ולזמנים ארוכים ליחידים ולמוסדות ואשר סייעה לבסס את היישוב היהודי בירושלים ברוח ובחומר. מטרות קרן זו היו:

א. להושיט עזרה של כבוד על ידי הלוואות בלי שום ריבית לסוחרים קטנים, תלמידי חכמים, אומנים ופועלים מהתושבים והעולים החדשים בלי הבדל של חוג ומעמד.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב. לבוא לעזרת העניינים והבינוניים לבנות להם בתים על ידי הלואות בלי ריבית מאוצר החסד, שתסולקנה בשכר דירה, ולהעסיק בבניית הבתים האלה פועלים יהודים.

על ידי ענף הבניין של המוסד נבנתה השכונה קריית שמואל על יד רחביה – גם כן על ידי הלואות בלי ריבית.

הוועד הכללי נוהל על ידי חברי המועצה הגדולה (ממונים) שהיו נבחרים מטעם ועדי הכוללים ומטעם גבאי בתי הכנסת והמוסדות ובאי כוח הקהילות שבחברון, צפת וטבריה וכולם היו חברי הוועד לעדת האשכנזים בארץ הקודש. יש לציין שכל חברי המועצה הגדולה ורוב חברי ההנהלה בכל התקופות פעלו בלי שום קבלת שכר (חוץ מאחדים מחברי ההנהלה בעלי תפקידי עבודה מסוימים בהנהלת העניינים שקיבלו משכורת פעוטה). רבים מחברי "המועצה הגדולה" וגבאי הכוללים והמוסדות בתקופות אלו השתתפו גם בשבע "ועדות העזר" של הנהלת הוועד הכללי: ועדת התמיכה, ועדת צרכי הציבור (ועל ידה ועדת המקולין), ועדת "שלום ירושלים" ("לאחדות העדות והגנה נגד דילטוריא"), ועד בוני ירושלים וקרן מרחביה (להרחבת היישוב), ועדת המים פחמים ומזון, ועדת נציגות בפני הממשלה (מורכבת מאשכנזים ומספרדים) וועדת השמירה והבריאות. חברי ועדות אלו פעלו בהתנדבות גמורה ובמסירות רבה וכולם תלמידי חכמים ועסקנים ידועים ורבים מהם גדולי תורה ומעשה שהקדישו מרצם וזמנם לעבודת החזקת היישוב ובניינו תוך תנאים קשים ביניהם עשרות עסקנים גדולים בעבודת היסוד של ירושלים החדשה והיישוב החקלאי הראשון.

כנשיאי הוועד שימשו בתחילה הרב הראשי הגאון ר' שמואל סלאנט, ששימש בתפקיד זה עד יומו האחרון; הגאון ר' שניאור זלמן מלובלין בעל "תורת חסד", שבמשך כמה שנים בתקופה הנ"ל השתתף גם הוא בנשיאות הוועד והגאון ר' אליהו דוד רבינוביץ' תאומים (האדר"ת) שנתמנה לראב"ד בשנת תרנ"ט על ידי הגר"ש סלאנט והנהלת הוועד הכללי והמוסדות עץ חיים וביקור חולים אחרי פטירת הגר"ש סלאנט נתמנה הגאון ר' חיים ברלין לראב"ד ולנשיא הוועד הכללי על ידי המוסדות הנ"ל, אחריו נתמנה הגאון ר' יצחק בלאזר, אחריו הגאון ר' אריה לייב דץ, אחריו הרב הראשי הגאון ר' אברהם יצחק הכהן קוק ולאחריו הגאון ר' צבי פסח פראנק רבה של ירושלים, לאחר פטירתו שימש בתפקיד הגאון הרב אברהם דוד רוזנטל. זכר צדיקים כולם לברכה.

אחרי מלחמת העולם הראשונה בשנת תרע"ט עבר העיסוק והטיפול בעניינים הציבוריים והדאגה לצורכי היהודים שהתגוררו בארץ ישראל לידי המוסדות החדשים: "ועד הצירים" של ההסתדרות הציונית, "ועד העיר ליהודי ירושלים" (ועד הקהילה) וועד "אגודת ישראל". מ"ועד הצירים" עברו העניינים ל"ועד הלאומי" ולאחר הקמת המדינה אל "הכנסת" של מדינת ישראל. עם זאת גם אחרי שענייני היישוב הכלליים עברו למוסדות החדשים המשיכה הנהלת הוועד הכללי כנסת ישראל במפעלי התמיכה השונים לנצרכים.

העניות בארץ ישראל הייתה רבה ועיקר הפרנסה הייתה כאמור מתרומות שהגיעו מחו"ל. בשל חשיבותו ומרכזיותו של הוועד הכללי, שנהנה מיוקרה רבה בשל פעולותיו כמו גם בשל גדולי תורה שעמדו בנשיאותו, ביקשו נדיבי לב בין בארץ ובין בחו"ל אשר הקדישו נכסיהם לטובת עניי ירושלים ולמטרות צדקה וחסד רבים אחרים, כי הוועד הכללי ינהל את נכסי ההקדשות ויהיה אמון על חלוקת פירותיהם לעניי ירושלים האשכנזים פרושים וחסידים ולמטרות החסד הנוספים. כך במרוצת השנים נוצרו הקדשות רבים אשר נהניהם הם עניי ירושלים. כמו כן נצברו נכסים רבים לצורך פעילויות חסד ועזרה נוספים. מכיוון שהוועד הכללי

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

היה המוסד המרכזי, סמכו התורמים על אפוטרופוסיו, ראשי ומנהלי ה'ועד הכללי', שאותם מינו בתי הדין שעל ידי הרבנות הראשית ובשלבנים מאוחרים יותר – בתי הדין הרבניים (עם זאת מספר לא מועט של כוללים גדולים פעלו בנפרד מהוועד הכללי).

פעילותו של ה'ועד הכללי' לאורך השנים רצופה בפירוודים, סכסוכים ומחלוקות אשר העסיקו רבות את הרכבי ההקדשות וערכאות משפטיות אחרות בבתי הדין ובבתי המשפט לדורותיהם. ענייני הקדשות הוועד הכללי נהלו (או מדויק יותר: היו אמורים להתנהל) על ידי בתי הדין הרבניים וכפי שנתאר להלן. עם זאת בתי הדין מוסמכים לטפל על פי חוק רק בהקדשות הוועד הכללי שהם הקדשות דתיים. לעומת זאת ענייניה של עמותת הוועד הכללי עצמה – היינו דרך התנהלותה אינם יכולים להיות מפותחים על ידי בתי הדין. (והוא הדין במישור העקרוני נכסים שיש לה שאינם נכסי ההקדשות, אלא שבאופן מעשי ככל הידוע לנו וככל העולה מהאמור בפרוטוקול ועד העמותה שנמסר לידנו – ויובא עוד להלן – לעמותה עצמה אין נכסים משלה, ובאומרינו נכסים מכוונים אנו בעיקר לנדל"ן, ממון אפשר שיש או שהיה לעמותה, כסף בחשבונותיה שממנו שולמו תשלומים כאלה או אחרים וכ' – אלא: הא גופא קשיא – אם אין נכסים מניבים, כסף מנלן? התשובה עולה כפי שיובא להלן מפרוטוקולי העמותה המלמדים כי ראתה עצמה כנהנית מנכסי ההקדש, אלא שתשובה זו כמובן מעוררת קושיה גדולה עוד יותר ...)

ענייניה של העמותה (ועקרונית הוא הדין אם היו לה נכסים, לרבות נכסים כאלו שהיו בעבר בבעלותה או בניהולה של אגודת הוועד הכללי, שבנעליה באה עמותת הוועד הכללי, אלא שככל הידוע לנו אין העמותה בעלים של נכסים אלא אך ורק מנהלת של נכסי ההקדשות וכאמור לעיל) אמורים להתנהל בפיקוח רשם העמותות ובפיקוח בתי המשפט. עמותת הוועד הכללי אמורה למסור דוח על פעולותיה ונכסיה לרשם העמותות או לבית המשפט. לא ידוע לנו אם הדבר נעשה, ומסתבר שלא נעשה – דבר המוביל למצב אבסורדי שלפיו נכסים רבים שנחסכו ושניתנו להקדשות ולניהולה של אגודה ציבורית מצויים כיום בשליטת מי שרואים עצמם פטורים מחובת דיווח לבית הדין הרבני בדברים הנתונים לפיקוחו ולמרות הוראות מפורשות של בית הדין פעמים רבות ובהרכבים שונים ואם לא די באי הדיווח לבית הדין שהוא חובתה של העמותה מכוח היותה מנהלת נכסי הקדשות, הרי שגם חובת הדיווח הנוספת המוטלת עליה – חובת הדיווח לבית המשפט ולרשם העמותות המוטלת עליה מכוח היותה עמותה – ספק בעינינו אם מתקיימת היא.

לעיל תיארנו שנשיאי הוועד הכללי היו רבני העיר ירושלים, כשבפועל המוציאים והמביאים היו ראשי העסקנים שבירושלים. יש להניח שעצם עובדה זו, שהנהגה הרוחנית של ירושלים עמדה בראשות הוועד הכללי היה בה גם משום השגחה על פעולותיו.

נעיר כי מכיוון שכאמור רבני ירושלים היו נשיאי הוועד הכללי עד לפטירתו של הגרצ"פ פראנק, הרי שמשורת הדין וההיגיון מסתבר שהרבנים הראשיים לירושלים ימשיכו להיות נשיאי הוועד הכללי. מפרוטוקולי העמותה עולה שהרבנים הראשיים לירושלים הגר"ב ז'ולטי זצ"ל והגר"י קולין זצ"ל לא שימשו נשיאי הוועד הכללי, ומסתבר שלא היה להם יד ורגל בהנהלתו (ועיין להלן). אך כפי הנוהל שהיה עד פטירתו של הגרצ"פ פראנק מן הראוי היה שהרב הראשי האשכנזי לירושלים הגאון ר' אריה שטרן ימשש כנשיא הוועד הכללי. הגאון הרב שטרן לא ביקש להתמנות לנשיא הוועד אלא להימנות בין נאמניו; במידה לא מבוטלת של עזות פנים, עו"ד שטוב קורא לו בשל כך 'סחטן'.

לגופם של דברים, כפי שתיארנו לעיל הגאון ר' אברהם דוד רוזנטל שהיה רב שכונת שערי חסד ואב"ד 'בית דין לכל מקהלות האשכנזים' (בית דין פרטי) היה יד ימינו של הגרצ"פ פראנק שהאציל לו סמכויות. הגרא"ד היה גם נאמן הקדשות הוועד הכללי שמינה בית הדין הרבני ועשה כראוי עת הקים בשנת 1983 את עמותת הוועד הכללי ועמד בראשה. הגרא"ד שקיבל את

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הסמכויות לטפל בענייני הוועד הכללי עוד בחיי הרב פראנק שימש גם נשיא הוועד הכללי מפני ששנים רבות לא מונה רב ראשי לירושלים. מסתבר שלפיכך, גם אחרי שהתמנה רב ראשי לירושלים, לא היה מקום להעביר את נשיאות הוועד הכללי לאחר כל עוד חי הגרא"ד (ושמא משום כך אכן לא מונה הגר"ב ז'ולטי והגר"י קוליץ לכהונה זו). כמו כן מקימי העמותה היו הרב אברהם דוד רוזנטל, ישראל פוליקמן, אברהם חיים סנדומירסקי, שמואל ריבלין, זלמן חיים אייזנשטיין יעקב ריבלין יצחק שוב ויעקב יהודה שטרסברג. שכפי שכתבתי היו עסקנים מפורסמים. כאמור, את ניהול העמותה הוביל ביד רמה הגרא"ד רוזנטל.

הקדש או הקדשות הוועד הכללי הם אפוא כלל אותם נכסים שנתרמו והוקדשו למטרות האמורות ונקבעו כהקדש דתי ושכמרוצת השנים נוהלו בפועל על ידי האגודה העותומנית – ולאחר מכן עמותת – הוועד הכללי, אך לא היו בבעלותה. אף ניהולה אותם לא היה כבעלת סמכות עצמאית אלא כזרוע של נאמני ההקדשות.

ככל הידוע לנו לא היו לעמותה מעולם נכסים שלא הוגדרו מלכתחילה כהקדש ושנרשמו על שמה. (נעיר כי גם לו היו כאלה – אפשר כמובן שהעמותה רק ניהלה אותם בנאמנות, בדומה לנכסי ההקדש, אלא שלו כך היה לא היה עניינם של נכסים אלה בסמכות בית הדין. ומכל מקום כאמור עד כמה שידוע לנו כל הנכסים שנרשמו על שם העמותה – נכסי הקדשות הם).

נוכח מעורבותה של העמותה בנכסי ההקדש ונוכח מעורבותה בתיק שלפנינו נצרכת סקירה גם בעניינה. להלן נשוב ונרחיב בדבר דרך תפקודו בפועל של הוועד הכללי – ההקדש והעמותה גם יחד – במשך השנים – לעת עתה נביא את עיקרי הדברים הנוגעים לתפקוד העמותה וממילא למעמדה בתיק דגן והתביעות בבית הדין בכלל כשם שהובאו עיקרי הדברים באשר להקדשות הוועד הכללי הנצרכים להבנת הרקע:

הבקשה לרישום עמותת הוועד הכללי הוגשה ביום י"ז באדר תשמ"ג (2.3.83), הבקשה הוגשה בהתאם לסעיף 2 ולסעיף 60 בחוק העמותות.

מפסק דינו של בית הדין האזורי בירושלים מיום ד' באדר תשנ"ח, שיובא להלן, עולה שהוועד הכללי נוצר תחילה כאגודה עות'מאנית בשם זה, והעמותה באה בנעליה של אגודה זו. במטרות העמותה נרשם שיהיו זהות למטרות שהיו בעבר כשהוקמה האגודה. מסמך הבקשה אינו מגדיר באופן מדויק את מטרותיה, כך: "דת, צדקה, סיוע לנזקקים, מלגות לתלמידים". מייסדי העמותה שהיו הוועד של האגודה העות'מאנית, הוזכרו בבקשה זו.

במסמכי רשם העמותות שהוצגו בפנינו, אין הודעה על מינוי חברי ועד ממועד הקמת העמותה עד שנת 98 (משך חמש-עשרה שנה), ולפיכך יש לשער שעל פי מסמך ההקמה, מקימי העמותה היו חברי הוועד הראשון שלה, והם היו מורשי החתימה. מהמסמכים שהומצאו לנו לא ידוע אם נערכו אספות חברי עמותה כפי שקובע סעיף 20 לחוק העמותות, אך אין זה מעניינה של החלטה זו. לעת עתה וכפי שהוזכר לעיל לכאורה לא היו לעמותה נכסים משלה ולא ברור גם מאין סמכותה ומעמדה, אם יש לה כאלה, לגבי נכסי הקדש הוועד הכללי. וראה להלן.

מפסק דינו הנ"ל של בית הדין להקדשות בירושלים עולה גם שהגרא"ד רוזנטל שהיה בין המייסדים של אגודת הוועד הכללי במתכונתה המחודשת עם הגרצ"פ פראנק, שימש נאמן הקדש הוועד הכללי והגיש בקשות לבית הדין להקדשות למינוי נאמנים להקדש.

כפי הנראה, במשך הזמן הרב שמאז הקמת העמותה, לא נעשתה פעילות על ידי העמותה, אלא שהגרא"ד רוזנטל שימש נאמן נכסי ההקדש ופעל בהם, על פי אישורו של בית הדין להקדשות. על פי בקשתו אישר בית הדין להקדשות את מינויים של הרבנים ח' י' כהן וי'

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שטרסברג לנאמני ההקדש. בניסן תשנ"ז הגיש הגרא"ד בקשתו למינויים של הרבנים י' ראם, א' נ' גרבוז וי' ד' רוזנטל כנאמנים נוספים להקדש. בית הדין בפסק דין הנ"ל קבע שמינויים אלו לא יכולים להיעשות לפי כללי אגודת הוועד הכללי ולכן דחה הבקשה למינוי הנאמנים הנזכרים.

משנדחתה בקשתו של הגרא"ד רוזנטל למינוי נאמנים נוספים, התחילו בעלי השליטה בפועל לנהל את הפעולות בנכסי הקדש הוועד הכללי באמצעות העמותה, וכפי שיתבאר. הרבנים שהבקשה למינויים כנאמנים נדחתה החלו לפעול באמצעות העמותה שבה שימשו כחברי הנהלה וכמורשי חתימה.

עם זאת מי שבית הדין סירב למנותו כנאמן, לא יוכל לשמש נאמן באמצעות עקיפת החלטת בית הדין על ידי מינויו לוועד העמותה: נאמני ההקדשות הם מינויים של בית הדין ומי שלא מונה על ידי בית הדין אינו נאמן בית הדין, ומשכך אין לו סמכות לפעול בנכסי ההקדש (ולהלן נוסף עוד לעניין העולה ממסמכי הרישום בלשכת רישום המקרקעין). ועיין להלן מה שנבאר בעניין סמכותם של חברי הוועד לגבי ענייני העמותה בלבד – היינו לעניינים שאינם ענייני נכסי ההקדשות שבניהולה.

כפי שביארנו לעיל במשך שנים רבות לא דווח מאומה לרשם העמותות, עם זאת הגרא"ד רוזנטל שהיה תלמיד חכם מופלג ניהל את העמותה ביד רמה, וחזקה על חבר שאינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן.

מהמסמכים הנמצאים בידי רשם העמותות עולה גם כי בה' באדר תשנ"ח (3.3.98) – יום לאחר מתן פסק דינו של בית הדין הנזכר – התקיימה אספה כללית. מפרוטוקול האספה עולה שממקימי העמותה נשארו באותה עת רק שניים – הגרא"ד רוזנטל והמזכיר יהודה שטרסברג, לא ידוע לנו אם שאר מקימי העמותה נפטרו או התפטרו, אך ברור שפנים חדשות באו לכאן וחברי האספה היו הגרא"ד רוזנטל, הרב יונה ראם, הרב יששכר דוב רוזנטל, הרב אברהם נח גרבוז, הרב יעקב יהודה שטרסברג, הרב חיים יצחק כהן, הרב יוסף א' א' פרוש, הרב אלתר שטיינברג ועו"ד רפאל שטוב. באותה אספה מונה עו"ד רפאל שטוב כיועץ משפטי ובא כוח העמותה החל מיום כ"ה בטבת תשנ"ח. כמו כן מונתה ועדת נכסים.

אספה זו כאמור הייתה יום לאחר מתן פסק דינו של בית הדין ששלל את הבקשה למנות חלק מהאישים הנ"ל לנאמני ההקדש.

ביום ט"ז באייר תשנ"ח (12.5.98) נערכה אספה נוספת תוך התעלמות – בפרוטוקול – מפסק דינו של בית הדין. באספה זו אושרר מינויו של עו"ד שטוב כבא כוח העמותה.

בכ"א בתמוז תשנ"ט נפטר הגרא"ד רוזנטל. בו' באב תשנ"ט (19.7.99) נערכה אספה כללית, אך ועד העמותה לא שונה, ואין התייחסות לדבר זה בפרוטוקול. אין רמז בפרוטוקול האספה גם לעובדת פטירתו של הגרא"ד רוזנטל זצ"ל.

לאחר כשמונה שנים, בט' באייר תשס"ז (27.4.07) נערכה אספה כללית, באספה השתתפו הרבנים: אברהם נ' גרבוז, אריה דביר, יהודה שטרסברג, יששכר דוב רוזנטל, רפאל שטוב. בראש האסיפה עמד הרב יהודה שטרסברג. לוועד העמותה נבחרו: הרבנים א' נ' גרבוז, אריה דביר, יהודה שטרסברג, יששכר דוב רוזנטל, רפאל שטוב. לעניין מורשי החתימה נכתב בפרוטוקול: "האספה מאשרת שמורשי החתימה יהיו כבעבר" (אם כי אין בפנינו פרוטוקול או החלטה קודמת מיהם מורשי החתימה).

בפרוטוקול זה נכתב גם:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

דו"ח פעילות: הרב י' שטרסברג נתן סקירה נרחבת על פעילות העמותה במהלך שנת 2006. המצב הכלכלי הקשה היקשה גם בהשגת תרומות, דבר שהצריך מאמצים עילאיים להשגת תרומות בארץ ובחו"ל.

העמותה אינה מקבלת תמיכה כלשהי, לא ממוסדות ממשלתיים ולא ממוסדות עירוניים.

הוחלט כי יפתחו פעולות להשגת תרומות מחו"ל, כולל פתיחת משרד בארה"ב ועוד.

הדבר מורה לכאורה שלעמותה לא היו הכנסות מנכסי הקדש הוועד הכללי, וכך בדין שהרי העמותה בתור שכזו אינה נאמנת ההקדש ומשכך אינה יכולה לפעול בנכסיו.

ביום י"ד בסיוון תש"ע (27.5.10) נערכה אספה כללית שבה נבחרו לוועד העמותה: הרב אברהם גרבוז, הרב יששכר דוב רוזנטל, הרב אריה דביר, עו"ד רפאל שטוב. ועד זה הוא למעשה הוועד הקודם אלא שנגרע ממנו הרב יהודה שטרסברג.

למורשי חתימה התמנו: הרב אברהם נח גרבוז הרב יששכר דוב רוזנטל. נקבע עוד שחתימות שני מורשי החתימה הנ"ל יחד, בצירוף חותמת העמותה, יחייבו את העמותה לכל דין ועניין.

באספה זו אושרו הדוחות הכספיים לשנים 2002–2008, דבר המוכיח לכאורה שלא נערכה אספה כללית פעם בשנה כפי הנצרך על פי סעיף 20 לחוק העמותות.

מאספה זו ואילך לא מפורטים עוד משתתפי האספה הכללית, לפיכך אין לנו שום ידיעה אם באספה הכללית ישנם אנשים נוספים מלבד חברי הוועד. כמו כן יושב ראש האספה ממועד זה ואילך הוא הרב אברהם נח גרבוז. באספת חברי העמותה בכ"ח באב תש"ע (9.8.10), בט"ז באלול תשע"א (15.9.11) ובי"ב בתשרי תשע"ג (28.9.12) חזרו ונבחרו חברי הוועד ומורשי החתימה הנ"ל. בכ"א בטבת תשע"ג (3.1.13) חזרו ונבחרו חברי הוועד הנ"ל ונקבעו מורשי החתימה – הרבנים אברהם נח גרבוז, יששכר דוב רוזנטל ואריה דביר ועו"ד רפאל שטוב. נקבע כי חתימת הרבנים גרבוז ורוזנטל בצירוף חתימת הרב דביר או בצירוף עו"ד שטוב – שלוש החתימות יחדיו – יחייבו את העמותה לכל דין ועניין, כולל לעניין כל חשבונות הבנקים של העמותה.

בי"ט באדר תשע"ג (1.3.13) חזרו ונבחרו חברי הוועד ומורשי החתימה כנ"ל. באותה אספה הוצע להעניק ייפוי כוח רשמי למנהל העמותה ה"ה הרב חיים לנג "לקבל לידי אינפורמציה רשמית ופורמאלית, כולל לעניין חשבונות הבנקים של העמותה". לאמור: ייפוי הכוח ניתן רק לעניין מתן אינפורמציה ותו לא.

בכל התקופה הנ"ל שימש עו"ד רפאל שטוב כחבר ועד. ברוב הזמן שימש כמורשה חתימה מן הצד האחד, ומן הצד האחר שימש בא כוח העמותה. אך אין אנו יודעים אם קיבל שכר על עבודתו, אך על כל פנים אין אנו מפקחים אלא על ההקדשות. רשם העמותות הוא הממונה על העמותות והוא שמתפקידו לבחון את הדברים לאור סעיף 33(א) לחוק העמותות הקובע: "לא יכהן כחבר הוועד [...] (2) מי שנותן שירותים בשכר שלא כחבר הוועד [...]".

בכ' בסיוון תשע"ד (18.6.14) נערכה אספה נוספת. באספה השתתפו חברי האספה הכללית (וכאמור ייתכן שחברי הוועד הם הם חברי האספה הכללית ואין בלתי) והרב חיים לנג (מנהל העמותה כאמור). לוועד העמותה נבחרו הפעם רק שלושה חברים, והם גם שנבחרו למורשי החתימה:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הרב אברהם גרבוז, הרב יששכר דוב רוזנטל, הרב אריה דביר. עו"ד רפאל שטוב חדל לכהן כחבר ועד וכמורשה חתימה.

יש לציין שהרב אברהם גרבוז הוא אחי אימו של הרב אריה דביר. משכך, בין שלושת חברי הוועד ישנם קרובים הפסולים על פי דין תורה. ומשכך, כפי שיתבאר להלן, אין אפשרות הלכתית למנותם כגבאי צדקה לחלוקת כספי הוועד הכללי, גם אם נאמר שיש להם מעמד הלכתי וחוקי בנכסים אלו.

נעיר כי באותו פרוטוקול נכתב (ההדגשות אינן במקור):

4. תפעול ניהולי – משרדי של העמותה:

הוחלט כי כל נושא בכל תחום שהוא שאושר על ידי ההנהלה יבוצע על ידי צוות המשרד. עניין הדרוש מסמך משפטי יועבר לעו"ד רפאל שטוב להכנתו.

5. נכסי הנדל"ן שבאחריות הוועד הכללי:

נכסי ה"ועד הכללי" הינם נכסי "הקדש הוועד הכללי". עמותת ועד הכללי כנסת ישראל לצדקת רמבעה"נ רק נהנית מפירות הנכסים.

סעיף 5 מבהיר – והזכרנו לעיל כמה פעמים שכך הדבר לכאורה – שלעמותה אין כלל וכלל נכסים משלה. כל "נכסיה" (במובן של נדל"ן על כל פנים) הם למעשה נכסי הקדשות שאותם היא מנהלת אך אינה הבעלים עליהם.

סעיף זה גם 'קובע' שהעמותה תיהנה מפירות נכסי ההקדש. לא ברור לבית הדין על סמך איזו קביעה הלכתית או משפטית זכאית העמותה ליהנות מפירות נכסי ההקדש, וכבר תמחנו על כך לעיל. נכסי ההקדש צריכים להתנהל כפי מטרות ההקדש ועל פי הוראות נאמני ההקדש, ובכל מקרה על פי קריטריונים מסודרים ואין ביכולת הנאמנים, אף אם היו שלושה נאמנים להעביר פירות נכסים באופן גורף.

עם זאת עולה לכאורה שהעברת פירות הנכסים לידי העמותה 'פתרה' – בדרך מקורית משהו, יש לומר – את הבעיה שהועלתה בשנת תשס"ז, בעיית מצבה הכלכלי הקשה של העמותה. כמו כן מפרוטוקול זה משמע שהרב חיים לנג המשמש כמנכ"ל אינו חבר ועד העמותה.

בכ"ג במרחשוון תשע"ה (16.11.14) נערכה אספה נוספת בה נבחרו מחדש חברי הוועד ומורשי החתימה הקודמים. בהחלטה נקבע שחתימת הרב אריה דביר כמורשה חתימה הכרחית, אך נצרכת לצרף לה את חתימת אחד משני חברי הוועד האחרים (ש אחד מהם הוא דודו).

בישיבות נוספות של אספת העמותה מכ"ו באב תשע"ה (11.8.15) ומי"ד בסיוון תשע"ו (20.6.16) – ישיבה שבה נכחו כל חברי האספה הכללית והרב חיים לנג מנהל העמותה, נקבעו כנ"ל חברי הוועד ומורשי החתימה הנזכרים. כאמור, עולה מכל הנ"ל שהרבנים רוזנטל, גרבוז ודביר משמשים מורשי חתימה, ומינוים חודש ביום י"ד בסיוון תשע"ו (20.6.16).

מהאמור לעיל עולה שביום י"ד בסיוון תשע"ו (20.6.16) נפגש עו"ד שטוב עם חברי הוועד. באותו מעמד מונו מורשי החתימה. באותה עת ניתנה החלטת בית הדין שדרשה מעו"ד שטוב להציג ייפוי כוח מחודש. למרות זאת לא הגיש עו"ד שטוב ייפוי כוח כנ"ל, ועל כורחך צריכים לקבוע שמורשי החתימה כנראה לא אישרו מתן ייפוי כוח מחודש באותה עת לצורך המשך ניהול תיק זה. עובדה נוספת העולה מתוך פרוטוקולי האספה כללית היא שעד האספה שנערכה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בט' באייר תשס"ז (27.4.07) פורטו מי הם המשתתפים אך החל מהשיבה שנערכה כעבור שלוש שנים ביום י"ד בסיוון תש"ע (27.5.10) לא פורט מי הם חברי העמותה, והנוסח הוא סתום – "משתתפים כל חברי האסיפה הכללית" – כשלא ידוע לנו מי הם וכמה חברים ישנם, אם ישנם, באספה הכללית.

המסקנה העולה מכל האמור לעיל היא שמשנת תשס"ז, חברי הוועד ומורשי החתימה הם הרבנים אברהם גרבוז, יששכר דוב רוזנטל ואריה דביר. בכל הזמן הזה עו"ד שטוב הוא עורך דינה של העמותה. משנת תש"ע, עת נגרע הרב יהודה שטרסברג ממקימי העמותה, ארבעה רבנים אלו הם הקובעים את כל הנעשה בעמותה. כשמשנת תשע"ד חדל עו"ד שטוב לכהן כחבר ועד ומורשה החתימה, אך משמש בפועל כעו"ד העמותה, ובפועל כנראה הוא שמנהל את ענייני העמותה.

ידוע לנו ששלושת הרבנים מורשי החתימה הם תלמידי חכמים מופלגים, עם זאת הרבנים גרבוז ורוזנטל אינם צעירים ולא ברור לנו עד כמה הם מודעים לקורה בנכסי הוועד הכללי. יש לציין שעל אף שהרב גרבוז שהוא תלמיד חכם ידוע ומפורסם הודיע לבית הדין שהתביעה שהוגשה לבית הדין הפרטי כנגד הדיינים, כמתואר לעיל, הוגשה שלא בידיעתו, העז עו"ד שטוב וכתב:

לא יעלה על הדעת שהגר"א גרבוז שליט"א יחתום על מסמך שיש בו ניסיון לגרום נזקים לוועד הכללי ולא יעלה על הדעת שהגר"א גרבוז שליט"א יסייע ביד הולכי הערכאות.

בכל עניין את דעת מרבית חברי העמותה ביטא חבר ההנהלה הגרי"ד רוזנטל שליט"א במכתבו לבית הדין הגדול.

האמירה הסתומה "מרבית חברי העמותה" אין בה ולא כלום: כאמור איננו יודעים אם יש כלל חברי עמותה, ובכל אופן התביעה הוגשה בשם חברי הוועד ורק הם מוסמכים להגיש תביעות. בין כך ובין כך עמותת הוועד הכללי, המחזיקה בידיה נכסים שהציבור נדב ונתן להקדשות שונים במשך למעלה ממאה שנים, מתנהלת ועושה ברכוש זה כרצונה ואינה מדווחת לאיש. הרושם המתקבל מכתבי הטענות בתיק זה ובתיקים רבים אחרים של הוועד הכללי הוא כי עו"ד שטוב הוא השולט בפועל בנכסי הוועד הכללי ומשכנע – לפי הצורך, את חברי הוועד לתמוך במעשיו – מעשים המתנהלים ללא פיקוח כלשהו של הנהלה רוחנית בת סמכות, ואינו מדווח לרשויות מה נעשה בנכסים שאינם שייכים לו, אלא לציבור נהנים גדול שאין באפשרות הנמנים עליו לממש את זכויותיהם. התנהלותו של עו"ד שטוב במשך שנים בתיקי הקדשות רבים שבהם הוא מטריד תחילה את הדיינים, מרבה להגיש בקשות לפסילה וכך מתיש את כוחם, גורמת למצב השערורייתי שבו זכויות של ציבור גדול בנכסים רבים לא ממומשות עקב התנהלותו.

עם זאת, כאמור לעיל בנוגע לניהול העמותה סמכות הפיקוח אינה בידיו של בית הדין, כל עוד מורשי החתימה בה הם מי שהם ומאחר שניתן ייפוי כוח עדכני מטעם מורשי החתימה של העמותה, עו"ד שטוב יכול לייצג לכאורה את העמותה בעניינים הנוגעים והשייכים לעמותה.

לעומת זאת בנכסי הקדש הוועד הכללי ייפוי כוח זה אינו מעלה ולא מוריד.

מסיבה זו הוצג ייפוי כוח נוסף של הרב אריה דביר נאמן ההקדש. אומנם למעשה נראה שייפוי כוח של נאמן אחד בהקדש אינו מועיל מכיוון שגם הנאמן עצמו אינו יכול לפעול כיחיד,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

משכך הדרינגן לכללא "כל מידי דאיהו לא מצי עביד לא מצי משוי שליח" ולכן נאמן אחד – אין בסמכותו למנות באיכוה.

רק ייפוי הכוח של העמותה יש בו כדי להועיל אפוא לעניין ההליכים שבין הוועד הכללי לבין בית הרב, וזאת כמובן רק אם אכן יש לעמותה מעמד וזכויות בבית הרב. כל עוד לא הוברר שיש לה זכויות או מעמד בין לגבי הקדש בית דוד (ההקדש – מתוך אשכול הקדשות הוועד הכללי – שלו לכאורה הוקדש המבנה שבו שוכן "בית הרב") ובין לגבי בית הרב – והוא הדין לגבי נכסים נוספים שאותם מנהל בפועל הוועד הכללי – אין לייפוי כוח זה כל משמעות שהרי ברור שרק מי שהוא בעל מעמד חוקי ומשפטי יכול להאציל סמכות. מי שאין לו מעמד, אף שהוא יוצר מצג של בעל מעמד ואף אם הוא מנהל את הנכסים בפועל מכוח המצג שהציג – אין בדבר כדי לתת לו זכות עמידה ולשלוח שלוחים שיפעלו כידו הארוכה, שהרי מאן דלית ליה אפילו יד קצרה – מהיכי תיתי שימנה שליח כידו הארוכה?

אומנם אין הדבר בסמכותנו ואיננו יכולים ליתן הוראות בעניין זה, אך רשאים אנו לומר כי לפי התרשמותנו ראוי היה כי רשם העמותות ובית המשפט אכן ייכנסו לעובי הקורה וישקלו אם יש למנות מנהל מיוחד לעמותת הוועד הכללי, או נושא תפקיד מתאים אחר, בדומה למעשהו של בית הדין בעניינם של הקדשות הוועד הכללי.

לטעמנו, אם כך אכן ייעשה, רצוי שממונה זה יהיה המנהל המיוחד שמינה בית הדין. אין אנו מתערבים אומנם בהחלטותיהן של ערכאות ורשויות אחרות, אך לאור היכרותנו את הפרשה ונוכח היעד המשותף לנו ולרשם העמותות ובית המשפט – פיקוח על נכסי ציבור ומניעת שימוש בהם שלא כדין – רשאים אנו לחוות את דעתנו ולקוות כי תישמע: מינויו של מי שכבר מונה כדי שיוכל לטפל בדברים בצוותא חדא על ידי 'הטענת החיגר על העיוור' כדברי חז"ל (במשל שבסנהדרין צא, ב המובא לעיל). מצב זה של חלוקת סמכויות הפיקוח: הפיקוח על נכסי הקדשות הוועד הכללי שבאחריות בית הדין והפיקוח על העמותה שניהלה אותם שצריך שיעשה על ידי בית המשפט, מקשה על מיגור המצב הקיים ועל השבת הנכסים וההנאה מהם לזכאים להם.

על המזכירות יהיה להעביר פסק דין זה לרשם העמותות כדי שיוכל לתת את דעתו, לפעול לבירור את הקורה בעמותת הוועד הכללי ולמצוא את הדרך הראויה לאפשר לזכאים לקבל טובת הנאה מהנכסים שבניהולה לממש את זכאותם ואת המנגנון שיבטיח פיקוח על פי דין ועל פי חוק.

סוף דבר:

תחת שם זה "הוועד הכללי" נצברו במשך למעלה ממאה שנים נכסים רבים המניבים פירות ושציבור גדול זכאי ליהנות מפירותיהם. נצרך פילוח ורישום נכסים מדויק כדי לאפשר את הפיקוח ולמנוע את הצגת חלק מנכסי ההקדש כאילו אינם נכסי הקדש – אם כי גם לו לא היו נכסי הקדש היה נצרך פיקוח על ניהולם, אלא שאז היה זה פיקוח של רשם העמותות ושל בית המשפט האחראים גם על הפיקוח על התנהלות עמותה עצמה. אך בכל אופן הדבר צריך שיעשה.

בין כך ובין כך, לדעתנו על דרך כלל ראוי שעד שתתברר זכות העמידה של עמותת הוועד הכללי בכל אחד מהנכסים שעמותת הוועד הכללי טוענת למעמד כלשהו בהם, אין לאפשר ולשמוע תביעות המוגשות בשם הוועד הכללי, שהרי לעמותה כיום אין זכות עמידה וטיפול בנכסי ההקדש שנצברו על ידי הציבור לצרכים מסוימים. לא ברור מאין קנה ועד העמותה זכות בעלות וייצוג בנכסים אלו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ניהול ההתדיינויות המשפטיות תחת שני ראשים – הקדש הוועד הכללי ועמותת הוועד הכללי – מאפשר לעו"ד שטוב להשתמש בפיצול בדרך של להטוטנות פסולה כדי להימלט מלדווח על הקורה בנכסים אלו. דרך זו הקשתה על בירור מעמדו של כל אחד מגופים אלה ועל בירור מעמדו של עו"ד שטוב עצמו ועשויה לחבל גם בהמשך ההליכים.

עם זאת אליבא דאמת, לא זו בלבד שלכאורה כל הנכסים הרשומים על שם העמותה אינם אלא נכסי הקדש שהעמותה אינה אלא נאמנת בהם, וככזו – למרות הפיצול וההטעיה האמורים – חבה היא בדיווח לבית הדין (בנוסף לחובת הדיווח שמוטלת עליה כעמותה לרשם העמותות) ובית הדין הוא המוסמך להכריע לגופם של דברים בעניינם של הנכסים, אלא שאף לו לא כך היו הדברים ואף לו היה צורך בבירור מעמדם של נכסים מסוימים אם יש לעמותה מעמד עצמאי לגביהם או שאינה לגביהם אלא נאמנת על נכס הקדש, גם לו כך היה, עדיין לעניין לגבי התיק שלפנינו הייתה התמונה – בנקודה זו – ברורה, שהרי אליבא דכולי עלמא לא עלה על דעת מאן דהו לטעון כי הנכס של 'בית הרב' אינו הקדש.

כפי שיתבאר עד מינוים של נאמנים להקדש כפי שמחייב דין תורה, אין לדון בתביעות בשם ההקדש – לא כשהן מוגשות מטעמו של הנאמן היחיד הקיים, שאין די בו לניהול הקדש על פי דין תורה, ועל אחת כמה וכמה כשהן מוגשות בשם העמותה שאינה הנאמן אף אם הנאמן חבר בה.

בפרק הבא של החלטתנו זו נבהיר את האמור בעניין דרך התנהלות הקדש והחובה כי ינוהל בידי שלושה נאמנים לפחות – חובה שממנה נגזר האמור לעיל.

אחר כך נשוב לסקור את התנהלות הקדש הוועד הכללי בכלל ובהקשר לתיק שלפנינו בפרט, ולאחר מכן נשוב לבחון את הדברים לגופם.

י. אופן ניהול הקדש, חובת וסמכות בית הדין לפקח עליו ולמנות לו נאמנים ושורשה בדין מינוי אפוטרופוס ליתומים

כאמור לעיל ואף בהחלטות קודמות שנתנו בתיק זה ובתיקים אחרים הנוגעים לוועד הכללי ביארנו שעל פי דין תורה צריכים להיות לפחות שלושה נאמנים ונבהיר את הדברים.

בגיטין (נב, א) שנינו:

יתומין שסמכו אצל בעל הבית, או שמינה להן אביהן אפוטרופוס – חייב לעשר פירותיהם. אפוטרופוס שמינהו אבי יתומים – ישבע, מינהו בית דין – לא ישבע. אבא שאול אומר: חילוף הדברים.

ועיין בסוגיית הגמרא שם שמבואר מדברי המשנה והגמרא שיתומים שאין מי שידאג לנכסיהם ולא ינטרסים שלהם ממנים אפוטרופוס שיעסוק בענייניהם, ואפוטרופוס זה מתמנה באחד משני פנים: או שמינהו אביהם קודם מותו, או – אם לא מינה האב – חובה על בית הדין למנות להם אפוטרופוסים. ועיין שם בסוגיית הגמרא.

ונפסק ברמב"ם (הלכות נחלות פרק י הלכה ה):

מי שמת והניח יורשין גדולים וקטנים – צריך למנות אפוטרופוס שיהיה מתעסק בחלק הקטן עד שיגדיל, ואם לא מנה – חייבין בית דין להעמיד להן אפוטרופוס עד שיגדילו, שבית דין הוא אביהן של יתומים.

וכן פסק בשולחן ערוך (חושן משפט סימן רצ סעיף א):

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מי שמת והניח יורשים קטנים או שאשתו מעוברת או שהניח קטנים וגדולים – צריך מורישם למנות להם אפוטרופוס שיתעסק בשביל הקטנים עד שיגדילו. ואם לא מינהו – בית דין חייבים להעמיד להם אפוטרופוס עד שיגדילו, שבית דין הוא אביהם של יתומים. הגה: [...] ובית דין היינו הממונה בעירו או גדולי הדור, אבל אין כח ביד שלשה בעלמא שיעשו עצמן בית דין על היתומים (הרא"ש כלל פה סימנים ה-1).

משמעות דברי הרמ"א "או גדולי הדור", אינו המושג הקרוי בימינו "גדולי הדור", דהיינו תלמידי חכמים מובהקים שהדור מקבל סמכותם התורנית אף אם אינם נושאים בתפקיד רשמי ואינם דיינים, אלא מנהיגי וראשי הציבור האחראים להנהגה היומיומית, אף שאינם תלמידי חכמים ואף שאינם הנהגה תורנית, דזהו פירוש מושג זה בדברי חז"ל והראשונים.

הדבר מוכח מהמשך תשובת הרא"ש הנזכרת, וזה עיקרה הנוגע לענייננו:

על ענין פשרה שעשו ג' פשרנים על אלמנה ובנה יתום, ולא היה ליתום זה אפוטרופוס שיטעון בעבורו באותו מעמד [...] כי כתבו שלתועלת היתום פישרו בשבילו, וכל אדם יש לו כח ורשות לזכות היתומים, ולא גריעי שלשה דיינין שהם עצמן רוצים להיות אפוטרופסים שלו [...]

אני אומר: אפילו אם כָּוְנו להיות אפוטרופסים ולהפך בזכותו של יתום – לאו כל כמינייהו למנות את עצמן, דדוקא דיינין שממונין בכל עיר ועיר או גדולי הדור שהן אביהם של יתומים יש להם למנות אפוטרופוס ליתום, ואם יראה שהם טובים ליתומים יכולין למנות את עצמן, אבל לא כל שלשה אנשים דעלמא [...] ומה שטען אפוטרופוס של היתום שפסק של הדיינין בטל לפי שלא ברורם בעלי הדינין אלא שבקש השר דון יהודה יש"צ לישב בדיניהם – דברי הבאי הם ואין בהם ממש [...] ואף על פי שבקשם דון יהודה – כן הוא דרך גדולי הדור לבקש מאנשים נכבדים שיתמצעו לשמוע דברי ריבות שבין האנשים, שרוב האנשים מושכין עצמן מן הדין ולא יעשו אלא בבקשה או בכפייה של הגדולים.

מבואר מדבריו שאחרי שכתב שלא כל שלושה יכולים למנות עצמם אלא רק דיינים ממונים או "גדולי הדור" ביאר שהשר דון יהודה שביקש מהדיינים לדון הוא "גדול הדור" שעליו מוטלת הנהגת הדור לדאוג ליתומים או למערכת שיפוטית, מפני שדרכם של אנשים להתחמק מלהיכנס למחלוקת. הרי שבהמשך דבריו הסביר מהם "גדולי הדור" שכתב בתחילתה.

וכן הוא במקומות רבים בדברי חז"ל.

עיינן: פסחים (מט, ב): "תנו רבנן: לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם. לא מצא בת תלמיד חכם – ישא בת גדולי הדור." וברש"י שם: "גדולי הדור – אנשי מעשה וצדיקים."

משמע ש"גדולי הדור" אינם בהכרח תלמידי חכמים, אלא כדפירש רש"י "אנשי מעשה וצדיקים" הדואגים לצרכי הדור ועל שם מעשיהם נקראים גדולי הדור. ודין זה נפסק כלשונו באבן העזר (סימן ב סעיף ו).

ועיינן עוד: סוטה (יב, א): "תנא: עמרם גדול הדור היה." וברש"י שם: "גדול הדור היה – והיו הכל נשמעין לדבריו." וביאר הפרחי כהונה שם: "נראה דדריש ליה מדכתיב 'וילך איש' דהיינו גדול במעלה כמו שכתוב 'כלם אנשים ראשי בני ישראל המה'." ואף שעמרם ודאי היה מעביר המסורת מהאבות כדכתב הרמב"ם (הלכות מלכים פרק ט הלכה א) פעולתו זו הייתה בתור מנהיג ופרנס הדור שהכול נשמעים לדבריו ולא בהכרח בגלל גדלותו התורנית.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ועיין עוד בקידושין (לב, ב):

אמר רב אשי: אפילו למאן דאמר הרב שמחל על כבודו – כבודו מחול, נשיא שמחל על כבודו – אין כבודו מחול. מיתבי: מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי צדוק שהיו מסובין בבית המשתה בנו של רבן גמליאל, והיה רבן גמליאל עומד ומשקה עליהם, נתן הכוס לרבי אליעזר ולא נטלו, נתנו לרבי יהושע וקיבלו. אמר לו רבי אליעזר: "מה זה, יהושע, אנו יושבין ורבן גמליאל (ברבי) עומד ומשקה עלינו?" אמר ליה: "מצינו גדול ממנו ששמש – אברהם גדול הדור היה, וכתוב בו 'והוא עומד עליהם' – לא נדמו לו אלא לערביים, ואנו לא יהא רבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו?!"

שמע מינה דקרינן לאברהם "גדול הדור", ואין זה מפני גדולתו בתורה אלא מחמת מעמדו בדור – עיין במהרש"א (חידושי אגדות שם) שכתב: "אברהם גדול הדור היה כו' – היינו נשיא דכתיב ביה 'נשיא א-להים אתה'." שמע מינה ש"גדול הדור" היינו מנהיג הדור. והתם בקידושין הקשו (כמצוטט לעיל) ממעשה זה על דין "נשיא שמחל על כבודו – אין כבודו מחול", ומשמע דמכוח מעלתו כנשיא ומנהיג חובה לכבודו, ואינו יכול למחול, ולא מדין תלמיד חכם שבו, אף שבנשיא שבארץ ישראל – כרבן גמליאל – אכן היו תורה וגדולה במקום אחד.

ועיין עוד בביאור הגר"א (חושן משפט סימן רצ אות ז) שכתב שמקור דברי הרא"ש (כתשובתו הנ"ל שנפסק כמותה כאמור בשולחן ערוך שם) הוא ממה ששנינו (בבא קמא לז, א) שרבן גמליאל ובית דינו אביהן של יתומין היו. ונראה שהכוונה באמירה זו היא שרבן גמליאל מכוח נשיאותו והיותו "גדול הדור" כאמור הוא אביהם של יתומים.

ועוד שנינו בבבא מציעא (פז, א):

אמר רבי לוי: אותו היום שגמל אברהם את יצחק בנו עשה סעודה גדולה, היו כל אומות העולם מרננים ואומרים: "ראיתם זקן וזקנה שהביאו אסופי מן השוק ואומרים 'בנינו הוא', ולא עוד אלא שעושין משתה גדול להעמיד דבריהם!" מה עשה אברהם אבינו – הלך וזימן כל גדולי הדור, ושרה אמנו זימנה את נשותיהם [...]

וכעין זה ברש"י בפרשת וירא (בראשית פרק כא פסוק ח) ומקורו בבראשית רבה: "משתה גדול – שהיו שם גדולי הדור שם ועבר ואבימלך", ושמע מינה ש"גדולי הדור" הם מנהיגי הדור, בין שהם תלמידי חכמים כשם ועבר ובין שאינם כאלה – כאבימלך.

ועיין בבבא בתרא (צא, א): "אלימלך, מחלוך וכליון, גדולי הדור היו ופרנסי הדור היו."

ועיין קהלת רבה (וילנא, פרשה ז) בתוך המסופר על אלישע בן אבויה:

[...] אלא "טוב אחרית דבר" כשהוא טוב "מראשיתו", וכן היה מעשה: אבויה אבי מגדולי הדור, וכשבא למולני קרא לכל גדולי ירושלים, וקרא לכל גדולי הדור וקרא לרבי אליעזר ולרבי יהושע עמהם, וכשאכלו ושתו שרון אילין אמרין מזמורין ואילין אמרין אלפבטרין, אמר רבי אליעזר לרבי יהושע: אילין עסקין בדידהון, ואנן לית אנן עסקין בדידן? והתחילו בתורה ומן התורה לנביאים, ומן הנביאים לכתובים, והיו הדברים שמחין כנתינתן מסיני והאש מלהטת סביבותיהן – עיקר נתינתן לא מסיני נתנו באש, שנאמר (דברים ד, יא) "וההר פער באש עד לב השמים"? אמר: הואיל וכך הוא גדול כחה של תורה, הבן הזה – אם מתקיים לי – הריני נותנו לתורה. ועל ידי שלא היתה כוונת מחשבתו לשם שמים לא נתקיימה בי תורתו.

ושמע מינה נמי ש"גדולי הדור" הם מנהיגי הדור ולא דווקא תלמידי חכמים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ועיין עוד בהלכות הרא"ש (בבא קמא פרק ט סימן ה):

כתב רב אלפס ז"ל: מהא שמעינן דקנסינן בכהאי גוונא אפילו בחוצה לארץ, דהא רב נחמן בכבל הוה, ועוד דגרסינן בפרק נגמר הדין (סנהדרין מו, א): "תניא: אמר רבי אליעזר [לפנינו ברי"ף ובגמרא בסנהדרין: "רבי אליעזר בן יעקב" (ובגמרא הלשון: "תניא: רבי אליעזר בן יעקב אומר"] שמעתי שבית דין מכין ועונשין שלא מן התורה ולא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה." ודוקא גדול הדור כגון רב נחמן, דחתנא דבי נשיאה הוה וממונה לדון על פי הנשיא, או טובי העיר שהמחוס רבים עליהם. אבל דיני דעלמא לא.

ודין זה נפסק בחושן משפט (סימן שסג סעיף ג) ועיין סמ"ע (שם ס"ק ט). ומשמע שהכוח להפקר בית דין שאותו הגדיר הרא"ש כמיוחד ל"גדול הדור" הוא מצד הרשות המדינית וההנהגתית "דחתנא דבי נשיאה הוה וממונה לדון על פי הנשיא" וכשבעת טובי העיר, ולא מכוח דיינותו והיותו תלמיד חכם. שמע מינה מכל הלין שבהגדרה "גדולי הדור" בדברי חז"ל והראשונים וכן בשולחן ערוך הכוונה היא למנהיגי הדור הממונים על הסדרת ענייני הדור.

ועיין עוד בעניין הגדרת המושג "גדולי הדור" באנציקלופדיה לתוארי כבוד בישראל (לרב אברהם ניסן אורנשטיין, עמודים 712–733) ואין כאן מקום להאריך יותר.

על כל פנים דין מינוי האפוטרופוס המובא בשולחן ערוך (חושן משפט סימן רצ) לעניין יתומים כנ"ל, והאמור בו בדבר הסמכות הנתונה ל"גדול הדור" מתייחס למנהיגי ומנהלי ההנהגה היום-יומית של הציבור, דבר המסור כיום לממשלה ולממונים מטעמה לדאוג לצורכי היתומים.

יא. מי ראוי להתמנות אפוטרופוס ליתומים ומתי מוטל על בית הדין למנות אפוטרופוס אף בניגוד למינוי שמינה אבי היתומים?

ועיין ברמב"ם (שם, הלכות נחלות פרק י, הלכות ו-ז) שכתב:

ו. צוה המוריש ואמר: "ינתן חלק הקטן לקטן ומה שירצה יעשה בה" – הרשות בידו. וכן אם מנה המוריש אפוטרופוס על הקטנים קטן או אשה או עבד – הרשות בידו.

אבל אין בית דין ממנין אפוטרופוס לא אשה ולא עבד ולא קטן ולא עם הארץ, שהוא בחזקת חשוד על העבירות, אלא בודקין על אדם נאמן ואיש חיל ויודע להפך בזכות היתומים וטוען טענתם ושיש לו כח בעסקי העולם כדי לשמור נכסים ולהרויח בהן ומעמידין אותו על הקטנים.

ז. בית דין שהעמידו אפוטרופוס ושמעו עליו שהוא אוכל ושותה ומוציא הוצאות יתר מדבר שהיה אמוד בו – יש להן לחוש לו שמא מנכסי יתומים הוא אוכל ומסלקין אותו ומעמידין אחר.

אבל אם מנהו אבי יתומים – אין מסלקין אותו, שמא מציאה מצא, אבל אם באו עדים שהוא מפסיד נכסי יתומים – מסלקין אותו. וכבר הסכימו הגאונים שמשביעין אותו הואיל ומפסיד.

והוא הדין לאפוטרופוס שמנהו אבי יתומים והיתה שמועתו טובה והיה ישר ורודף מצות, וחזר להיות זולל וסובא והולך בדרכי חשד או שפרץ בנדירים ובאבק גזל – בית דין חייבים לסלק אותו ולהשביעו ולמנות להן אפוטרופוס כשר.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וכל הדברים האלו כפי מה שיראה לדיין שכל בית דין ובית דין הוא אביהן של יתומים.

וכדברי הרמב"ם נפסק גם בשולחן ערוך (שם).

ומבואר מדברי הרמב"ם שחובת בית הדין למנות אפוטרופוס "נאמן ואיש חיל". לעומת זאת אם האב מינה מי שאינו כזה – אין בית הדין מתערבים לסלקו, ומקורו מסוגיית הגמרא (בגיטין, שם) "אין עושין אפוטרופוס נשים ועבדים וקטנים, ואם מינן אבי יתומין הרשות בידו", וטעמא דמילתא מבואר בחידושי הרשב"א (שם):

הא דתניא תמיהא לי מאי קא משמע לן, פשיטא שאם מינן אבי יתומים הרשות בידו? ואולי נאמר דכיון דטעמא דמילתא משום דמפסידין נינהו – דקטן אין לו דעת, ואשה אינה זריזה להשתדל בתקנתן של נכסים, ועבדים משום דלא מהימני – והילכך אף כשמנין אבי יתומין נסלקם כאפוטרופוס דמפסיד, דמסלקינן ליה ואפילו מינהו אבי יתומין – קא משמע לן דלא, דשאני הכא דהפסד זה כבר ניכר ונודע לאבי יתומין, וסבר וקביל.

ומשמע מדבריו שמכיוון שידע אביהם מהותו של האפוטרופוס, אין זה מתפקידו של בית הדין להתערב בדבר, כמו בקטן שקיבל מתנה שישתמש בו כרצונו שאין בית הדין מחויב להעמיד אפוטרופוס על זה.

ובחידושי הריטב"א (שם) כתב:

ואי קשיא לך: הא פשיטא דמה שרוצה לעשות בנכסיו עושה? ויש לומר דכיון דבית דין אביהן של יתומים נינהו, הוה אמינא דכי היכי דאפוטרופוס דמפסיד – אף על גב דמינהו אביהן של יתומים מסלקין אותו – כך אלו מפסידין. ומטעם זה קאמר דאין ממנין אותן, מכל מקום אין מפסידין כל כך דמסלקינן להו.

וכן הוא בחידושי הר"ן.

וקצת משמע מדברי הרשב"א דטעמא הווי משום דהווי נכסיו של אבי יתומים, ולכן יכול לעשות מה שירצה, וכן כתב הסמ"ע (סימן רצ"ב). וצריך עיון דהא אחרי פטירתו לא הווי נכסיו אלא נכסי יורשים, ונהי דנותן מתנה יכול לתת בתנאי שיתנהל על פי אפוטרופוס אף שמפסיד, אך מהיכי תיתי בירושה שפקעה בעלותו של היורש? (ועיין במה שנחלקו הראשונים בביאור דין "לא יוכל לבכר") אומנם מלשון הריטב"א משמע שהטעם הוא דאין מפסידין כל כך, אך במפסידין אין הכי נמי שיסלקום, ועדיין צריך עיון.

וצריך לומר דעצם חיוב זה שבית הדין מצוה למנות אפוטרופוס על נכסי יתומים הוא רק באופן שאביהם או מורישם הלך לעולמו ולא ציווה על ביתו, שלא הספיק למנות למאן דהוא שינהל את הרכוש. במקרה זה בית הדין עומד במקום אביהם של היתומים והוא מחויב להשגיח על רכושם לטובת היתומים. אך עדיין צריך עיון מדוע לא יתערבו בית דין אף שלא מכוח היותם 'אביהן של יתומים' וישיבו אבדה לבעליה, ועיין באחרונים. ואין כאן מקום להאריך.

אך על כל פנים משמע שלדברי הכול רק אם ידע אביהם של יתומים את מהותו של האפוטרופוס אין מסלקים אותו, אך אם לא ידע או ש'החמיץ' האפוטרופוס ועתה הוא מזיק – בכהאי גוונא ודאי חובת בית הדין לסלקו אף שמינהו האב. וזהו טעמו של הרמב"ם שביאר דבכהאי גוונא בית דין יסלק את האפוטרופוס, דבית דין אביהן של יתומים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והנה לסברת הרשב"א דאם מינה האב אפוטרופוס לא יתערב בית הדין מפני שזכותו לפעול בממונו כרשותו, נראה דהוא הדין אם מינה האב כמה אפוטרופוסים – אף דלא בעינן כולי האי ואף אם המינוי המרובה מזיק, או על כל פנים אינו יעיל – בית הדין לא יתערב, דיכול האב להטיל תנאים לגבי ממונו כפי שיחפוץ. ועיין בגמרא לגבי האומר "מזבנינא לך כדשיימי" וכו' (עבודה זרה עב, א) דיכול להתנות שווי השומא במכירה כרצונו, ודבריו קיימים.

יב. הנלמד מהאמור לעניין מינוי אפוטרופוס – נאמן להקדש

מסוגיה זו של מינוי אפוטרופוס ליתומים למדו הראשונים והאחרונים לגבי נכסים שהקדישו אנשים לצדקה, שמכיוון שאין מי שידאג ויטפל בנכסים אלו, הטיפול בנכסים יעשה גם הוא באחד משני פנים: אם מינה המקדיש אפוטרופוס ההקדש יפעל כפי קביעותו, ואם לא – חובה על בית הדין למנות אפוטרופוס. ובין שני אופנים אלה יש הבדל, דומיא דמאי דאיכא באפוטרופוס של יתומים, שמי שהקדיש נכסיו לטובת עניים ומינה אפוטרופוסים לפקח על הרכוש ולחלק את הצדקות כפי ראות עיניהם אי אפשר לסלק אותם ולמנות אחרים במקומם (אלא אם אותם אפוטרופוסים הרעו את דרכם ואת חזקתם ודומיא דסילוק אפוטרופוס שמינהו אבי יתומים, כמו שיבואר להלן) – עיין בשו"ת הרשב"א (חלק ג סימן רצו והובאו דבריו בבית יוסף יורה דעה סימן רנט):

ראובן חלה, והיו לו שני בנים, וצוה על נכסיו ומינה שני אפוטרופוסים על בניו על נכסי עזבונו וצוה לאפוטרופוסין סתם לחלק נכסיו הקדש בכל שנה ושנה בחנוכה לעניים וליתומים ולא למנות ולא אמר סך הקדש ולא ייחד לאותו הקדש שום נכסים [...] ועכשיו נפטר א' מן אפוטרופוסים ורצו הקהל למנות אפוטרופוס אחר תחת אותו שנפטר, שיהא אפוטרופוס על ההקדש עם אותו השני שהוא חי, ורצו גם כן לדעת כמה הוא ההקדש ובמה אם בקרקע אם במטלטלין. והאפוטרופוס טוען שאין לו להודיע להם ולא למנות אחר עמו אלא הוא יעשה כל ימי חייו בכל שנה כמו שצוהו המצוה ואחריו יעשו כן כאשר צום [...]

איני רואה שיהיה על אפוטרופוסין להודיע לקהל מהו עיקר ההקדש ובמה, שהרי הוא נתן הרשות ביד האפוטרופוסין לחלק לפי מה ראות עיניהם [...] אבל עכשיו שהם רשאים לחלק למי שיראה בעיניהם – נמצא שאין להקדש זה תובע, והרי זה כמעשרות – שאין הלויים והעניים יכולין לומר לבעלי בתים "הודיעונו כמה מעשר ראשון או מעשר עני יש בידכם", לפי שאין להם תובע, שבעל הבית – טובת הנאה שלו ויכול ליתן ולחלק לכל מי שירצה.

וכן אין לקהל למנות אפוטרופא אחר עמו שההקדש הזה אינו מתחלק אלא על ידי אפוטרופין שמינה ראובן או על ידי בניו אחריהם. ואם דעת המצוה שיהיו אפוטרופוסין בשנים או אפילו האחד מהם מחלק ההקדש הרי זה הנשאר יחלק כבראשונה, ואם אין דעתו שיחלק האחד אלא כל שיהיו שניהם קיימים אם כן יחזור החלוק אצל הבנים ולא אצל אחר שימנו הקהל.

וכן כתב גם המהרי"ק (שורש ו) במי שמינה את אלמנתו על מעות צדקה:

על דבר הארנקי של צדקה [...] גם מה שרצו הקהל להוציא מידה המעות אשר נתן בעלה להרויח לתלמוד תורה ומינה והשליש אותה ליתן ריוח המעות כאשר תחפוץ [...] דמה לה ולהם, מאחר שהכל תלוי בחפצה ורצונה, דפשיטא דבתי דברי המת הנותן כהאי גוונא אזלינן [...] גם על מה שהפקידה המעות ביד אחרים נראה לעניות דעתי שלא כדין עשתה. ואף על גב דמר ממונה עליהם כרבי חנינא בן תרדיון, מכל מקום לא השליט המת במעות ההם כי אם אותה באשר היא אשתו, ואיך תוכל להשליט אחרים

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עליהם? פשיטא שאין לה כח לעשות [...] ואף על גב דפשיטא ופשיטא דיפה כח מר מכח האשה על אחת כמה וכמה בשררה ובהימנותא, מכל מקום אין הדבר תלוי אלא בדעת הנותן [...]

מבואר דבכהאי גוונא דהקדיש נכסיו לטובת עניים וכיוצא בזה ומינה אפוטרופוס שהכסף יתחלק על פיו וכפי ראות עיניו – אזלינן בתר דעת המקדיש וככל התנאים שהתנה, ואי אפשר לסלק את האפוטרופוס שמינה ולמנות אחר במקומו.

ולמה שכתבנו נראה שהוא הדין אם מינה הרבה אפוטרופוסים אין לנו לפעול אלא כפי שציווה, אף שמעיקר הדין לא בעינן כולי האי. ונראה גם דכמו דאמרין גבי יתומים שאם האפוטרופוס שמינה האב מקלקל מעשיו או שהאב לא ידע את מהותו וטעה במינויו – חובת בית הדין לפעול ולהציל את היתומים מיד מזיקם, הוא הדין באפוטרופוסים שמינה המקדיש שאם הם מזיקים להקדש – חובת בית הדין להעבירם ולהציל את ההקדש מיד המזיקים לו ולמנות אחרים תחתם.

הדברים אמורים במי שמינה אפוטרופוס להקדשו, אך במי שלא מינה או שמינה ונעדר האפוטרופוס, בין שנפטר בין שהלך ובין שאינו מתפקד, חובת בית הדין להעמיד אפוטרופוס וכמו ביתומים שחובת בית הדין להעמיד אפוטרופוס. לפיכך בהקדשות הוועד הכללי שהוקדשו לפני שנים רבות מאוד, וכמעט ודאי שגם הנאמנים שניקבו בהם הלכו לעולמם לפני שנים רבות, חובה על בית הדין למנות להם אפוטרופוסים – נאמנים שיתפעלו את ההקדשות וישתמשו בנכסים ובפירותיהם למה שהועידו אותם המקדישים.

יג. מניין האפוטרופוסים – שררה, גביית צדקה וחלוקת נכסי צדקה

דין זה של אפוטרופוס מיירי, שיש עיזבון לפנינו וחובה על בית הדין להשתדל לטובת היתומים שלא יהיה להם הפסד. אך במקום שיש הקדש של כספי עניים, או נצרכים אחרים מכל סוג שהוא, שחובת האפוטרופוסים מצד אחד להפיק רווחים ולגבות החובות המגיעים להקדש ומצד שני לחלק מכספי ההקדש לעניים – בזה לא סגי באפוטרופוס אחד. והדבר מבואר בסוגיית הגמרא (בבא בתרא ח, ב):

תנו רבנן: קופה של צדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה, נגבית בשנים – שאין עושים שררות על הצבור פחות משנים, ומתחלקת בשלשה – כדיני ממונות; תמחוי נגבית בשלשה ומתחלקת בשלשה, שגבויה וחלוקה שוים [...] אמר מר: אין עושין שררות על הצבור פחות משנים. מנא הני מילי? אמר רב נחמן, אמר קרא: "והם יקחו את הזהב" וגו' שררות הוא דלא עבדי, הא הימוני מהימן [...] מאי שררותא? דאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא: לפי שממשכנין על הצדקה [...]

מסוגיית הגמרא משמע שישנם שלושה מצבים בתהליך גביית הצדקה עד חלוקתו לעניים. השלב הראשון הוא גביית הצדקה מהציבור, השלב השני – שמירת כספי הצדקה, והשלב השלישי הוא חלוקת הצדקה. ומבואר מדברי הגמרא שבשלב הראשון שיש בו "שררות" בעינין שיהיו לפחות שניים, בשלב השני של נאמנות לגבי שמירת הכספים די בנאמן אחד, ולשלב השלישי של החלוקה בעינין שלושה לכל הפחות.

ובטעם הדבר דבעינן שניים או שלושה נחלקו הראשונים:

רש"י (שם) פירש:

מפני שהוא כדיני ממונות – לעיין ולתת לכל אחד כפי טפלים התלויין בו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שגבויה וחלוקה שוה – בכל יום, מדי יום ביום, כדקתני לקמיה. לפיכך אין גבויו בשנים שלא יצטרכו לטרוח ולבקש את השלישי לחלק.

ותוספות (שם ד"ה מתחלקת) כתבו:

ומתחלקת בג' מפני שהיא כדיני ממונות – ואם תאמר: מהאי טעמא נמי תהא נגבית בג' ? ופירש רבנו תם לפי שהיה ידוע סכום של כל אחד ואחד כמה יתן.

ופירש המהר"ם (שם):

בהקושיא סלקא אדעתיהו להתוספות דהשנים הגבאים הם מטילים ומעריכים על כל אחד ואחד מבני העיר כמה יתן, ואם כן הגבייה הוי נמי כמו דין, ולכך מקשו: ותהא נמי נגבית בג' ? לכך פירש רבנו תם "לפי שהיה ידוע" וכו' ולא היה כאן שום הערכה לכך לא היו צריכים להיות שלשה.

והרי"ף (שם ה, ב מדפי הרי"ף) ביאר:

ומפני מה קופה נגבית בשנים ותמחוי נגבית בשלשה ? שהקופה דבר קצוב הוא על כל אחד ואחד, ואין הגבאין מוסיפין ולא גורעין, אבל תמחוי אינו דבר קצוב אלא לפי צורך שעה היא נגבת לעניי עולם, וצריכין לקצוב על כל אחד ואחד כראוי לו, ונמצא כדיני ממונות, לפיכך צריך שלשה.

וכן כתב הרא"ש (שם, בבא בתרא פרק א סימן כט).

וכן כתב הרמב"ם (הלכות מתנות עניים פרק ט הלכה ה):

הקופה אינה נגבית אלא בשנים, שאין עושים שררה על הצבור בממון פחות משנים, ומותר להאמין לאחד המעות של קופה, ואינה נחלקת אלא בשלשה מפני שהיא כדיני ממונות, שנותנים לכל אחד די מחסורו לשבת, והתמחוי נגבה בשלשה שאינו דבר קצוב, ומתחלק בשלשה.

ובעליות דרבנו יונה (בבא בתרא שם) כתב:

עלה בדינו: קופה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה. נגבית בשנים, שאין עושין שררה על הצבור פחות משנים, וזו שררה היא לפי שממשכנין על הצדקה את הידועים שידם משגת, ואפילו בערב שבת. ומתחלקת בשלשה, מפני שהיא כדיני ממונות. במה דברים אמורים שנגבית בשנים ? כשהדבר קצוב כבר כמה נותן כל אחד ואחד מבני העיר, אבל באו לקצוב על כל אחד ואחד, צריך ג' כדיני ממונות [...] תמחוי נגבית בג' ומתחלקת בג', לפי שאין הדבר קצוב כמה נותן כל אחד, אלא כל זמן שגובין תמחוי, גובין מכל אחד כפי מה שענייהם רואות.

ועיין עוד בחידושי הריטב"א (שם) שכתב:

מפני שהיא כדיני ממונות – פירוש שצריכה אומד כמה נותנים לכל עני וצריכה מכריע.

שגיבויה וחלוקה שוה – פירש רש"י שהוא בזה אחר זה, ולא יצטרכו לטרוח אחר שלישי בשעת חילוק ויצטערו עניים. ורב אלפס פירש שאף הגיבוי צריך אומד כמה יתן כל אחד, שאינו דבר קצוב כמו הקופה שקצוב על כל אחד ואחד מבני העיר כמה יתן, והלשון נוח לפירוש זה.

העתקנו מדברי הראשונים בביאור הך דינא וכעין זה כתבו שאר הראשונים. ונבאר את המסקנות העולות מדברי כל הראשונים:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כולי עלמא סברי דהיכא שיש סכום קבוע המוטל על כל אחד מבני העיר לצורך צדקה, אין תפקידם של הגובים אלא לערוך גבייה בפועל. משכך קופה שנאספת לצורך עניי העיר הקבועים, אינה צריכה הערכה מחדש כל פעם ולכן ממוני הצדקה של העיר קובעים שיעור החיוב והגבייה מתבצעת בשניים מפני שיש בה 'שררה' היינו כפייה ואין מטילים שררה על הציבור בפחות משניים. לכן בדין קופה אין מחלוקת בין הראשונים לגבי אופן גבייתה. ולעניין החלוקה, חובת הגבאים לבדוק ולהכריע כל פעם מחדש איזה סכום תקבל כל משפחה ותלוי במדדים משתנים ולכן החלוקה תהיה בשלושה, שהרי היא כדין הצריך הכרעה ברוב דעות למי להרבות ולמי להמעיט.

אומנם לעניין תמחוי נחלקו הראשונים:

דעת רש"י היא שגם בתמחוי שיעור הנתינה היה קבוע לכל אחד מבני העיר ולא היה משתנה, ולכן גם בו גבאי התמחוי לא צריכים לקבוע מדי יום ביומו את שיעור החיוב אלא לבצע את אכיפתו בלבד, מה שאין כן חלוקתו התלויה בתנאים המשתנים והמצריכה הפעלת שיקול דעת והכרעה מי יקבל יותר ומי פחות, דהויא משום הכי כדיני ממונות וכמו חלוקת קופה. אלא שאף על פי כן בתמחוי גם הגבייה היא בשלושה וטעמו של דבר שהתמחוי אינו מעיקר הדין, שהרי לגביו אין הבדל בין תמחוי לקופה, אלא כיוון שהוא מתחלק מייד לאחר גבייתו וכדי שלא לאחר את זמן הנתינה צריכים גובי התמחוי המחלקים אותו בו ביום ללכת לכתחילה בשלושה כדי שלא לאחר את החלוקה היומית.

אומנם לר"י, לרמב"ם ולרא"ש ולדעת עוד ראשונים הסוברים כמותם, גם שיעור הנתינה בתמחוי – שהיה אוכל מוכן שאינו יכול להישמר מיום ליום – צריך להיקבע מדי יום ביומו לפי מספר העניים, ולכן היו צריכים להכריע ולקבוע את שיעור הנתינה על כל אחד מבני העיר מדי יום ביומו, ולכן הווי גם הגבייה כדין ולא שררה בעלמא ולכן בעיני בגיית התמחוי שלושה מעיקר הדין כבחלוקתו.

והנה פשטות הלשון דקאמר "שגבויה וחילוקה שוים", משמע טפי כפירוש הרי"ף ודעימיה שמשווים את מהות הגבייה והחלוקה ולא רק את זמנן, אומנם מלשון הירושלמי (פאה פרק ח הלכה ו) "רב חונה אמר: תמחוי בשלושה שהוא על אתר", משמע כפירוש רש"י, ואין כאן מקום להאריך.

ומכל מקום המחלוקת בין רש"י לשאר הראשונים היא בהסבר המציאות, אם אכן היו צריכים לקבוע את שיעור גביית התמחוי מכל אחד בכל יום מחדש או לא, אך לא בדין. ומעתה במציאות משתנה ובצדקות אחרות חייבים לפעול לפי הכלל המוסכם והעולה מדברי הכול, דהיכא שסכום הנתינה ידוע וקבוע בעיני שניים לפחות לכפות על הנותנים והיכא שהסכום משתנה בעיני שלושה, ואחרי הגבייה בעיני לכל הפחות שלושה שיקבעו באיזה אופן יתחלק מה שתחת ידם.

יש להוסיף שבירושלמי (שם) איתא:

רבי חלבו בשם רבי בא בר זבדי: אין מעמידין פרנסין פחות מג', אנא חמי דיני ממונות בג' – דיני נפשות לא כל שכן? ! ויהיו עשרים ושלושה? עד דהוא מצמית להון הוא מסכן.

ופשט דבריו מורה דהא דבעינן שלושה בחלוקת צדקה הוא משום דהוויא כדיני נפשות, שאם אתה מפחית בנתינה לעני אתה גורם לו לסכנת נפשות, שלא יהיה לו מה לאכול וימות. ועל זה שאל הירושלמי: אם כן נצריך עשרים ושלושה כדיני נפשות? ותירץ הירושלמי דאין הכי נמי,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מעיקר הדין היינו צריכים עשרים ושלושה כדיני נפשות, אלא שאם נצטרך לאסוף מספר כזה של אנשים ולא נחלק עד שיכריעו, הדבר יכול להביא לחשש פיקוח נפש באיחור הצדקה, ולכן העמידו את מספר גבאי הצדקה שיחליטו על חלוקה לשלושה בלבד וכדיני ממונות. (ולפי זה במקום שיש שהות, אולי היה מקום להעמיד על עיקר הדין, ולכל הפחות לרבות אפוטרופוסים.)

ולכאורה יש להעיר ממה דשנינו (בבא בתרא י, ב):

רבי אליעזר בן יעקב אומר: לא יתן אדם פרוטה לארנקי של צדקה אלא אם כן ממונה עליה כרבי חנניא בן תרדיון!

ועוד אמרו (שם יא, א):

תניא: אמרו עליו על בנימין הצדיק שהיה ממונה על קופה של צדקה, פעם אחת באתה אשה לפניו בשני בצורת, אמרה לו: "רבי, פרנסני!" אמר לה: "העבודה, שאין בקופה של צדקה כלום!" אמרה לו: "רבי, אם אין אתה מפרנסני, הרי אשה ושבעה בניה מתים!" עמד ופרנסה משלו.

ומשמע שיחיד יכול להיות ממונה על קופה של צדקה ומשמע שיכול להחליט על החלוקה כפי אומד דעתו, וכמו שהיה עושה בנימין הצדיק לו היו מעות בקופה.

ויש לתרץ דוודאי גם רבי חנניא בן תרדיון וגם בנימין הצדיק לא החליטו בעצמם והיו צריכים לפחות עוד שניים לצרף עימם להיות שלושה, והא דלא הזכירום מפני כבודם של רבי חנניא בן תרדיון ובנימין הצדיק, שהשניים האחרים לא היה חשובים כמותם, והכול היה נקרא על שמם.

וכעין זה פירשו התוספות (בבא בתרא ה, ב): "כי הא דרבא אכפיה – אחר היה עמו דאין עושין שררה על הצבור פחות מב' ולא חשיב ליה מפני כבודו של רבא." ועיין בגיליון הש"ס לרבי עקיבא איגר שם שכתב: "וכעין דאיתא ראש השנה כב, ב; גיטין ג, ב; סנהדרין יא, א." עיין שם, שכן דרך הגמי להזכיר את החשוב שבחבורה שהכול קרוי על שמו אף דבעינן שלושה.

ויש לפרש באופן נוסף דהא דבעינן שלושה הוא משום דבעינן בית דין לחלוקה ויש לומר דמומחה לרבים הווי כבית דין, משכך יש לומר שרבי חנניא בן תרדיון ובנימין הצדיק היו מומחים לרבים והיו יכולים לחלק בעצמם.

ועיין בחידושי בית מאיר (בבא בתרא ה, ב). שפירש על דברי התוספות הנ"ל שרבא כפה מדין מומחה לרבים והא דבעינן אחר הוא רק מדין שררה, אך לעצם הפסיקה סגי ביחיד מומחה. וזו לשונו שם:

וקשה לי: הא גביה זו לא היה על ידי קצבה ידוע לכל אחד, והיה צריך שלשה [...] ואולי מצד "אין דיני ממונות פחות מג'" לא קשה, דרבא שאני דהיה מומחה לרבים שרשאי לדון יחידי, אבל מצד הכפיה דאין עושין שררה פחות משנים הוא דקשיא להו [לתוספות], ומשני שפיר.

וכן כתב גם באור החיים (ריש פרשת תרומה) בתוך דבריו:

עוד נראה לפרש [...] קופה נגבית בב' ומתחלקת בג' – נגבית בב' לפי שאין עושין שררות על הציבור פחות מב' [...] והעלו שם התוספת והר"ן כי ב' שאמרו דוקא בדבר הקצוב אבל שאינו קצוב צריך ג'. ודע כי לענין דין אפילו יחיד אם הוא מומחה יכוף אדם בעל כרחו לדון אותו יחידי כדתניא (סנהדרין ה) "אם היה יחיד מומחה לרבים" כו' "הרי זה דן יחידי", וכתבו התוספת שם "ויכול לכוף את האדם בעל כרחו" [...] ומכאן אני למד שהוא הדין וכל שכן

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הוא שיכול להנהיג שררות יחידי [...] ובזה נשכיל ביאור הכתוב, אומר "דבר אל בני ישראל" אין פירוש לשון דבור אלא לשון שררות ודפירות – [הנהגה] לומר כי הוא לבדו יכול לעשות ב' משפטים שישנם בענין: הא' היא ההערכה, והב' היא השררות, שהגם שההערכה צריך ג' והשררה צריכה ב' כנזכר – אתה לבדך תהיה דפיר על הדבר [...] שאתה יחיד מומחה [...] ודוקא אתה אבל הזולת "ויקחו" – לשון רבים. ותמצא שכן היה [...] כי משה לבדו קבל הנדבה בין דבר שיש בו קצבה בין דבר שאין בו קצבה.

ומשמע מדבריו ש'יחיד מומחה' יכול לחלק את הצדקה גם ביחיד וכן לפסוק את שיעורה כשאינה קצובה, וכדברי הבית מאיר, והוסף האור החיים – ובזה הוא חולק על הבית מאיר – שיחיד מומחה יכול גם להטיל שררה בגפו ולא בעי תרתי. ומיושבת הנהגתם של רבי חנניא בן תרדיון ושל בנימינ הצדיק.

ומכל מקום כיום שאין לנו מומחה לרבים ברור דבעינן לכל הפחות שלושה.

והנה בספר אור זרוע (חלק א הלכות צדקה סימן ב) הביא את דברי הגמרא שלגבות צדקה, דהוי שררות, בעינן שניים, והביא את דברי הירושלמי שהזכרנו דלחלוקתה סגי בשלושה כדיני ממונות אף שמעיקר הדין היה לנו לומר דבעינן עשרים ושלושה כדיני נפשות, וזו לשונו:

בפרק קמא דבבא בתרא תנו רבנן: "קופה של צדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה" – "מפני שאין עושין שררות על הצבור פחות משנים", "שממשכנים על הצדקה"; "ומתחלקת בשלשה" מפני שהיא "כדיני ממונות", שצריך לעיין ולתת לכל אחד כפי הטפלים התלויין בו.

"שררות הוא דלא עבידנא" – יחיד להיות גיזבר – "הא הימוני מהימנא, מסייע ליה לרבי חנינא דאמר רבי חנינא: מעשה ומינה רבי שני אחים על הקופה", ושני אחים לגבי הימנותא כחד דמיין. הילכך מוקמינן שני אחים גבאי צדקה, דהא יחיד נמי מהימן ומוקמינן ליה, ובלבד שיהא אדם חשוב וירא שמים לפי הדור, דלית לן בדוריננו כרבי חנינא בן תרדיון.

מיהו בירושלמי מוכח דאין מעמידין (שני אחים) כי אם שלשה ומוכח נמי דאין מעמידין שני אחים כהיא דפרק בתרא דפאה: רבי חלבו בשם רב בא בר זבדא: "אין מעמידין פרנסין פחות משלשה" – פירוש: גבאי צדקה. "אנא חמי דיני ממונות בשלשה דיני נפשות לא כל שכן?" ופריך: "ויהיו עשרים ושלשה" – פירוש: הואיל ודיני נפשות הם, יהיו עשרים ושלושה כמו דיני נפשות? ושני" "עד דהוא מצמית להו הוא מסתכן", כלומר: מן הדין היה צריך עשרים ושלושה, אלא פעמים לא היו יכולים להקבץ עד שהיה העני מסתכן, לכך אמר שלשה כדיני ממונות. אבל תרי לא. "רבי אסי בשם רבי יוחנן: אין מעמידין שני אחין פרנסין" – פירוש: גבאי צדקה. "רבי אסי עבד חד מן תריין אחין, עאל ואמר קומייהון: לא נמצא לפלוני דבר עבירה אלא שאין מעמידין שני אחין פרנסין."

הלכך נכון להעמיד שלשה גבאי צדקה, ובלבד שלא יהיו בהם שני אחין. מיהו כבר נהגו בכל המקומות להעמיד גבאי אחד, והטוב בעיני שיעמידו שני בני אדם להיות גבאי צדקה.

ובמרדכי (בבא בתרא רמז תפח) כתב כל דברי האור זרוע אך סיוס דבריו שונה קמעא וזו לשונו בסוף דבריו: "מיהו נהגו בכל המקומות להעמיד גבאי אחד, אדם שהצבור חפצים בו למנותו."

האור זרוע כתב דהירושלמי סבר "דאין מעמידין כי אם שלשה" כלומר: ולא סגי בתרי (אומנם באור זרוע דפוס ראשון נוספו התיבות "שני אחים" בסוגריים לפני "כי אם", וכמצוטט לעיל, ובמהדורות מכון ירושלים אף נכללו תיבות אלה בלי סוגריים – ולפי האמור בהקדמת המהדורה מדובר כנראה בתוספת

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שנתמכה בחלק מכתבי היד, ברם נראה ברור שתוספת זו, אף אם יש לה יסוד בכתבי יד מסוימים – טעות היא ושלא בצדק נהגו בה כאמור, חדא משום שלשון "אין מעמידין שני אחים כי אם שלושה" משמע דשלושה אחים שפיר דמי והא ודאי ליתא, ותו דהראיה שמביא מלשון הירושלמי היא בוודאי שלא די אף בשניים שאינם אחים, ותו דהא בסמוך כתב "ומוכח נמי דאין מעמידין שני אחים" ועל כורחך במה שכתב תחילה לא דיבר בשני אחים אלא רצונו לומר "אין מעמידין שניים כי אם שלושה" ועל זה הוסיף שמוכח נמי דאף מתוך שלושה אלה אין להעמיד שני אחים. וכך מוכח גם מהמרדכי שכתב כדברי האור זרוע כאמור וללא תוספת תיבות אלה).

ומדבריו, שהביא את דברי הירושלמי כחלוקים על הבבלי, וכן מדברי המרדכי שהעתיק את דבריו ברור שפירשו דהירושלמי מיירי אף בגביית הצדקה שהיא מדין שררות, שלבבלי בעינן בה תרי וסגי בהו משום האי טעמא, וסבירא ליה שהירושלמי מיירי לעניין גביית צדקה ואף עלה קאמר דמן הדין היה לומר דבעינן עשרים ושלושה ומחמת התקנה סגי בשלושה. ובאמת לולי דבריו היה נראה דהירושלמי מיירי בחלוקת הצדקה, ומודה לבבלי שלגבייה סגי בתרי ולחלוקה בעינן תלתא, והתם הווי דררא דפיקוח נפש. וזוהי סברת שאר הראשונים. שוב ראיתי שכן כתב בחידושי החתם סופר בבבא בתרא (שם) ותמה על הבית יוסף (יורה דעה סימן רנו) שהביא את דברי המרדכי לדינא, ושמתתי שכיוונתי לדעתו הגדולה.

ועל כל פנים לדינא לעניין חלוקת צדקה ודאי דבעינן תלתא.

אך האור זרוע והמרדכי כתבו שמנהג העולם בימיהם היה למנות גבאי צדקה אחד לגביית הצדקה. והנה מדברי האור זרוע והמרדכי משמע דאיכא תרי טעמי לקביעת מספר גבאי הצדקה: טעמו של הבבלי שהוא משום שררה שכופין על הצדקה וטעמו של הירושלמי שגבאי צדקה הם כדיינים והיו צריכים להיות עשרים ושלושה כדיינים של דיני נפשות אלא שמחמת התקנה סגי בשלושה. ומהאי טעמא סיים האור זרוע שנכון להעמיד שלושה ולא כמנהג, ואחרי כן הביא המנהג שנהגו להעמיד אחד וכתב שהטוב בעיניו שיעמידו שנים, ולא ביאר טעמו בזה, אם הוא משום שררה כטעמו של הבבלי או מטעם אחר שהרי כתב בתוך דבריו "ובלבד שיהא אדם חשוב וירא שמים לפי הדור דלית לן בדורינו כרבי חנינא בן תרדיון", ולכן משום נאמנות בעי תרי. וצריך עיון. ועל כל פנים מדבריו משמע שעל אף המנהג, 'הטוב בעיניו' להקפיד שיהיו שניים (לפחות). והמרדכי פליג על האור זרוע בהא שהביא את המנהג ולא סייג את מנהג אלא שסיים שהגבאי יהיה מי "שהצבור חפצים בו למנותו".

והבית יוסף (יורה דעה סימן רנו, שהביא את דברי המרדכי כנ"ל) כתב: "ולוי נראה דכיון דהשתא אין אנו ממשכנין על הצדקה לפי שורת הדין נמי מותר להעמיד גבאי אחד."

ומשמע מדבריו שכיום מעיקר הדין סגי ביחיד מפני שאין אנו כופין, אך סברתו היא לדידן דבעינן שניים מדין שררה וכיוון שאין כופין ליכא שררה, אומנם לדעת האור זרוע והמרדכי עצמם, שהביאו את דברי הירושלמי לדינא, אף ללא שררה בעינן שלושה כדין.

ובעיקר סברת הבית יוסף כבר קדמו המאירי (בבא בתרא שם):

כבר ביארנו שאין עושין שררה על הצבור פחות משנים בדבר שבממון, הא כל עסקי ממון שאין בו שררה – ממנין בו אפילו אחד. מעתה: גבאי צדקה שבידם למשכן – הואיל ויש כאן שררה אין ממנין בה פחות משנים, אבל כל שאין בידו למשכן או שאר צדדין שבשררה, ואין שם אלא צד נאמנות, כגון גזבר שאינו בה [בצדקה] אלא נפקד – ממנין בה [בגזברות] אפילו אחד.

ומנהג זה שכתב המרדכי למנות גבאי אחד הובא גם בפירוש הרדב"ז לרמב"ם (הלכות מתנות עניים פרק ט הלכה ו):

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ואם תאמר: על מה סמכו ברוב המקומות שממנין גבאי אחד? ויש לומר: כיון דטעמא הוי משום דאין עושין שררותא פחות משנים, ואמרינן "מאי שררותא?" "לפי שממשכנין על הצדקה [ואפילו] בערב שבת", והאידינא לא נהגו למשכן על הצדקה, ואם כן ליכא שררותא, וכיון שהוא קצוב – כמה יתן כל אחד וכמה יקח כל עני – שליח בעלמא הוא. אבל באו עניים חדשים וצריך לחלק להם לא יהיה בפחות משלשה.

ותירוצו הוא כדברי הבית יוסף, שבזמן שאין כופין והסכום קבוע גם גבאי אחד נאמן. ומכל מקום ביאר להדיא – וכך עולה גם מטעמו וממילא גם מדברי הבית יוסף שכתב כמותו – שבמקום כפייה או שקוצבים סכום לא סגי בחדא אלא בעינן תרי (לכפייה) או תלתא (להכריע כמה ייגבו או יחלקו).

ויש ליישב את דברי המרדכי באופן אחר על פי מה ששינונו במשנה (שקלים פרק ה הלכה ב):

ואין עושין שררה על הצבור פחות משנים חוץ מכן אחיה שעל חולי מעיים ואלעזר שעל הפרוכת שאותן קיבלו רוב הציבור עליהן.

ובירושלמי שם:

אין עושין שררה על הציבור בממון פחות משנים – רב נחמן בשם רבי מנא: על שם (שמות כח, ה) "והם יקחו את הזהב ואת התכלת ואת הארגמן".

דברי הירושלמי הם כדברי הבבלי (בבא בתרא שם) דילפינן דין שררות ממה שנאמר לגבי בצלאל ואהליאב, שלקחו את התרומה, דמשמע דבעינן שניים.

ובתוספות יום טוב (במשנה בשקלים שם) הקשה על מה ששינונו במשנה שכן אחיה ואלעזר היו ממונים יחידים מפני שקיבלו אותם הציבור, והרי אכתי הוו נמי פתחיה שעל הקינין ונחוניא חופר שיחין, שגם הם היו יחידים וגם בשררותן איכא ממון. ומפרשי המשנה האחרונים כתבו כמה תירוצים לקושייתו, עיין שם.

אבל החתם סופר בהגהותיו לירושלמי (ומפורשים הדברים יותר בדבריו שנדפסו בחידושויו על הש"ס, למסכת שקלים שם, ובמקורם נדפסו בדרשותיו ובתורת משה למגילת אסתר על לשון הפסוק "ורצוי לרב אחיו") ביאר שהבין שהקושיה אינה למה לא הזכירו גם את אלה, שגם אותם קיבלו, או לאידך גיסא – איך היו אלה יחידים אם אותם לא קיבלו, אלא מה מהניא הקבלה כיוון שנראה מהגמרא שהטעם שצריך שניים לשררה הוא משום גזרת הכתוב ולא משום שיחיד אינו נאמן. (אכן צ"ע איך נכנס ביאור זה בלשון התוספות יום טוב, וכבר העיר על כך מו"ל הדרשות בהערותיו "שער יוסף" והביא את ההערה גם מו"ל החידושים. ושמא כוונתו דאי משום נאמנות יש לומר דשאני נחוניא חופר שיחין שהתנדב מעצמו לטובת הציבור וממילא אין לחושדו, וכן פתחיה שמבואר במשנה "זה מרדכי" שגם הוא אינו נחשד, אם מחמת צדקותו ואם מחמת עושרו שנעשה משנה למלך, אבל מאחר שגזרת הכתוב היא מקשה שפיר גם מהם.)

ומכל מקום כתב החתם סופר דהאי קרא דילפינן מיניה הך דינא מיירי במי שנתמנו על ידי משה, וכיוון דהוו ממונים של בית דין לעשות שררה בעינן תרי, אך בקיבלו הציבור מעצמם לא מיירי קרא ובהא גם בחד סגי. (ולשיטתו כתב שבזה מיושבת קושיית התוספות יום טוב. ולפי הנ"ל בביאור כוונתו, ביאור התירוץ הוא דאף דאיכא טעמא משום שררה – גם לזה מהניא קבלת הציבור, ואדרבה לזה פשיטא דמהניא, דתו לא מקרי כלל שעושין עליהם שררה, וכמפורש בלשון החתם סופר, ולא הוצרכה המשנה לחדש ולפרש אלא שקבלת הציבור מהניא גם לעניין הנאמנות ומצד זה לא הוצרכה להזכיר אלא את בן אחיה ואלעזר ולא את פתחיה ונחוניא, ודוחק.)

ולפי דברי החתם סופר (בין שביאור קושיית התוספות יום טוב הוא כהבנתו ובין שלא כך) יש לפרש גם דברי המרדכי שכתב: נהגו בכל המקומות להעמיד גבאי אחד אדם שהצבור חפצים בו למנותו. והיינו שהמינוי הוא מרצון הציבור שמקבלים גבאי זה, אך אם בית הדין ימנו גבאי אין הכי נמי

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שאינן יכולים למנות גבאי אחד. ויש לפרש יותר בדברי המרדכי, שהרי הביא דברי הירושלמי דהא דבעינן שלושה הוא כדיני ממונות, ובדיני ממונות בקיבלו עלייהו סגי בחד ולכן כשקיבלו הציבור גבאי אחד סגי בגבאי זה ולא בעינן אחרים עימו. ומעתה מצאנו מקור הלכתי למה שנהגו למנות גבאי אחד. ולסברה זו, דמדין קיבלו עלייהו אתינן עלה, יש לומר דגם לחלוקת הצדקה סגי בחד היכא דקיבלו עלייהו. (ולכאורה יש לחלק בין בני העיר שלצורכם גובים קופה דסגי בחד, לבאים ממקום אחר, דלצורכם גובים תמחוי, שלא קיבלו הגבאי, שלכאורה לפי זה בתמחוי לעולם יצטרכו שלושה גבאים, ואין כאן מקום להאריך.) ובזה יש ליישב גם מה שהערנו לעיל מרבי חנניא בן תרדיון ומבנימין הצדיק. שיש לומר שהיו גבאים שהציבור קיבל ולכן סגי בחד, ויש לפלפל עוד בדברים ועוד חזון למועד.

והנה הרמב"ם (הלכות מתנות עניים פרק ט הלכה ה) כתב:

הקופה אינה נגבית אלא בשנים, שאין עושים שררה על הצבור בממון פחות משנים. ומותר להאמין לאחד המעות של קופה. ואינה נחלקת אלא בשלשה, מפני שהיא כדיני ממונות, שנותנים לכל אחד די מחסורו לשבת. והתמחוי נגבה בשלשה, שאינו דבר קצוב, ומתחלק בשלשה.

וכן פסק השולחן ערוך (יורה דעה סימן רנו סעיף ג):

הקופה אינה נגבית בפחות משנים, שאין עושים שררה על הצבור בממון בפחות משנים. אבל לאחר שנגבית, אחד נאמן עליה להיות גזבר. וכן יכולים למנות שני אחים להיות גזברים. ואינה מתחלקת אלא בשלשה, לפי שהוא כדיני ממונות לעיין על כל עני ועני כמה ראוי ליתן לו. ותמחוי, כמו שמתחלקת בשלשה כך אינה נגבת אלא בשלשה, לפי שאינו דבר קצוב וצריכים לעיין על כל אחד ואחד כמה ראוי שיתן.

הרי שפסקו כסתמא דגמרא ולא כמנהג שהביאו המרדכי והרדב"ז. וכן יש לפסוק להלכה.

ולהכי בכל הקדש שיש בו גם משום שררה, דגובים ממון ממי שמשתמש בנכסי ההקדש ומחלקים ממעות ההקדש לדברים שלהם יועד ההקדש, אין למנות פחות משלושה נאמנים, דלכולי עלמא פחות משלושה אין יכולים להחליט על אופן החלוקה.

מספר זה הוא המספר המינימלי, אך ככל שההקדש גדול יותר ומחזיק בנכסים בעלי שווי רב ומחלק (או על כל פנים אמור לחלק) סכומי כסף גדולים, ראוי שיהיה מספר רב יותר של נאמנים, ולא גרע הקדש מכל חברה כלכלית שיש לה דירקטוריון רחב שבו נופלות ההכרעות לגבי הניהול הכלכלי והוצאת כספים, "ולא תהא כהנת כפונדקית?!". ולכן חובת בית הדין למנות נאמנים רבים בהקדש המחזיק ברכוש רב, כדי ששיקול הדעת בהתנהלות יהיה נרחב יותר.

יד. סמכותם או איסמכותם של מקצת הנאמנים לפעול ללא הסכמת האחרים או בהעדרם

והנה על דרך הפשט, היכא דיש שלושה נאמנים אזלינן בתר רוב דעות, דהוי כדין ומהאי טעמא כתבו הראשונים דבעינן שלושה כדי שיוכלו להכריע. אך על כל פנים בעינן "רוב" מתוך "כול" כבהכרעה בבית דין. ואם לא היה "רוב" מתוך "כול" – אף אם שניים מתוך שלושה החליטו, החלטה זו אינה מחייבת, וקל וחומר היכא שאחד מחליט ועושה על דעת עצמו, בלי להתחשב באפוטרופוסים האחרים ובלי לשאול כלל לדעתם.

אומנם אם ממנים מספר גדול יותר של נאמנים, יש לומר דבעינן הסכמת כולם, כדאמרינן

(עבודה זרה עב, א):

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"כדשיימי בתלתא" – אפילו תרי מגו תלתא, "כדאמרי בתלתא" – עד דאמרי בתלתא, "כדשיימי בארבעה" – עד דאמרי בארבעה, וכל שכן היכא דאמר ליה "כדאמרי בארבעה".

וברש"י (שם):

כדאמרי בי תלתא – לשון זה לאו בתורת דיינין נחת ולאמירת שלשתן נתכוון.

כדשיימי בארבעה – כיון דנחת לדעות להרבות דעות יותר מכדי בית דין ודאי לאו לתורת דיינין נחית ולא אזלינן בתר רובא עד דאמרינן כולהו דאי חולקין מאי אהנו ליה דעות.

ובשולחן ערוך (חושן משפט סימן יח סעיף א) כתב הרמ"א:

קהל שבררו ד' או ה' בירורים, אין הולכים אחר הרוב, שאין רוב אלא בבית דין. ואם אמרו הקהל שילכו אחר הרוב, והם שקולים, אין אומרים שיבאו אחרים ויכריעו, שהרי הקהל לא לקחו רק אלו המבוררים, אבל אלו המבוררים יכולים לשאול לאחרים ויפסקו על פיהם מה שירצו.

וכתב הסמ"ע שמקורו מדברי הגמרא (בעבודה זרה שם) ובסתמא לא אזלינן בתר הרוב בהוסיפו על שלושה אלא אם קבעו הקהל שילכו אחר הרוב.

ועיין בפסקי הדין שהובאו בספר שערי בית הדין (חלק א עמ' 99 וחלק ב עמ' 138 ועמ' 158) ואכמ"ל.

ומסוגיית הגמרא שם משמע שכשאמר "עד דשיימי בארבעה" או "דאמרי בארבעה" בעינן ארבעה בדווקא ואמירת שלושה – אף אם הם מסכימים לדעת אחת – לאו מילתא היא. ולפי זה היכא שממנים יותר משלושה אפוטרופוסים ואחד נפטר או התפטר ודאי שלא יוכלו האחרים להחליט עד שימונה אפוטרופוס נוסף או שיקבלו רשות מבית הדין. ועיין בספר שערי בית הדין (עמ' 109) שהובא בו פסק דין שבו נפסק דהיכא שהיו שישה אפוטרופוסים ומתו שניים מהם, אין לנותרים סמכות לפעול עד שימונו שניים נוספים. והדברים קל וחומר כשנתמנו שלושה ונעדר אחד, דאיכא תרתי לריעותא: חדא, דלא כל האפוטרופוסים שמונו מחליטים; ועוד, דלא הוה שלושה ואסור למנות פחות משלושה, וכדכתבתי לעיל.

ולעיל הבאנו מדברי תשובת הרשב"א (חלק ג סימן רצז), בעניין מי שמינה אפוטרופוסים, שהכריע הרשב"א שאין הם צריכים למסור דוח לקהל (כיוון שמינם המקדיש עצמו), ובתשובתו שם דן מה יהיה הדין אם נפטר אחד האפוטרופוסים וזו לשונו הנוגע לענייננו:

שאלתם: ראובן חלה והיו לו שני בנים וצוה על נכסיו [...] וזהו נוסח הצוואה "ועוד אני מצוה מחמת מיתה שהאפוטרופוסים הנזכרים יחלוקו מעות ההקדש בכל שנה ושנה לזמן חנוכה לעניים ליתומים ולאלמנות לפי ראות עיניהם כל ימי חייהם, ואחריהם בני פלוני ופלוני בעצת שני אנשים טובים מן הקהל ואחר בני בנייהם" [...]

תשובה: [...] וכן אין לקהל למנות אפטרופא אחר עמו שההקדש הזה אינו מתחלק אלא או על ידי אפוטרופין שמנה ראובן או על ידי בניו אחריהם.

ואם דעת המצוה שיהיו אפטרופסין בשנים או אפילו האחד מהם מחלק ההקדש הרי זה הנשאר יחלק כבראשונה, ואם אין דעתו שיחלק האחד אלא כל שיהיו שניהם קיימים אם כן יחזור החלוק אצל הבנים ולא אצל גזבר אחר שימנו הקהל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ומכל מקום רואה אני בכל המקומות שכל שהיחיד ממנה אפטרופוסין או אפילו הקהל ממנין גזברים או נאמנים – אפילו ימות אחד מהם או ילך למדינת הים אין המנוי והאפטרופוסות בטלין אלא הנשארים מהם נוהגין מנויין ואפטרופוסות. והדין נותן, שאלולי כן אם ילך לדרכו האחד קצת ימים לעסקיו ולא היה כאן לזמן חנוכה המנוי בטל, וכן הגבאי או הנאמן – אינו נוהג עד שוב חברו. ואין זה דעת הצבור ולא דעת היחיד המצוה. והנה ראובן זה מנה אפטרופין שני אלה על בניו ועל ביתו, ועדין האחד הנשאר נוהג אפטרופוסות לפי דעת כל המעמיד אפטרופין – אחר שהכל נוהגין כן, ואלמלא היתה דעת ראובן היה לו לצוות בפירוש ולומר שאם יפטר אחד מן האפטרופין שימנו אחר תחתיו או שיבטל האפטרופוסות.

הרי שהרשב"א הסתפק בכוונת הממנה אם התכוון שיהיו שניהם אפטרופוסים בבת אחת או שאף כל אחד לחוד יוכל לפעול – אם נפטר האחר או שהלך, אפילו לזמן. והנה אם מתנה דבר זה במפורש הרי זו רשותו לעשות בנכסיו כפי שירצה וכפי שכתב הרשב"א בגיטין. ובהך עובדא הלוא המקדיש מינה אפטרופוסים ואחרי פטירתם מינה את בניו, וקצת שמע מינה שעד שלא ייפטרו שניהם לא יהיו הבנים אפטרופוסים, ומשמע שאפילו לאחד מינהו. אך על כל פנים גם בזה הסתפק הרשב"א, ולכן כתב שאם נימא שעבר זמן מינויים – הלוא מינה בניו אחריהם והם יהיו אפטרופוסים, ובין כך ובין כך אין לקהל זכות להתערב (וכמבואר בט"ז המובא להלן).

ובהמשך דבריו משמע דדין זה הוא בין בממוני יחיד ובין בממוני הקהל, דאמדינן לדעת הממנים, שהסכימו שאפילו מקצת הממונים יעשו תפקידם, כדי שלא יתבטל רצון המקדיש או הקהל, אם אחד האפטרופוסים אינו כאן.

והנה הרשב"א כתב דבר זה כאומדנה בדעת הציבור. ולא כהכרעה שמעיקר הדין. וממילא נראה דהדברים צריכים להיות נידונים בנסיבות כל מקרה לגופו. ונראה לכאורה פשוט דהיכא שהדבר נוגד את דין התורה לא שייכא הך אומדנא, ואם בעינן שלושה מדין תורה – מהיכי תיתי שהקהל מינו אפטרופוסים שיפעלו שלא כדין, דבשלמא ליחיד בנכסיו יש את היכולת לעשות כרצונו (ואין זה "שלא כדין"), אבל הקהל – הכפוף לדין תורה – מהיכי תיתי לומר דאמדינן דעתייהו לאפשר לאפטרופוס לפעול שלא כדין. ואם על פי ההלכה בעינן שלושה, מהיכי תיתי לומר שהקהל הסכימו שאם שניים יסלקו ידם מתפקידם כאפטרופוסים יוכל היחיד לפעול בעצמו ולעשות כרצונו? (וכל שכן שלא יוכל לפעול כך לאורך זמן. ובזה הוא הדין אפילו אם נעדר רק אחד מתוך ארבעה או יותר – שאפילו נאמר מכוח הסברה שאין לשתק את הפעילות "אם ילך האחד לדרכו קצת ימים" כדברי הרשב"א, ונאמר שיש לאמוד ולפרש את הכוונה כך, וממילא נאמר מסברה כלפי הפעילות השוטפת והזמנית לא נאמרה הסברה ד"עד דאמרי בארבעה" ו"מדנחית לדעות" כו' – מכל מקום לאורך זמן ולהתנהלות החורגת מהתנהלות שוטפת גרידא איפכא מסתברא דסברת "מדנחית לדעות" שייכא וסברת הרשב"א שלא הייתה הכוונה לשתק את הפעילות בגלל היעדרות זמנית – לא שייכת. וגם זה – מלבד שהוא פשוט מסברה מבואר גם מדברי הט"ז דלקמן).

וזה פשוט לעניות דעתי ואין ראייה איפכא מתשובה זו.

ודברי הרשב"א הובאו להלכה ברמ"א (יורה דעה סימן רנח סעיף ה) שכתב: "ואפילו היו האפטרופוסים שנים, ומת אחד מהן, אין הקהל יכולין למנות אחר, אלא הנשאר יעשה מה שירצה וכמו שצוה הנותן (שם ושם)".

אך עיין בט"ז (שם ס"ק ה) שהביא דבריו והקשה:

[...] ותמוה היא: דכיון דהמצוה מינה שנים – אפשר שלא האמין לאחד מהם אם לא בצירוף חברו, ולמה יהיה נאמן עכשיו לבדו, הרי בטל המינוי? ולפי

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הנראה שהרשב"א לא החליט לומר שלא ימנו אחר עמו, אלא שאמר שאם נאמר שלא יהיה האחד נאמן – מכל מקום אין לקהל עסק בזה, אלא נשאר הדבר לבניו וכמו שצוה. וכתב אחר כך שמכל מקום אין המינוי בטל לגמרי בשום פעם, שלא לחלק לעניים כיון שאין כאן אלא אחד, זהו אינו אבל לא החליט שלא ימנו הקהל אחר עמו וישאר זה לעולם לבדו.

ואיך שיהיה נראה שאין להעמיד הממון תחת יד אחד מהם אם מת חבירו, שהרי כתב הרשב"א דאף במינוי הקהל הוה כך, ואנו רואים מנהג הקהילות כשממנים ב' גבאים על זמן מה ומת אחד מהם – שמושיבין אחר במקומו, וכן בשאר מינויים. אם כן כל שכן בממון, שאין להאמין לאחד מהם, וכל שכן במה שאנו רואין שברכות השנים הנאמנים מעוטים, וכמה וכמה יתומים שנתמוטטו נכסים שלהן על ידי האפוטרופסים אף על פי שהיו בחזקת כשרות – ודאי ראוי להקהל לפקח בזה. וכבר נהגו בקהילות קדושות למנות אבי יתומים ולפקח בעסקי אפוטרופסים, על כן גם בזה יפקחו ויראו שאין להשאיר הממון ביד אחד מהם כן נראה לעניות דעתי.

ומבואר מדברי הט"ז כמו שכתבנו, שאף אם באופן זמני יוכל היחיד לחלק, לא נימא שהקהל לא יתערב ונשאיר הדברים לעולם ברשות היחיד, ושאני עובדא דהרשב"א שמינה את בניו במקום האפוטרופסים אם ייעדרו.

והט"ז סיים שאנו רואים מנהג הקהילות שכשממנים שני גבאים ומת אחד ממנים אחר במקומו, ושמע מינה דלא סברינן שאם ימות אחד יהיה השני לבד אפוטרופוס, והלא כל סברת הרשב"א היא שכן דעת ממוני הקהל שאם יישאר אחד – הוא לבדו יפעל כדי שלא יתבטל הדבר, ומכיוון שמנהגנו למנות אחר שמע מינה שאין לממונה רשות לפעול לבדו.

וכן יש לנהוג הלכה למעשה. ולקמן נבאר את העולה מזה לנידון שלפנינו.

טו. התנהלות הוועד הכללי במשך השנים לאור הוראות ופסקי בית הדין

עתה נשוב ונתאר בהרחבה את התנהלות הוועד הכללי כפי העולה מהמסמכים ומפסקי בתי הדין שניתנו בתביעה זו ובתיקים אחרים.

כפי שתיארנו לעיל הוועד הכללי היה ועד שאיחד חלק מהכוללים שהיו בארץ (לא את כל הכוללים). יש לציין שבראש הלוגו של החוזה שנחתם לפני כמאה שנה בה' באב תרפ"א, בעת הקמת בית הרב, מצוינים שמות הכוללים כדלהלן:

ווילנא-ליטא-זאמוט; הורודנא; רייסין; מינסק; פינסק; סובלק, לומזא;
סלונים; ווארשא-פולין; אוקריינא-זואהלין; קרלין; באסראביען; זיטומיר;
הולנד-דייטשלאנד; ענגלאנד, אמריקא ורוסיה הפנימית.

בשלב מאוחר, שמועדו אינו ידוע לנו, שונתה הכותרת והיא כיום "זקן המוסדות בארץ קודשנו", כפי שיתבאר לא כל הכוללים המוזכרים היו בוועד הכללי לאחר זמן.

הפיקוח על הכוללים היה בבתי הדין הרבניים כל השנים. לפני למעלה משבעים שנה, בשנת תש"ו, מינה הגרצ"פ פראנק את מנהלי ואפוטרופסי ההקדשות. זה כתב המינוי:

הרבנות הראשית לארץ ישראל

בית הדין ירושלם

כתב מנוי מנהלי הקדשות

הואיל ולפי שטרי הווקפיה:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

א. מיום 8 רג'ב שנת 1291 – המקדיש דוד ראיז, הנכס נמצא בירושלם גוש 52 חלקה 21;

ב. מיום 8 רג'ב הראשון שנת 1291 – המקדישה טינה ראיז, הנכס נמצא בירושלם בעיר העתיקה –

וכולם מוקדשים לשם ועד הכללי כנסת ישראל בירושלם.

והיות שהאפוטרופסים הנזכרים בהקדשות הנ"ל מתו כבר,

והואיל וועד הכללי כנסת ישראל בירושלם מורכב מכוללות האשכנזים, ודרוש לפנות להנהלת ההקדשות מבאי כחם של הכוללות הנ"ל,

והואיל ויושב ראש של באי כח הכוללות בבקשתו מיום ה' סיון תש"ג הציג למנות לזה את:

הרב ר' יוסף גרשון הורביץ בא כח כולל מינסק; הרב ר' ישראל זאב מינצברג בא כח כולל וורשא; הרב ר' שמשון אהרן פולונסקי בא כח כולל וואהלין; הרב שלמה בלזר בא כוח כולל ווילנא; הרב אברהם דוד רויזנטל בא כוח כולל הורדנא; הרב שלמה זלמן ריבלין בא כוח כולל רייסן,

לכן הננו ממנים בזה את ששת הרבנים והאדונים הנ"ל למנהלי ואפוטרופסי ההקדשות הנ"ל אשר לוועד הכללי כנסת ישראל, ואחריהם למי שיבא במקומם בהנהלת הוועד הכללי כנסת ישראל מבאי כחם של כוללות האשכנזים הגדולים בירושלם.

בידם של המנהלים והאפוטרופסים האלו להוציא דיירים ולהכניס דיירים, לפקח ולשמור על ההקדשות ועל תקונם בהתאם לתעודתם ולהופיע בעצמם או על ידי באי כחם בבתי המשפט ובמשרדי הממשלה בשם ההקדשות ולסדר את הרשמתם של ההקדשות במשרדי ספרי האחוזה ולחתום על כל מיני תעודות ומסמכים הדרושים לכך.

הרבנות הראשית לא"י

בית הדין ירושלם

נאם: צבי פסח פראנק – אב"ד

בכתב מינוי זה מונו שישה נאמנים וניתנה להם שררה ולפעול בכל ההקדשות על פי מטרות ההקדש.

לא ידוע לנו איך נערכו מינויים נוספים של אפוטרופוסים בהקדשות במשך למעלה מחמישים שנה. אך בפסק דינו של בית הדין להקדשות מיום ד' באדר תשנ"ח – פסק דין של הרבנים הגאונים יעקב אליעזרוב, אברהם צבי שיינפלד וישראל יפרא (מובא בספר בשערי בית הדין עמוד 409) מתואר אופן מינוי האפוטרופוסים בוועד הכללי, ובהמשך לתיאור זה והקביעות שניתנו בו ניתנו הוראות בעניין מינוי האפוטרופוסים.

להלן החלקים המתארים את ההתנהלות כפי שאמור הוועד הכללי להתנהל:

[...] כאן עלינו לציין שאף על פי שהוועד הכללי נוסד כאגודה שהפכה אח"כ לעמותה, ולא כהקדש, מכל מקום נעשו פעולות הוועד גם בעבר תחת פיקוח בית הדין ולאחר קבלת אישורו (ראה אישור עסקת בניה בנכסי הקדש – תיק 3144/מ"ח ותיק 1/000 נ"א) כולל מינוי אפוטרופוסים (=חברים באגודה) חדשים (ראה תיק 1/000 נ"ב ועד הכללי, מינוי אפוטרופוסים נוספים).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הדבר תואם את הנאמר בתקנון, סעיף 15, שעניני האגודה והתקנות הם "בשיעבוד לחוקי התורה והמצוה והמסורה ומנהגי ישראל".

מעורבות בית הדין נובעת גם מתוך כך שחלק ניכר מנכסי הוועד הם הקדשות דתיים שנוסדו בפני בית הדין והוועד נתמנה לאפטרופוס עליהם. כמו כן קיימים הרבה הקדשות דתיים אחרים שנוסדו בפני בית הדין, והם הועברו במשך השנים, לבקשת האפטרופוסים ובאישור בית הדין, לניהולו של הוועד הפועל של הוועד הכללי.

האימון שנתן בית הדין בוועד הכללי נבע מתוך הייצוג הציבורי הרחב שהיה בו, ומתוך הכרות של האישים שנבחרו להשתתף בו. אימון זה הוא תנאי הכרחי להמשך המינוי של הוועד הכללי כמנהל אותם הקדשות. הפרת תקנון האגודה וחריגה מניהול נאות של הוועד, או התחמקות מהגשת דו"חות מלאים ומפורטים לבית הדין, יגרום בהכרח להוצאת ניהול ההקדשות מידי הוועד הכללי, והעברתן לניהול של אפטרופוסים אחרים תחתיו.

[...]

מתוך עיון בתקנון הוועד הכללי משנת תשי"ד עולות העובדות הבאות:

הוועד הכללי כנסת ישראל לצדקת רבי מאיר בעל הנס" נוסד כאגודה בירושלים בשנת תרכ"ז, בשנת תשי"ד אושר תקנון מתוקן על ידי האסיפה הכללית (להלן – התקנון). ביסוד הוועד הכללי השתתפו שלושה עשר 'כוללים' הנזכרים בפרק ג' לתקנון ואלו הם: ווילנא-זאמוט; הורדנא; רייסין; מינסק; פינסק; סובלק-לומזא; סלונים; ווארשא-פולין; אוקריינא-וואהלין; קרלין; באסראביען; הולנד-דייטשלאנד; זיטומיר.

מספר החברים באגודה הוגבל לששה-עשר אנשים ולפי התנאים הנזכרים בפרק ה' לתקנון. בעת אישור התקנון היו באגודה למעשה שנים-עשר חברים בלבד. מתוכם נבחר הוועד הפועל בן חמישה חברים.

הואיל ובמשך השנים הלכו לעולמם רוב חברי האגודה וכן נפטרו כמה חברי ההנהלה, הרי שראשית דבר יש למנות במקומם חברים אחרים באגודה, ומתוכם לבחור ועד פועל בן חמישה חברים. לפי התקנון (פרק ז' סעיף 8) סדר בחירת חברים חדשים באגודה הוא כדלהלן: האסיפה הכללית בוחרת שלושה מועמדים המשתייכים ל'כולל' שאליו השתייך החבר שמקומו התפנה, ומתוכם בוחרת הנהלת אותו 'כולל' את המועמד הרצוי לה. אם לא התקבלה תשובת הנהלת ה'כולל' תוך שלושים יום רשאית האסיפה הכללית של הוועד לבחור אחד משלושת המועמדים.

מתוך כל חברי האגודה בוחרת האסיפה הכללית הוועד הפועל (=הנהלה) ובו חמישה חברים. ההנהלה נבחרת לשלוש שנים, ובמקרה שאחד מחברי ההנהלה נפטר, נבחר במקומו אחד מחברי ה'כולל' אליו השתייך.

מן התקנון עולה בברור שההנהלה כפופה לאסיפה הכללית אשר בוחרת בהנהלה מתוך חברי האגודה לפרק זמן מוגדר, ולא ההנהלה היא שממנה את חברי האגודה. כמו כן אי אפשר למנות חבר בהנהלה אלא אם כן הוא עצמו חבר באגודה. ראוי להדגיש שסעיפים 8–9 לפרק ז' הוגדרו בין הסעיפים היסודיים "שאינן בכח האגודה לשנותן או לבטלן בשום אופן בעולם".

אין לנו ספק, שחברי האגודה הראשונים שקבעו את התקנון, הידועים ומפורסמים לגאונים וצדיקים, שקלו כל מילה וכל תנאי שנכתב בתקנון. וברוב פקחותם ומבטם עתיד חפשו את הדרך כיצד לשמור על זכויות

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הכוללים השותפים באגודה, ויחד עם זה למנוע אפשרות של מינוי חברים ומנהלים למורת רוחם של החברים הקיימים.

לפיכך יש להשלים את מספר חברי האגודה לשלושה-עשר איש, לכל הפחות, ובאופן שלכל 'כולל' יהיה יצוג של חבר אחד. בחירת החברים תיעשה לפי הסדר הנקוב בתקנון, כלומר: חברי האגודה הקבועים הנוכחיים (הרה"ג א' ד' רוזנטל שליט"א; הרב י' שטרסברג שליט"א; הרב ח' י' כהן שליט"א; הרב י' רלב"ג שליט"א) יציעו שלושה מועמדים לכל 'כולל', שנשאר ללא ייצוג באגודה, ומתוכם תבחר הנהלת אותו 'כולל' את המועמד המועדף. אם מחברי האגודה הנוכחיים משתייכים שנים או יותר לאותו 'כולל', כי אז יש להוסיף עוד חברים לאגודה, באופן שלכל 'כולל' יהיה לפחות נציג אחד. לאחר בחירת כל החברים באגודה כאמור, תבחר האסיפה הכללית של האגודה את ה'ועד הפועל' – ההנהלה, מתוך חברי האגודה בלבד. סמכויות 'ועד המועצה' (האסיפה הכללית) וה'ועד הפועל' (ההנהלה) תפקידיהם ותקופת כהונתם הם כמו שנקבעו בתקנון.

ראוי לציין שהרה"ג א' ד' רוזנטל שליט"א שהיה בין החברים המיסדים של אגודת הוועד הכללי במתכונת המחודשת יחד עם הרה"ג צ' פ' פראנק זצ"ל זכה לנהל את המוסד החשוב קרוב ליובל שנים, והוא השריד האחרון שהותיר לנו הקב"ה מדור המייסדים.

זכות גדולה נפלה בחלקו להשתתף בהקמת המוסד יחד עם הרבנים הגאונים בדור הקודם, וזכותו תגדל כפל כפליים כאשר עתה בהיותו היחיד שנותר מהם, יקים מחדש עם האפוטרופסים האחרים את מוסדות האגודה לפי המתכונת שהיתוו הראשונים, ובזה יראה את הדרך לדורות הבאים, שממנו יראו וכן ילמדו לעשות.

עוד עולה מן החומר שבתיקים שרבה של ירושלים הרה"ג צ' פ' פראנק זצ"ל היה חבר האגודה, וגם היה בעצמו אפוטרופוס על כמה הקדשות שנעשו על ידי אנשים פרטיים, כגון: הקדש ר' יעקב ולינא ברנט. לעת זקנותו פנה הרב פראנק זצ"ל לבית הדין (תיק 6/7/712 תשי"ב) וביקש להעביר את האפוטרופסות על אותן הקדשות לידי ה'ועד הפועל' של הוועד הכללי. הוא מנמק את בקשתו בכך שהאפוטרופוס השני שהתמנה עמו, הרב לונץ נפטר, וקשה עליו לבדו ניהול ההקדש, ובמקום למנות אפוטרופוס נוסף יחד עמו הוא סבור שעדיף להעביר את ניהול ההקדשות לידי גוף ציבורי דוגמת ה'ועד הכללי' (שהוא הכירו היטב והיה חבר בו). עם זאת מודגש בבקשת הרב פראנק זצ"ל, ובהחלטת בית הדין שניתנה לבקשתו, שה'ועד הכללי' ינהל את ההקדשות בהתאם לנאמר בשטרי ההקדש עצמם, ולאותן מטרות להן יוחדו.

מכאן ברור שטענת הנהלת ה'ועד הכללי' כפי שנטענה בפני בית הדין (בכ"ט בתמוז תשנ"ו, עמ' 3-4 לפרוטוקול, ובל' בניסן תשנ"ז, עמוד 28 לפרוטוקול) שהם רשאים להשתמש בכספי אותן הקדשות למטרות ה'ועד הכללי', אין לה על מה להתבסס. וגם מה שניסו להיתלות באילן גבוה, ברב פראנק זצ"ל, אין לו שחר כי הרי גם הרב פראנק זצ"ל עצמו בתפקידו כאפוטרופוס, לא היה רשאי לשנות מן הנאמר בשטרי ההקדש, ובודאי שלא עלה על דעתו להרשות לוועד הכללי, להשתמש בנכסי ההקדש שלא לפי רצון המקדישים, ותנאי ההקדש. ויש להתפלא על עצם העלת אפשרות כזו בהנהגת גאון וצדיק זה.

עולה מהאמור:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הוועד הכללי נוצר כאגודה הפועלת בכפוף לדין הדתי; הנכסים שטופלו על ידי הוועד הכללי היו הקדשות או נכסים אחרים שלא הוקמו כהקדשות שאמורים לפעול בכפוף לדין תורה – בנקודה זו נעיר: זו הייתה הנחתו של בית הדין בשעתו, בית הדין הניח או על כל פנים נקט מחמת הזהירות כי חלק ניכר מנכסי הוועד הכללי הם נכסי הקדשות, אך אולי לא כולם, ומכל מקום הניח כי גם אם יש לוועד נכסים שאינם נכסי הקדש אמורים הם להתנהל על פי דין תורה. לפי הידוע לנו עתה, ולרבות לפי האמור בפרוטוקול ועד העמותה עצמו, וכפי שהוזכר כבר לעיל, לכאורה כל נכסי הוועד הכללי נכסי הקדשות הם, על כל פנים לענייננו אין הערה זו נצרכת ועל כן לא נאריך בכך ונשוב לעולה מפסק הדין האמור: בית הדין מינה נאמנים באגודה, ובית הדין אף העביר הקדשות שנוצרו בפניו לטיפול הוועד הכללי מתוך אמון בייצוג הרחב של הציבור בו ומתוך הכרות עם האנשים שניהלו אותו. בית הדין הדגיש שאמון בית הדין בנאמני ההקדש וכפיפותם לבית הדין הוא תנאי למתן נאמנות נמשכת לתפעול הנכסים וההקדשות.

בפסק דין זה מתוארת באריכות הדרך למינוי חברי האגודה, דרך המבטיחה מצד אחד ייצוג לכל אחד מהכוללים, ובכך ייצוג נרחב לציבור, אך מצד שני דרך זו אינה משאירה את ההחלטה על נציג הכולל לסמכותו הייחודית של הכולל, אלא דורשת הצעת מועמדים מוסכמים על האגודה מתוך חברי הכולל שמהם יבחר הנציג באגודה, ולאחר מכן כל חברי האגודה יבחרו ועד מבין חברי האגודה. בית הדין הדגיש בהחלטתו שאין היתר לאיש לשנות ממטרות ההקדשות למטרות אחרות.

בהמשך לקביעה באיזה אופן חייבת האגודה להתנהל, הדבר קובע גם את ההתנהלות המחויבת בעמותה שרצתה להיכנס בנעלי האגודה.

אך כפי שתיארנו לעיל, הדבר לא נעשה, לא בעת הקמת העמותה ולא לאחר מכן. לפיכך יש לעיין אם לחברי ועד העמותה הנוכחי ישנה כלל סמכות לפעול בנכסים שניתנו לאגודה בתנאים מסוימים. גם החלטת בית הדין שתוזכר בהמשך אינה אלא לגבי הקדשות הוועד הכללי שלגביהם נקבעו נאמנים, אבל לא לגבי נכסי הוועד הכללי האגודה – העמותה עצמה שבית הדין הניח שקיימים הם, אכן כבר הערנו כי מעולם לא היה ברור אלו נכסים מנכסי הוועד הכללי אינם נכסי הקדשות ולמעשה ככל הנראה אין כלל נכסים כאלה.

כאמור, אין בית הדין מוסמך לקבוע ולהחליט החלטות שיפוטיות קטגוריות בעניין התנהלות העמותה. הסמכות בענייני עמותות היא של בית המשפט והפיקוח עליהן הוא של רשם העמותות, אולם בית הדין דאז ובית דיננו היום יכולים ואף חייבים להציג את העובדות ואת המצב המשפטי הקבוע וקיים לכאורה כעולה מתקנון האגודה כדי שרשם העמותות ובית המשפט ישימו ליבם לעובדות אלה ויתנו עליהן את דעתם.

זו חובתנו כבית הדין הן מן ההיבט ההלכתי והן בהיותנו חלק מרשויות המדינה.

טז. העקרונות שקבע בית הדין בעבר בנוגע לבחינת בקשות למינוי אפוטרופוסים להקדשות הוועד הכללי או לאימינוים

בהמשכו של פסק הדין הנ"ל קבע בית הדין אלו בקשות למינוי או לאימינוי אפוטרופוסים יתקבלו ואלו בקשות לא יתקבלו. נביא עתה חלקים נוספים מפסק הדין המחדדים את הכללים.

ותחילה נשוב ונבהיר: אומנם לגבי ההקדשות ניתנה בשלב מאוחר החלטה המשנה את המשטר בהם, אך עדיין החלטה זו רלוונטית לגבי עמותת הוועד הכללי עצמה (ולו היו לה נכסים

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

משלה – אף לגביהם), מפני שלגבי התנהלות העמותה לא ניתנה עדיין החלטה של גוף חוקי שיפוטי המאשר את שינוי הכללים.

ברור שלא החותמת והלוגו של הוועד הכללי מקנים סמכות או קובעים את דרכי הניהול, אלא הכללים שקבעו האבות המייסדים, ומשכך שינוי הכללים חייב להיעשות על ידי מי שמוסמך ובאופן חוקי. פסק דין זה מובא כאן לא כדי לקבוע על פיו כללים לניהול העמותה או את מינויים של בעלי התפקידים בה, אלא משום שהמצב החוקי והעובדתי שהיה קיים בעניין זה בעת מתן פסק הדין מתואר בו, וכיוון שההחלטות המאוחרות לו לא העלו השגה על תיאור זה אלא ניסו לשנותו. על כן כל עוד לא הוכרע בערכאה המוסמכת שהמצב העובדתי או המשפטי לא היה כמתואר בפסק הדין ואף לא נקבע בערכאה המוסמכת שמצב זה ישתנה – הדין נותן להניח כי אכן המצב הוא כמתואר בפסק הדין. להלן הדגשת ההתנהלות המעשית בפסק דינו של בית הדין:

א. בקשת הוועד הכללי [...] למנות את הרבנים [...] א' נ' גרבוז ו' ד' רוזנטל אפוטרופסים.

לפי האמור לעיל, ברור שבחירת הנאמנים חברי האגודה אינה נעשית על בסיס אישי בלבד, אלא בהקשר עם ייצוגם של ה'כוללים' מייסדי הוועד. לכן יש לבחור שלושה מועמדים מכל 'כולל' והזכות להנהלת כל 'כולל' לבחור אחד מהם כנציגם באגודה.

ב. בקשת 'כולל רייסין' [...] למנות נציג בהנהלת הוועד הכללי.

לפי האמור לעיל, צודק 'כולל רייסין' בדרישתו למנות חבר באגודת הוועד הכללי, וזכותו לבחור אחד מתוך שלושה מועמדים שיוצעו על ידי חברי האגודה הנוכחיים הנזכרים למעלה. אולם בחירת הנציגים להנהלת הוועד, היא בידי כל חברי האגודה (ועד המועצה – האסיפה הכללית), והדבר יעשה לאחר בחירת כל חברי האגודה כאמור למעלה.

ג. בקשת 'כולל הו"ד' [הולנדייטשלאנד] [...] להתמנות "בתור אפוטרופוס הקדש הנהלת ועד כללי" [...] צודק 'כולל הו"ד' בבקשתו למנות חבר באגודה מטעם ה'כולל' אולם בחירת החבר על ידי ה'כולל' תהיה מתוך שלושה מועמדים שיבחרו תחילה על ידי חברי האגודה הנזכרים למעלה. השתתפות נציג ה'כולל' בהנהלה תלויה בבחירת נציגי ההנהלה על ידי כל חברי האגודה שיבחרו כאמור למעלה.

ד. בקשת כולל ווילנא [...] בענין מינוי נציג מטעם הכולל בוועד הכללי.

גם כאן צודק הכולל בתביעתו למנות נציג הרצוי בעיניו, כחבר באגודה. אולם לא הכולל הוא המחליט הבלעדי, אלא הוא רשאי לבחור אחד משלושת המועמדים שיוצעו על ידי חברי הוועד הכללי. גם במקרה זה, הבחירה היא לחברות באגודה ולא בהנהלה. החברות בהנהלה תלויה באסיפה הכללית של כל חברי האגודה.

ה. התנגדות הוועד הכללי למינוי של [...]

לאור האמור לעיל, יש מקום לכאורה לטענה שמינויו של [...] לא נעשתה בהתאם לתקנון האגודה. אולם יחד עם זה נראה כי הואיל והמינוי נעשה על ידי בית הדין בהרכבו הקודם בשבתו כבית הדין לעניני הקדשות [...] אין אנו מוצאים שיש לבטל את המינוי הנ"ל לעת עתה [...]

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יש לזכור שגם המינוי של הרבנים [...] לא נעשה לפי כל כללי התקנון. ביום י"ט בתמוז תשנ"ב הוגשה בקשה חתומה על ידי הרה"ג א' ד' רוזנטל שליט"א ובה נאמר שבישיבת ההנהלה הוחלט לצרף את שני הרבנים הנ"ל כאפוטרופסים בהקדש ועד הכללי, והוא מבקש את אישור בית הדין למינויים הללו. הבקשה אושרה על ידי בית הדין להקדשות, בראשות הגר"י קוליץ שליט"א, ביום י"ח בכסלו תשנ"ג.

כאמור למעלה, לא ההנהלה בוחרת וממנה את חברי האגודה, ולא זה הסדר שנקבע בתקנון [...]

לכן נראה לנו ששלושת המינויים שכבר אושרו בעבר על ידי בית הדין יישארו בינתיים על כנם, אף על פי שלא נעשו לפי כללי התקנון [...]

ז. בית הדין להקדשות בהרכביו הקודמים נתן כמה צווים נגד הוועד הכללי, ובו נדרש הוועד להמציא פירוט מלא של נכסי ההקדשות שהוא מנהל (תיק 2634/נ"ז החלטה מיום כ"ח בניסן תשנ"ז ומיום ר"ח אייר תשנ"ז; תיק 5000/נ"ח צו מיום י"ח במרחשוון תשנ"ח) צווים אלה לא מולאו עד היום [...]

הארכתי בהבאת הדברים כדי להראות את הבלבול ששורר בניהול עניני הוועד, תוך חריגה בולטת מן התקנון. **מבין שבעת האנשים שהשתתפו ב"אסיפה הכללית של אגודת ועד הכללי" רק שנים הם נאמנים ואפוטרופסים קבועים בוועד, ולשלישי מינוי זמני של חצי שנה בלבד. לכל השאר אין שום מעמד חוקי בפעולות הוועד ובוודאי שאין הם רשאים להחליט על מינוי עו"ד בשם הוועד, ולשלם שכרו מקופת הוועד. ואילו שני אפוטרופסים קבועים אחרים לא נכחו כלל באסיפה.**

בישיבת בית הדין התברר שהמנהלים בפועל אינם משתפים את שאר האפוטרופסים במידע המלא על נכסי הוועד ופעולותיו [...]

עתה לאחר עיון בתקנון האגודה, וכמו שהבאנו בתחילת דברינו, ברור שיש למנות לפחות חבר אחד מכל 'כולל' שהיה בין מייסדי הוועד הכללי. וכי זכות הבחירה של אנשים היא להנהלות ה'כוללים' מתוך מועמדים שיציעו אפוטרופסי הוועד הכללי. לאנשים אחרים כולל מי שמגדיר עצמו כחבר הנהלה, אין שום מעמד וזכות בבחירת חברי האגודה [...]

כל עיכוב בארגון מחדש של מוסדות הוועד הכללי בהתאם לתקנון עלול לגרום נזק בלתי ניתן לתיקון, הן לוועד עצמו ולנכסיו, והן להקדשות שנמסרו לניהולו.

בית הדין כממונה על ההקדשות חייב לדאוג שנכסים אלה לא ירדו לטמיון, אלא ישתמרו ויתפתחו כראוי, וישמשו למטרות הנעלות שהועידו להם המקדישים הנכבדים. חובה זו של בית הדין נובעת הן מצד המקדישים הנכבדים שסמכו על בית הדין שישמור ויפקח על ניהולו התקין של הרכוש שהקדישו. והן מצד הזכאים להנות מן ההקדש שברוב המקרים אינם יכולים ואינם יודעים לממש את זכותם מן ההקדש. בית הדין משמש פה לשניהם (למקדישים ולנוקדים) בבחינת "פתח פיך לאילם". לכן גם אין זה משנה מבחינה פורמאלית, מי הוא התובע את תיקון המצב [...]

א. בית הדין חוזר על הצו שניתן ביום י"ח במרחשוון תשנ"ח (בתיק 5000/נ"ח), ודורש מן הוועד הכללי כנסת ישראל, להמציא מיד דו"ח על ההקדשות המנוהלים על ידיו [...]

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב. אוסרים על הנהלת הוועד לעשות פעולות כל שהן בנכסים המנוהלים על ידיו, כולל השכרת מבנים מכירתם או שעבודם. צו המניעה יהיה בתוקף עד שיבוטל במפורש על ידי בית הדין [...]

ג. כל שאר הפעולות השוטפות של ניהול ענייני הוועד הכללי, כולל הסדר גביית הכספים וחלוקתם, תיעשה רק באישור כל האפוטרופסים כולל אלה שהתמנו על ידי בית הדין, ואין לשום אדם אחר רשות לפעול כמנהל בוועד הכללי. ארבעת האפוטרופסים הקבועים הנוכחיים רשאים למנות מתוכם אחד או יותר שינהל בינתיים את העניינים השוטפים של הוועד.

ד. הואיל וכיום ישנם ארבעה חברים קבועים באגודת הוועד הכללי, ה"ה הרה"ג א' ד' רוזנטל שליט"א; הרב י' שטרסברג שליט"א; הרב ח' י' כהן שליט"א; הרב י' רלב"ג שליט"א, לפיכך יש להשלים את מספר חברי האגודה לשלושה-עשר איש, לכל הפחות, ובאופן שלכל 'כולל' יהיה יצוג של חבר אחד. בחירת החברים תיעשה לפי הסדר הנקוב בתקנון. כלומר, חברי האגודה הקבועים הנוכחיים יציעו (פה אחד או ברוב דעות) שלושה מועמדים לכל 'כולל', שנשאר ללא ייצוג באגודה, ומתוכם תבחר הנהלת אותו 'כולל' את המועמד המועדף.

אם מחברי האגודה הנוכחיים משתייכים שניים או יותר לאותו 'כולל', כי אז יש להוסיף עוד חברים לאגודה באופן שלכל 'כולל' יהיה לפחות נציג אחד.

לאחר בחירת כל החברים באגודה כאמור, תבחר האסיפה הכללית של האגודה את הוועד הפועל' – ההנהלה, ובו חמשה חברים מתוך חברי האגודה.

סמכויות 'ועד המועצה' (האסיפה הכללית) והוועד הפועל' (ההנהלה) תפקידיהם ומשך כהונתם הם כמו שנקבעו בתקנון.

ציטטנו באריכות ובכאב את דברי בית הדין בנוגע להתנהגות והתנהלות מי שמינו עצמו חברי העמותה, השתלטו על הנכסים, מנעו ממי שרשאי להיות חבר בעמותה להיות חבר בה, הכניסו לעמותה וקבעו אפוטרופוסים שאין להם סמכות כלל ומצד שני העלימו והסתירו מידע מאפוטרופוסים אחרים.

כבר כתבנו לעיל שעל פי חוק אין ביכולתו של בית הדין לתת הוראות לחברי ועד העמותה, אומנם על פי דין תורה ודאי שזו חובתנו וסמכותנו, שהרי כל מי שהעביר נכסיו לוועד הכללי או שתם לו עשה כן מפני שחשב שהוועד יתנהל כפי התקנון שקבעו מקימיו ובכפוף לדין תורה, אך בפועל ובמצב החוקי הקיים הדברים אינם נעשים כן. בנוסף לכך – גם אם לא לגבי התנהלות הוועד עצמו – לגבי התנהלותו בכובעו כנאמן הקדשות ודאי מוסמכים אנו ליתן הוראות.

כיוון שאין הדבר בסמכותנו איננו קובעים מסמרות, אך מוצאים אנו לנכון להבהיר בזהירות המתחייבת כי על פי התרשמותנו והבנתנו את העובדות ואת המצב החוקי, אין היום לעמותה שבאה בנעלי אגודת הוועד הכללי הנהלה חוקית: חברי האספה, שאיננו יודעים מי הם ואם הם קיימים, בחרו ועד ששניים מחבריו – הרב גרבוז והרב רוזנטל – אינם חברי האגודה – העמותה, ולפיכך ודאי אינם יכולים להיות חברי ועד. הוא הדין לרב אריה דביר שהצטרף לעמותה בשלב מאוחר יותר, אך לפי כללי הוועד הכללי לא יכול היה להצטרף לה כחבר הנהלה ומשכך ודאי שאינו יכול להיות חבר ועד.

כאמור, לבית הדין אין סמכות להורות בענייני העמותה, ולכן על המזכירות להעביר פסק דין זה לרשם העמותות. הבענו כבר לעיל את דעתנו כי ראוי למנות מנהל מיוחד או נושא תפקיד

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מתאים לעמותה כשם שמינה בית הדין להקדשות מנהל מיוחד להקדשות הוועד הכללי, אלא שהסמכות למינוי כזה לעמותה אינה סמכותו של בית הדין. נדרש אפוא להעביר את החלטתנו לרשם העמותות כדי שתמונת המצב העגומה תהיה לנגד עיניו.

אנו מקווים ומניחים שאכן יפעלו הוא ובית המשפט למנות מנהל מיוחד או נושא תפקיד מתאים אחר לעמותה. לעיל גם הבענו את דעתנו כי מוטב שיהיה זה המנהל המיוחד שמונה על ידי בית הדין האזורי להקדש. דעתנו זו הובעה, ואנו שבים עליה שנית, כהמלצה שאינה מחייבת את הערכאות והרשויות האחרות כמוכן, אך נוכח המצב שתואר לעיל ונוכח הצורך והמגמה שוודאי ששאר הרשויות שותפות לה, למנוע את המשך ההשתלטות שלא כדין על נכסי הציבור, אנו משערים שתיבחן ברצינות על ידי הרשם ועל ידי בית המשפט, וזאת כדי למנוע באופן מיידי מחברי הוועד שאין להם סמכות לא הלכתית ולא חוקית לפעול במה שאינו שייך להם ושאיין להם סמכות לפעול בו.

בפסק הדין מתוארת התנהלות אלו שהשתלטו על הוועד הכללי ואינם מוסרים כבר למעלה מעשרים שנה דוחות על נכסיו לבית הדין הממונה עליהם. התעלמות זו מהחלטותיהם והוראותיהם של כל ההרכבים שעסקו בענייני הקדש זה נמשכת גם כיום, ואין אנו יכולים להבין איך תופעה זו מתמשכת כבר שנים רבות ומדוע לא פעל בית הדין בהרכביו השונים לקנוס בגין בזיון בית הדין את אלו שהשתלטו על ההקדש.

כפי העולה מהחלטת בית הדין הרבני מיום כ"ז בתמוז תשנ"ח המשתלטים על הוועד הכללי התעלמו מהחלטת בית הדין, המשיכו להסתיר פרטים מהאפוטרופוסים החוקיים ופעלו כרצונם. בית הדין בהחלטתו במועד זה קבע שאין תוקף חוקי להחלטות של מי שהשתלטו על הוועד הכללי ובית הדין התרה באפוטרופוסים שהתעלמות מפסק הדין עשויה לגרום לביטול מינוי האפוטרופוסות.

יש לציין שבהמשך להחלטתו העקרונית על אופן מינוי האפוטרופוסים קבע בית הדין בהחלטתו מיום כ' בתמוז תש"ס (23.7.00) שלושה עשר אפוטרופוסים לוועד הכללי, וזו לשון ההחלטה:

בהמשך להחלטת בית הדין מיום י"ט בסיוון תש"ס (22.6.00) התקיימה ישיבת אפוטרופוסים ביום כ"ט בסיוון תש"ס, ופרוטוקול הישיבה נשלח לבית הדין [...]

לאחר העיון בפרוטוקול הנ"ל, ולאור ההחלטות ופסקי הדין שניתנו עד כה בענין הוועד הכללי אנו פוסקים:

א. מאשרים את בחירתם ומינויים של הרבנים דלהלן לשמש אפוטרופוסים בוועד הכללי [...] והם יחד עם האפוטרופוסים המכהנים כבר ה"ה [...] ישמשו חברי 'האסיפה הכללית/ועד המועצה' לפי תקנון הוועד הכללי מיום כ' בשבט תשי"ד.

ב. על האפוטרופוסים להתכנס תוך שבועיים מהיום על מנת לבחור מתוכם יועד מנהל/חבר נאמנים, שתפקידו וסמכויותיו יהיו לפי התקנון הנ"ל. כמו כן יבחרו גזבר ומזכיר (הגזבר והמזכיר יכולים להיות שלא מתוך הוועד המנהל), וימונו בעלי זכות חתימה מיופי כח (לפחות שלושה, כשכל שנים מתוכם יהיו מוסמכים לחתום). בתום ישיבת האפוטרופוסים יתכנס מיד הוועד המנהל לישיבה ראשונה, ויקבע את סדרי עבודתו.

ג. [...]

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ד. עד לבחירת ה'ועד המנהל' אין לעשות שום פעולה בנכסי ה'ועד הכללי', או בכספים השייכים לו, ואין לחתום על שום מסמך או התחייבות אחרת בשם ה'ועד הכללי' אלא באישור מוקדם של בית הדין. כל פעולה שתיעשה ללא אישור כאמור, תהיה על אחריות העושה אותה בלבד, ובית הדין ינקוט נגדו בכל האמצעים החוקיים העומדים לרשותו.

בין האפוטרופוסים שמונו בהחלטה זו היו הרב אברהם גרבוז כנציג כולל פינסק והרב יששכר דוב רוזנטל כנציג כולל הורודנא (ממלא מקום אביו הגרא"ד רוזנטל, שנבחר כנציג כולל זה בהחלטת בית הדין משנת תש"ו הנזכרת לעיל) והרב יהודה שטרסברג כנציג ציבור. יש לציין שבהמשך להחלטה זו ניתנו החלטה מעשית לכינוס האפוטרופוסים (הובאה בשערי בית הדין עמ' 129) והחלטה הדוחה בקשה לפסול חלק מהאפוטרופוסים שמונו (הובאה בשערי בית הדין עמ' 65). על החלטה זו הוגשה בקשת עיכוב ביצוע שנדחתה על ידי בית הדין האזורי. הבקשה הוגשה גם לבית הדין הגדול וביום ו' באב תש"ס (7.8.00) ניתנה ההחלטה דלהלן:

בפנינו בקשה לעיכוב בצוע של פסק דינו של בית הדין האזורי מיום כ' בתמוז תש"ס.

נושא זה עדיין לא בא לדיון במסגרת ערעור, למרות שכפי הנראה יש קשר בין תיק זה לבין תיקי הקדשות אחרים הנדונים לפנינו.

משום כך, ללא קיום דיון מסודר, לא נוכל להוציא צווי ביניים. יחד עם זאת יש צורך בקביעת דיון דחוף לשמיעת עמדות הצדדים בתיק זה, והמזכירות תקבע דיון מוקדם ככל האפשר.

בינתיים יעביר ה'ועד הכללי' כל החלטה שתתקבל על ידו בנושאי הוצאת כספים או קבלת התחייבויות אחרות, או שנוי בבעלות על נכסים, לאישורו המוקדם של בית הדין להקדשות.

החלטה שלא תקבל את אישורו של בית הדין הנ"ל תהא חסרת תוקף.

בישיבה שתקבע נבדוק את הנושא לעומקו [...]

משלא ניתן צו עיכוב ביצוע המשיך בית הדין האזורי בהליכי כינון מוסדות חוקיים לוועד הכללי, עקב אי שיתוף פעולה של הרב יהודה שטרסברג, ביטל בית הדין האזורי בהחלטתו מיום ח' באב את אפוטרופוסותו של הרב שטרסברג. בהחלטה זו ובהחלטות נוספות ניתנו הוראות מעשיות נוספות למימוש החלטתו שאין כאן מקום לפרטן.

ביום י"ג בתשרי תשס"א (12.10.00) ניתנה החלטה נוספת של בית הדין הגדול על מינוי ועד זמני שזו לשונה:

על מנת לאפשר את פעולתו השוטפת של ה'ועד הכללי', עד למתן החלטה אחרת מאיתנו, אנו קובעים בזה הנהלה זמנית, שתורכב כדלהלן:

עו"ד יצחק מירון – יושב ראש, הרב אלתר שטיינברג, הרב יהודה שטרסברג. להנהלה הזמנית תהיינה סמכויות מליאות לפעול בכל עניני ה'ועד הכללי'. החלטות עקרוניות תהיינה כפופות לאישורינו. כל אחד מן החברים הנ"ל, יוכל לדרוש את אישור בית הדין להחלטה שתראה לו עקרונית.

חברי ההנהלה האחרים שמונו בעבר על ידי בתי הדין להקדשות ישמשו כמועצה. המועצה תכונס על ידי ה'ועד המנהל' אחד לשלושים יום לשמיעת דיווח [...]

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ציטטנו חלק מההחלטות המציינות את אבני הדרך בהתנהלות הוועד הכללי אף שלא הצלחנו לעיין בכל פרוטוקולי ובהחלטות הביניים של בית הדין האזורי ובית הדין הגדול.

יז. ארגונו מחדש של מערך אפוטרופוזי הקדשות הוועד הכללי לפי החלטת בית הדין הגדול, סיבותיו, מטרתיו והכישלון בהשגתן

ביום ט"ז בסיוון תשס"א (7.6.01) קבע בית הדין הגדול בהרכב הרבנים הגאונים שלמה דיכובסקי, שלמה בן שמעון ואברהם שרמן מבנה חדש שעל פיו יפעל הוועד הכללי וזו לשון ההחלטה (הובאה בשערי בית הדין בעמ' 90 (137ר):

בית דיננו טרח רבות עם הצדדים ובאי כוחם על מנת למצוא פתרון מניח את הדעת לנושא ה"ועד הכללי". יצאנו מתוך הנחה כי מדובר במוסד מכובד וותיק הנושא בעול של מפעלי צדקה וחסד וכי מוסד כזה צריך להתנהל לפי ההלכה ובפיקוחם של גדולי התורה.

יצוין כי הוועד הכללי נוסד על ידי גדולי עולם מוסדי ארץ הגר"ש סלנט זצ"ל והגר"מ אויערבאך זצ"ל ונוהל בעבר על ידי תלמידי חכמים גדולי תורה, והתקנון שלו חובר על ידי הגאון רבי צבי פסח פראנק זצ"ל בשנת תשי"ד.

לצערנו הרב, קיימת מחלוקת חריפה בין האפוטרופוזים הממונים, ובית הדין להקדשות אף נאלץ לבטל את מינויו של אחד האפוטרופוזים. לא נכנסנו לבירור הנושאים הפרסונליים, כאשר כל אחד מן הצדדים מעלה טענות כלפי כשירותו של הצד האחר. יצאנו מתוך הנחה כי טובת הציבור קודמת לטובת הפרט וכי ראוי כי האינטרס הציבורי יהיה ראשון במעלה.

גיבשנו הסכמה כללית, למבנה שונה של הוועד הכללי, והסכמנו כי הצעה זו תובא בפני מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א, לחוות דעתו. ובאנו להחלטה כדלקמן:

א. סמכויות ניהול הוועד הכללי יועברו לוועדת רבנים המורכבת מרבנים גדולי תורה בידם תהיינה כל הסמכויות לתפעול הוועד הכללי. להלן – ההנהלה.

ב. ההנהלה תהיה מורכבת משלושה רבנים גדולי תורה כב' הרבנים הגאונים הרב אריה דביר הרב צבי ובר והרב אשר וייס שליט"א. יושב ראש ההנהלה יהיה כב' הרב הגאון הרב אריה דביר שליט"א.

ג. האפוטרופוזים שניהנו עד עתה יחדלו מלשמש בתפקידם, וישמשו כנציגי הכוללים.

ד. מסגרת תפקיד נציגי הכוללים הוא קבלת דיווח על פעולות הוועד הכללי ושמירת הקשר בין הוועד הכללי לכולל שהם מייצגים.

ה. כינוס נציגי הכוללים ייעשה מפקידה לפקידה. בכינוס זה ידווח לנציגי הכוללים על כל פעולות הוועד הכללי, ותינתן להם האפשרות להעלות בעיות ונושאים מהכוללים השונים.

ו. חברי ההנהלה ונציגי הכוללים יכהנו בתפקידם ללא שכר. יושב ראש ההנהלה כב' הרב אריה דביר שליט"א יקבל שכר כפי שייקבע על ידי בית הדין.

ז. נכסי הוועד הכללי מפוצלים כיום בין הקדש ובין עמותה. לא בדקנו אלו מן הנכסים רשומים על שם ההקדש ואלו נכסים רשומים על שם העמותה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

על מנת לאפשר פיקוח ציבורי של גדולי התורה, יועברו כל הנכסים לסמכותה ותפעולה של ההנהלה שהוקמה על ידינו כאמור לעיל. בית דינו יקבע את הדרך הנאותה להעברת נכסים הללו.

ח. ההנהלה תמנה אנשי מקצוע ראויים שיפעלו מטעמה בכל עניני הוועד הכללי. מינוי אנשי המקצוע הנ"ל והניהול בפועל היום ייעשה בהתייעצות מרן הגר"ש אלישיב שליט"א.

ט. עובד הוועד הכללי הרב יהודה שטרסברג המשמש בקודש כחמשים שנה ימשיך להיות מועסק על ידי ההנהלה.

י. בית הדין יקבל דיווח מדי שנה בשנה על פעולות הוועד הכללי.

יא. אין בכל האמור לפגוע בסמכות בית הדין הרבני בנדון.

יב. ההנהלה תדווח לבית הדין על ביצוע סעיפי החלטתנו זו, ובית הדין יקבע המועד בו ועד הרבנים והנלווים אליהם בהפעלת ההקדש ייכנסו לתפקידם בהתאם.

יג. ההנהלה הזמנית בראשותו של עו"ד י' מירון שמונתה על ידינו תסיים את תפקידה מיד לאחר כינונה של ההנהלה ותחילת פעולתה. בית דינו יקבע את המועד המתאים לכך. ההנהלה הזמנית תעביר בצורה מסודרת את כל החומר שברשותה, וכן תדווח על כל פעולותיה להנהלה שהוקמה על ידינו.

החלטה זו השעתה למעשה, שמא ביטלה בלא יודעין, את התקנון שקבע הגרצ"פ פראנק, בנוגע להקדשות, שהיה בו כדי לתת ייצוג נרחב לחוגים שונים. החלטה זו רוקנה למעשה את כוח ההשפעה של נציגי הכוללים, והעבירה את הסמכויות לשלושה נאמנים, מתוך הנחה ששלושה אלו ינהלו בפועל ויחליטו את ההחלטות המעשיות הנצרכות לניהול הוועד הכללי. בבסיסה הייתה החלטה זו נכונה לשעתה, להחזיר לכלל הציבור את זכויותיו ואת השליטה על נכסים שהפקידו רבים בידי הוועד הכללי לטובת הציבור, ועיין בזה עוד לקמן. גם החלטה זו דרשה דיווח לנציגי הכוללים ולבית הדין.

אך מסתבר שמי שניהלו בפועל ושלטו בנכסי ההקדש השתמשו וניצלו החלטה זו להסרת פיקוח בית הדין האזורי עליהם, ולמעשה המשיכו לעשות בנכסי ההקדש כבתוך שלהם מבלי לדווח לאיש. בפועל הרב אריה דביר נשאר נאמן ההקדש לבדו, הרבנים אשר וייס וצבי ובר מעולם לא הוכנסו בסוד העניינים ולא מילאו את הנאמנות שבית הדין הטיל עליהם, לא ברור לנו אם הדבר נעשה מחוסר רצון או מחוסר יכולת, אך בפועל נאמנים אלו לא שימשו כנאמני ההקדש. הרב אריה דביר בשותפות עם עו"ד שטוב הם השולטים בנכסים, ואין הם מדווחים לבית הדין על פי אמות המידה המצופות מהם, למרות חלוף למעלה משמונה עשרה שנה מיום מתן ההחלטה. יש לציין שלמרות שבית הדין אפשר לרב דביר לקבל שכר על פי החלטת בית הדין, הלה לא פנה מעולם לבית הדין לקציבת שכרו. בהעדר דוחות אין אנו יודעים אם טעמו של דבר הוא מפני שהרב דביר רוצה לפעול לשם שמים ולא לקבל שכר, או לאידך גיסא ובלי לקבוע מסמרות – מפני שהלה אינו רואה צורך לבקש מבית הדין שיקצוב שכרו והוא שקוצב ולוקח את השכר לעצמו באמצעות העמותה או ההקדש.

ונוסיף: בהחלטת בית הדין עלתה הבעיה של חוסר האחידות, כך הניח בית הדין, במעמד הנכסים כשחלק מהם הם הקדשות שלגביהם קביעת הנאמנים הייתה עשויה להיות מספקת, שהרי בית הדין הוא הממנה את הנאמנים בהקדש, הם כפופים לו והם המחויבים לספק לו דין וחשבון (מה שכאמור לא נעשה בנידון דידן), וחלקם לעומת זאת, הניח בית הדין, הם נכסים שהועברו לנאמנות אגודת הוועד הכללי ולאחר מכן לעמותה שבאה בנעליה (אם אכן יש נכסים

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כאלו), שבהם אין לבית הדין סמכות חוקית לפיקוח ולמינוי נאמנים, אף שהנודבים ודאי רצו פיקוח רבני. כדי שתהיה לבית הדין סמכות בעניינם של נכסים אלה נצרך היה למצוא דרך חוקית להעברת הפיקוח לבית הדין ונקבע שתינתן החלטה המורה איך לפעול.

בפועל לא הפכו נכסי העמותה, ככל שישנם, להקדש ולא עברו לחסות תחת סמכות בית הדין.

למעשה, כפי שהערנו כמה פעמים, ככל הנראה אין כלל נכסים לעמותה עצמה, וכל הנכסים הרשומים על שמה אינם אלא נכסי הקדש שהעמותה היא לכל היותר הנאמנת עליהם, וכפי שעולה אף מפרוטוקול ועד העמותה שצוטט לעיל, אלא שחוסר הבהירות והדיווח הביא את בית הדין לבית הספק, גרם לו לסבור שלא יוכל לפקח על הנכסים כל עוד לא 'יועברו' להקדש – כביכול אינם של ההקדש בלאו הכי – והוסיף לתסכוכת ולקושי בפיקוח על ההתנהלות, לשביעות רצונם – ככל הנראה – של מי שנהנו מהקושי לפקח על מעשיהם.

על כל פנים לגבי העמותה עצמה בית הדין משולל סמכות חוקית למתן הוראות, ואליבא דההנחה (המוטעית לכאורה) שהיו לעמותה גם נכסים משלה אין בית הדין יכול גם לתת הוראות לגבי נכסי הוועד הכללי שאינם הקדשות – מצב שאפשר לעו"ד שטוב להתחמק מפיקוח ומדיווח: בבית הדין יאמר "זה שייך לעמותה" ובבית המשפט יאמר "זה שייך להקדש".

אכן בה במידה כל עוד זה המצב ברור גם, כאמור, שתקנון האגודה נותר כשהיה שכן לא היה בידי בית הדין לשנותו.

כמו כן בפועל איננו יכולים לקבוע מי הם בעלי הסמכות בעמותה, האם האפוטרופוסים שמינה בית הדין האזורי ומינוים לא בוטל? הרי אין לבית הדין סמכות למנות חברי ועד העמותה! האם שלושת חברי ועד העמותה הרבנים גרבוז, רוזנטל ודביר הם חברי הוועד? הלא אנשים אלו לא מונו על פי התקנון שקבע הגרצ"פ, והרי לבית הדין אין סמכות להורות לגבי תקנון אגודה או עמותה! לפיכך לא ברור איזה תוקף יש לפעולות ועד העמותה הרשומים, שהרי אין הם יכולים לפעול כחברי ועד בניגוד לתקנון, הדברים צריכים בדיקה משפטית, ולא לנו הסמכות לבצעה.

ביום כ"ג באדר תשס"ב (7.3.02) ניתנה החלטה נוספת של בית הדין הגדול בנושא זה שזו לשונה:

[...] בסעיף ד' להחלטתנו מיום ט"ז בסיוון תשס"א כתבנו כי נכסי הוועד הכללי מפוצלים כיום בין הקדש ובין עמותה. לא ברור אלו מן הנכסים רשומים על שם ההקדש, ואלו רשומים על שם העמותה. קבענו כי על מנת לאפשר פיקוח ציבורי של גדולי תורה, יועברו כל הנכסים לסמכותה ותפעולה של ההנהלה שהוקמה על ידינו (כבוד הרבנים הגאונים: הרב אריה דביר – יושב ראש, הרב צבי ובר, והרב אשר וייס, שליט"א).

הוברר לנו כי מימושו של סעיף זה נתקל בקשיים. הבסיס לקשיים הוא "הקצר" שנוצר בין בית הדין להקדשות לבין חלק מחברי העמותה. כתוצאה מכך, מסרבים חברי העמותה להעביר את הנכסים להקדש – דבר המחייב את הקדשתם בפועל, באמצעות שטר הקדש.

שתי אפשרויות עמדו בפנינו: האחת, הכפפת העמותה לבית הדין הגדול, באמצעות חתימה על שטר בוררות. השנייה, העברת נכסי העמותה להקדש. כאמור, האפשרות השנייה פותרת את הבעיה משורשה, ומונעת את הכפילות בין הקדש ובין עמותה, דבר הגורם לדיונים בפנינו, להיות דיוני סרק. אולם,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

קיימת בעיה, של אי הסכמת חלק מחברי העמותה להתדיין בפני בית הדין להקדשות.

האפשרות האחרת, לחתימה על שטר בוררות, עלולה לגרום, שנושא העמותה יהיה בסמכותו של בית המשפט המחוזי. כידוע, כל בוררות, כפופה לאישורו של בית המשפט המחוזי, ונמצא שאנו נותנים במו ידינו סמכות לבית המשפט, בענין הוועד הכללי.

הצענו לצדדים כי אכן יועברו נכסי העמותה להקדש. אולם בשטר ההקדש יותנה כי הסמכות לדיון תהיה בבית הדין הגדול בהרכב זה ולא בבית הדין להקדשות. הועלתה כאן בעיה של פגיעה ביוקרתו של בית הדין להקדשות. על כך, הסכמנו כולנו כי כבוד מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א יכריע בדבר [...]

לאחר שנקבל את חוות דעתו של כבוד מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א בענין העברת נכסי העמותה, תנתן החלטה ביחס להמשך ההליכים.

ביום כ"ט בכסלו תשס"ג (4.12.02) ניתנה החלטה נוספת של בית הדין הגדול המורה את הדרך להעביר את כל נכסי הוועד הכללי לפיקוח בית הדין הרבני כרצון התורמים. וזו לשון ההחלטה:

בית דיננו קבע ישיבה מיוחדת היום כ"ט בכסלו תשס"ג על מנת לסכם את כל הנושאים בתיקי הוועד הכללי.

לישיבה שהתקיימה היום, הופיעו עו"ד י' מירון, הרב א' דביר, עו"ד ר' שטוב, וכן הרב י' שטרסברג.

הגענו לסיכום הנושאים הללו ואנו מעלים את הדברים כפסק דין סופי [...]

ב. עמותות הוועד הכללי

העלנו בעבר את הפרובלמטיקה של תיקי הוועד הכללי, בהיות הנכסים של הוועד מפוצלים בין ההקדש לבין העמותה. עד עתה, לא ברור אלו נכסים שייכים להקדש ואלו השייכים לעמותה

הצענו לצדדים שתי חלופות, שאף אחת מהן אינה מושלמת. האחת, החלטת העמותה להעביר את כל נכסיה להקדש. השנייה, חתימת העמותה על שטר בוררות בפני בית הדין הרבני

ה"עוקץ" בכל אחת מן ההצעות הוא: עקב ה"קצר" שבין חלק מחברי העמותה לבין בית הדין להקדשות, לא מסכימים חברי העמותה הללו, להעביר את הנכסים לסמכותו של בית הדין להקדשות בהרכבו הנוכחי. מאידך, ההצעה השנייה לשטר בוררות, מכפיפה בסופו של דבר את העמותה ואת בית הדין, לסמכותו של בית המשפט המחוזי, שלפי החוק הוא המוסמך להכריע בפסקי בוררות.

בקשנו את הכרעת כבוד הגרי"ש אלישיב שליט"א בדבר, והוא הכריע להעדיף את החלופה הראשונה, של העברת נכסי העמותה להקדש, וקביעת הרכב נוסף של בית הדין להקדשות שידון בדבר.

אין בכך חלילה וחס, הבעת אי אימון בהרכב הקיים של בית הדין להקדשות. אנו נאלצים לוותר על כבודם של הדיינים, בכדי "לחלץ את העגלה מן הבוץ". תיקי הוועד הכללי תקועים תקופה ארוכה ללא מוצא, עקב הפיצול בין ההקדש ובין העמותה. טובת הענין, הביאה אותנו לפתרון הזה, ולכך קיבלנו כאמור את הסכמתו של כבוד הגרי"ש אלישיב שליט"א.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אנו פונים אל כבוד הראב"ד שליט"א בירושלים, לבדוק את האפשרות להרכב מיוחד של בית דין להקדשות, שיעסוק מכאן ולהבא בתיקי הוועד הכללי.

כל עוד, שלא יורכב בית הדין הנ"ל שידון בתיקים אלו, יעסוק בית דינו בהרכב זה, בכל תיקי הוועד הכללי.

לאחר שחברי העמותה יכנסו אסיפה כללית, ויחליטו על פירוקה של העמותה, והעברת כל נכסיה להקדש הוועד הכללי. אזי, יוכפפו הנושאים הכרוכים בוועד הכללי כולו, לשיפוטו של בית הדין להקדשות כאמור לעיל. ועד אשר ימצא הרכב מתאים יעסוק בכך בית הדין הגדול בהרכב זה.

אנו מציינים כי כבוד מרן הגרי"ש אלישיב הסכים במפורש למהלך זה, וחברי העמותה מתבקשים בזה על ידינו לפעול כאמור.

ועדת הרבנים שמינינו: הרב אריה דביר, הרב צבי ובר והרב אשר וייס, מוסמכים לפעול בנכסי ההקדש ובנכסי העמותה גם יחד, בהתאם להוראות שניתנו בעבר על ידינו.

ג. "אוצר החסד"

לוועד הכללי, מסונפת קופת גמילות חסדים גדולה בשם "אוצר החסד". קופה זו מתנהלת כעמותה נפרדת. על מנת שכל נכסי הוועד הכללי, וכל העמותות המסונפות לוועד, יפעלו תחת הנהלה אחת ובפיקוחם של גדולי ישראל, הסכימו הצדדים שהופיעו בפנינו, שגם "אוצר החסד", יעביר את נכסיו לוועד הכללי, בהנהלת ועדת הרבנים שמונתה על ידינו, כאמור לעיל. אנו מבקשים כי עמותת "אוצר החסד", תכנס ישיבה דחופה, במטרה לבצע את האמור.

ד. ועדת הרבנים

בית דינו העניק לוועדת הרבנים את הסמכות המלאה לעסוק בכל ענייני הוועד הכללי. סמכות זו תכלול גם את הנושאים המנוהלים על ידי עמותת הוועד הכללי, ועמותת "אוצר החסד", לאחר כינוס אסיפה כללית בכל אחת מהן, והחלטתם להעביר את נכסיהם להקדש. העברת הנכסים תבוצע באמצעות חתימה על שטר הקדש כפי שמקובל ביצירת הקדש בפני בית דין רבני.

אנו מצפים ששתי העמותות יבצעו את האמור לעיל, תוך חודשיים ימים, לכל המאוחר. על העמותות להודיע לנו בתוך פרק זמן זה, אם אכן פעלו כאמור.

גם החלטות אלו בנויות על ההנחה שישנם נכסי הקדשות וישנם נכסים השייכים לעמותת הוועד הכללי ולעמותת "אוצר החסד". יש להעיר כפי שכתבנו בראשית דברינו: נכסים רבים הינם הקדשות שנמסרו לניהול הוועד הכללי. לעומת זאת על פי החומר שבתיקי בית הדין ולאור העובדה שאין ידוע על שום דיווח לבית הדין על נכס כלשהו השייך לעמותת הוועד הכללי, יש לפקפק אם בכלל יש לעמותה נכסים משלה, וכפי שכבר הוזכר מפרוטוקול ישיבת העמותה עצמה מתבאר שאין כאלה. ועיין בזה עוד לקמן.

החלטת בית הדין, שניתנה על פי עצתו של הגרי"ש אלישיב זצ"ל – אם הייתה מבוצעת, היא בכוחה לקבוע את סמכותו של בית הדין לגבי נכסים והכספים שהעבירו שלומי אמוני ישראל לוועד הכללי.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לצערנו, כנראה, מי ששלטו והשולטים עדיין בפועל בנכסים לא רצו להשמיט את השליטה מתחת ידיהם. אנשים אלו שלא מסרו דיווח לבית הדין האזורי על הרכביו השונים – ולא רק להרכב שכביכול נוצר "קצר" בינו לבינם – שולטים בפועל בנכסים. הללו רצו להסיר את עול בית הדין מעליהם, וחוששים אנחנו לצערנו שהתקיים בבית הדין "משיב חכמים אחור ודעתם יסכל"

ויתור על כבודו של בית דין קמא היה, אך "העגלה" לא "יצאה מהבוץ", והיום אפשר לקבוע שהיא "שקעה בבוץ" עוד יותר.

מסתבר שבית הדין היה צריך לשים ליבו שלדיון הנזכר הופיעו השולטים בפועל בוועד הכללי, אך לא הופיעו אליו הרבנים וייס וובר שמונו כנאמנים, דבר זה היה צריך להדליק אור אדום על הקורה ועל שיקרה, וללמד כי למרות החלטות בית הדין מה שהיה הוא שיהיה, מי ששלטו בפועל בוועד הכללי וניערו מעליהם את עול בית הדין האזורי שפעל ביעילות ובתקיפות, הם שימשיכו לפעול כרצונם, ולנאמני בית הדין, לא תהיה השפעה ודריסה בקביעת והתוויית הדרך בנכסים אלו. משתלטים אלו, שלאחר זמן ניסו להיפטר מההרכב החדש להקדשות בראשות האב"ד הגר"ש שטסמן, 'הרוויחו' כחמש-עשרה שנה שבהן המשיכו לעשות בנכסי ההקדש כרצונם ומבלי לדווח לאיש.

לו הייתה מתקיימת החלטת בית הדין הגדול ולו השולטים בפועל היו באמת כפופים לגר"ש אלישיב והיו פועלים על פי עצתו. היה באפשרותם להחזיר עטרה ליושנה, וסביר להניח שאר נציגי הכוללים לא היו מתנגדים (ואף אם היו מתנגדים בליבם, במעשיהם היו נשמעים להוראות בית הדין) לקיים את רצון התורמים לוועד הכללי שהנכסים יתנהלו בכפוף לדין תורה, הדבר היה ניתן להיעשות על ידי הקמת הקדשות דתיים וכמבואר בהחלטה. אך אחרי שהייתה לשולטים בנכסים הרווחה מבית הדין קמא, לא פעלו כהוראת בית הדין הגדול. נכסי הוועד הכללי – שההנחה (השגויה כנראה) הייתה שלא כולם הקדשות – לא הפכו להקדשות, משכך יש קושי לתת נפקות מעשית, הלכתית ומשפטית, למינוי שנתן בזמנו בית הדין הגדול לשלושת הרבנים שמינה כנאמני ההקדשות, לפקח על נכסים אלו. הנכסים לא 'הוקדשו', ובפועל שניים מהרבנים לא שימשו כנאמנים. בניגוד לחובתם, הרב דביר ועו"ד שטוב לא פעלו לפתרון קשיים הלכתיים ומשפטיים אלה, וקשיים אלו יורדים מעיקרא לשורש הסמכות של פעילות נאמן ההקדשות היחיד, הרב אריה דביר.

במחדליהם הפקיעו בעלי השליטה בפועל בנכסים את היכולת של בית הדין לרון ולפקח על ניהול נכסים אלו. גם נכסים שלכאורה, לפי אותה הנחה וסברה שלא היו נכסי הקדשות, היו אמורים להיות מפוקחים על ידי הרשויות האזרחיות – המנהליות והשיפוטיות – לא פוקחו.

בעלי השליטה שלא כדין בנכסי ההקדש ובעמותה לא מסרו דיווח יעיל ואפקטיבי לאיש. עננה כבדה רובצת על סמכותם החוקית וההלכתית של ועד העמותה לפעול בנכסים, אך החלטה בעניין זה צריכה להינתן בבית המשפט, מפני שחברי הוועד ובא כוחם סיכלו את סמכות בית הדין. עו"ד שטוב שבכתבי הטענות מרבה לטעון על אחרים שהם עוברים על דין תורה והולכים לערכאות, אפילו בדברים שאין בהם איסור, הוא שגרם לסיכול רצון המקדישים והתורמים. על חברי הוועד – וייתכן שחלקם בשל עצימת עיניים מתמשכת – ועל עו"ד שטוב ניתן להמליץ את מאמר הכתוב בפרשת עקב "ממרים הייתם עם ה'" ופירוש הדבר בדרך מליצה: אתם ממרים את רצון ה' אך מצהירים בקול גדול אנחנו "עם ה'" ואנו דואגים לכבוד ה', אך כאמור אין הדברים כן. המערערים בתיק זה, חברי ועד עמותת הוועד הכללי ועו"ד שטוב, הם ממרים דבר ה' וממרים את הוראות בית הדין. הגיע הזמן, אחרי שנים רבות, להחזיר את הגולה לבעליה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יח. סיכום ומסקנות – בין הרצוי והמחויב בניהול הקדש למצוי בניהול הקדשות הוועד הכללי העולה מכל האמור לעיל הוא:

א. על פי החלטת בית הדין הגדול מונו להקדש שלושה נאמנים, המספר המינימלי הנצרך על פי דין. בפועל הנאמנים הרב אשר וייס והרב צבי ובר מעולם לא תפקדו כנאמנים. הרב אריה דביר כיהן למעשה כנאמן יחיד.

ב. על פי תקנון הוועד הכללי חברי האגודה – שבנעליה באה העמותה – צריכים להיות נציגי הכוללים שמתוכם ייבחר ועד, וכאמור בהחלטת בית הדין האזורי.

ג. על פי החלטה זו, הרבנים גרבוז ורוזנטל אינם יכולים לשמש כחברי ועד וגם לא הרב אריה דביר שמונה לאחר מכן. השתלטותם של אלה על העמותה ומינוי עצמם לחברי ועד אינם נותנים תוקף חוקי לאשר נעשה בניגוד לכללים כפי שעולה מהחלטת בית הדין בשנת תשנ"ח.

ד. עם זאת חובתנו לשוב ולהדגיש שהסמכות לקבוע מי הם חברי ועד העמותה שבאה בנעלי אגודת הוועד הכללי היא של בית המשפט. בית הדין אומנם תיאר את המצב וחיווה את דעתו אך הוא מנוע ממתן הוראות בנושא זה.

ה. בית הדין הגדול רצה לרפא את האמור בסעיף ב' על ידי הפיכת כל נכסי הוועד הכללי, שבית הדין סבר שלא כולם היו הקדשות, להקדשות (וכרצון התורמים שיתנהל על פי דין תורה). לו נעשה כך היו נאמני ההקדש הנזכרים אמורים להיות גם נאמני ההקדשות החדשים.

ו. הדבר לא בוצע, אומנם לפי האמת לכאורה לא היה בו צורך שכן הנכסים – נכסי הקדשות הם, אולם מכל מקום הדברים לא התנהלו כפי שקבע בית הדין. בין כך ובין כך העמותה לכל הפחות מעורבת בניהול הנכסים – כך היה אז וכך נמשך הדבר עד עתה ונותר אפוא המצב החוקי הקודם שהובהר בהחלטת בית הדין האזורי בדבר הצורך לקבוע אספה ומתוכה ועד כפי התקנון. לוועד שהשתלט לכאורה על העמותה ועל ניהול נכסי הקדשות הוועד הכללי אין לכאורה סמכות חוקית לפעול בשם העמותה בכלל ובוודאי שלא – וזאת על כל פנים מוסמכים אנו לקבוע – לפעול בנכסי ההקדשות.

ז. מאחר שאין לבית הדין סמכות חוקית להורות לוועד העמותה דבר, המזכירות תעביר פסק דין זה לרשם העמותות כדי שישקול אם יש דרך להקים ועד חוקי לעמותת הוועד הכללי או שמא יש צורך להביא לפירוק העמותה.

ח. בין כך ובין כך מכיוון שהוועד שהשתלט על נכסי הוועד הכללי בניגוד להחלטת בית הדין האזורי משנת תשנ"ח, אינו ועד חוקי ואין לו סמכות בנכסים אלו והחלטה מאוחרת יותר של בית הדין הגדול סוכלה – בית הדין הגדול מורה לבתי הדין האזוריים שלא לדון לעת עתה בשום תביעה שהוגשה או תוגש מטעם הוועד הכללי, בשליחות חברי ועד זה. וכן לא למסור חומרים מתיקים אלו, לוועד זה

ט. החלטות וחומרים מתיקים אלה יימסרו רק במקרים שבהם יחליט בית הדין מפורשות לעשות כן או כשהחלטות יכללו הוראות המופנות ישירות לגורמים אלה עצמם. (כך למשל תדון החלטתנו זו כמובן לגורמים אלה באמצעות דיוורה לעו"ד שטוב).

י. מזכירות בית הדין תדון את החלטתנו זו גם למנהל בתי הדין כדי שינחה בהתאם לאמור את כלל המזכירות בבתי הדין השונים ואת אגף מערכות מידע וידע את דייני בתי הדין בעניין זה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

יט. חובת בית הדין לפקח על ההקדשות ונאמניהם – רקע להוראות מעשיות לניהול הקדשות הוועד הכללי לעת עתה, הפן ההלכתי

והנה לפי מה שכתבנו לעיל אין בידינו סמכות חוקית והלכתית למתן הוראות בענייני ניהול הוועד הכללי שאינם ענייני ההקדשות, אך חובתנו לתת החלטתנו בעניין הנאמנות על ההקדשות.

הן אמת שבית הדין האזורי כבר נתן החלטתו ביום כ"ד במרחשוון תשע"ט (2.11.18) החלטה שבה קבע שלאור התנהלותו של הרב אריה דביר, יש למנות מנהל מיוחד להקדשות.

מסתבר שאחד הגורמים להחלטה זו הוא האמור בדברינו בתיק זה ובתיקים נוספים שלמינוי של נאמן אחד אין תוקף על פי דין תורה. החלטה זו של בית הדין האזורי היא החלטה מנומקת, אך חובתנו לבאר עוד, להרחיב ולתת הוראות מעשיות לעת עתה וכן לעת מינוי אפוטרופוסים לעתיד.

בייפוי הכוח שהוצג לפנינו ייפה הרב אריה דביר את כוחו של עו"ד שטוב כבא כוח ההקדש. חתימה זו לכשעצמה מוכיחה שהלה משמש נאמן יחיד.

כפי שביארנו לעיל באריכות, בהקדשות הוועד הכללי ישנה גם 'שררה' – לגבות ממשתמשים בנכסים וגם חלוקה הצריכה הכרעה, כעין דין, כמה לתת לכל אחד (כך אמור להיות על כל פנים, אם כי לא ברור אם אכן מתקיימת חלוקה. אם זו אינה מתקיימת, אין זה עומד 'לזכות' המצב הקיים ולהצדקת הניהול בנאמן יחיד אלא להפך). לכן בעינינו שלושה בדווקא ומשכך אין תוקף למינויו כנאמן יחיד.

נוסיף ונאמר: מכיוון שהלה לא פעל כמצופה מנאמן הקדש, שוב אין הוא בכלל "הימוני מהימן" דשנינו (בבבא בתרא ה, ב) דסגי ביחיד, וממילא אפילו לא היה בעניינינו לא משום שררה ולא חלוקה שהיא כעין 'דין', לא היה מקום לאפשר את המשך כהונתו כנאמן ההקדש.

והנה אף על פי ששנינו (בבבא בתרא ט, א) :

תנו רבנן: אין מחשבין בצדקה עם גבאי צדקה, ולא בהקדש עם הגזברין. ואף על פי שאין ראייה לדבר – זכר לדבר, שנאמר: "ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם לתת לעושי המלאכה כי באמונה הם עושים."

ועיין שם בתוספות שפירשו: "ואף על פי שאין ראייה לדבר זכר לדבר – ראייה גמורה אינה דשאני התם שהיו צדיקים גמורים." ורש"י נקט טעם אחר, עיין שם. ועיין בזה בהעמק שאלה (שאלתא סד אות ה), ואין כאן מקומו.

דין זה ובלשון הגמרא נפסק בשולחן ערוך (יורה דעה סימן רנו סעיף ב).

ומבואר הטעם משום ד"באמונה הם עושים".

ועיין ביד רמ"ה (בבבא בתרא שם אות קד) :

תנו רבנן: אין מחשבין בצדקה עם גבאי צדקה ולא בהקדש עם הגזברין אף על פי שאין ראייה לדבר זכר לדבר "אך לא יחשב אתם את הכסף הנתן על ידם כי באמונה הם עושים". ושמע מינה דוקא היכא דמתחזקי בהימנותא אבל היכא דלא מתחזקי בהימנותא מסתמא מחשבין.

וכן כתב במאירי שם: "גבאי צדקה אין ממנין אותם אלא בני אדם הגונים ושהם בחזקת כשרים ואחר שכן אין מזיקים אותם לחשב עמנו על מה שגבו."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אך כבר פסק הרמ"א (סימן רנז סעיף ב): "ומכל מקום כדי שיהיו נקיים מה' ומישראל, טוב להם ליתן חשבון."

ועיין בביאור הגר"א (שם אות א):

כמ"ש במדרש רבה ובתנחומא ריש פרשת פקודי:

"דבר אחר: 'איש אמונות' זה משה שנעשה גזבר על מלאכת המשכן" כו'
"אף על פי שהיה משה גזבר לעצמו הוא קורא לאחרים ומחשב על ידיהם
שנאמר 'אלה פקודי המשכן' – 'אשר פקד משה' אין כתיב כאן אלא 'אשר
פקד על פי משה' – על ידי משה 'ביד איתמר' כו'.

"שנו רבותינו מי שהיה נכנס לתרום את הלשכה לא היה נכנס בפרגוד חפות"
כו' "שאדם צריך לצאת ידי הבריות כדרך שצריך לצאת ידי המקום שנאמר
'והייתם' כו' "משנגמרה מלאכת המשכן, אמר להם: 'בואו ואני עושה
לפניכם חשבון'. אמר להם משה: 'אלה פקודי המשכן' – 'כך וכך יצא על
המשכן' כו' "אותה שעה נתפייסו כל ישראל על מלאכת המשכן. מי גרם
לו? על ידי שישב ופייסן, הוי 'אלה פקודי'."

והוסיף הרמ"א שם: "וכל זה בגבאים הכשרים, אבל מי שאינו כשר, או שנתמנה באלמות
וחזקה, צריך ליתן חשבון. והוא הדין בכל ממונים על הצבור."

ומבואר בביאור הגר"א (שם אות ב) שהרי טעמא דפטורים מדין וחשבון "כי באמונה הם
עושים", וכמו שהבאנו מדברי הרמ"ה והמאירי.

אך עיין בש"ך (שם ס"ק ג) שכתב:

אפילו נתמנה מדעת הצבור – אם קוראים עליו תגר שלא נהג כשורה
וחושדין אותו בדבר שראוי להסתפק בעיני הדיין פשיטא שצריך לתת חשבון
לפני כל מערער עליו.

ועיין בנודע ביהודה (תניינא סימן קנז) – מה שכתב בזה, אימתי ולמי צריך למסור דין וחשבון.
ודברי הגמרא והשולחן ערוך מיירי כשאין מבקשים מהם דין וחשבון אך כשמבקשים מהם
ודאי שצריכים למסור דין וחשבון. וכן כתב בשו"ת מהר"י ווייל (סימן קעג), שהוא מקור דברי
הרמ"א והש"ך.

נעתיק כאן את כל התשובה שהיא כקילורין לעיניים בעניין התנהגות גבאי צדקה:

ופרנס שנתמנה על הציבור ואחר עשרים שנה קראו עליו תגר – האם צריך
לעשות חשבון לכל אחד ואחד?

הדעת מכרעת: אם נתמנה על פי הצבור שבירו אוו להיוו פרנס מדעתם,
אז אין צריך לעשות חשבון כיון דהימנוהו עלייהו. סמך לדבר: אפטרופוס
שמנוהו בית דין או אבי יתומים אינו צריך לעשות חשבון. וכן פסק האשירי
פרק הניזקין והרמב"ם פרק י"א דהלכות נחלה. והטעם: כיון דהימנוהו בית
דין או אבי יתומים – משום הכי אין צריך לעשות חשבון. וכן בפרק קמא
דבבא בתרא: "תנו רבנן: אין מחשבין עם גבאי צדקה." אבל אם לא נתמנה
מדעת הציבור אלא על ידי השררה או בחזקה ובאלמות, כגון שאימתו
מוטלת על הבריות ואין אדם רשאי לדבר ולהתריס נגדו ולמחות בידו, אז
פשיטא שצריך לעשות חשבון.

ואפילו אם נתמנה מדעת הציבור וברצונם: אם קוראים עליו תגר שלא נהג
כשורה וחושדין אותו ששלח יד בממון הצבור שלא כדין בדבר שראוי

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

להסתפק בו לפי ראות עיני הדיין – אז פשיטא שצריך לעשות חשבון. וקצת דמיה האי מילתא להא דאמר רב הונא "האי אפטרופס דאפסיד – מסלקינן ליה". וכתב האשירי והאלפס ז"ל: "אמרי רבוותא: מגו דמסלקינן ליה משבעינן ליה. והאי דאיפסיק דלא משבעינן ליה – הני מילי דלא אשכחן עליה פסידא, אבל אשכחן עליה פסידא מסלקינן ליה ומשבעינן ליה." עכ"ל. אלמא אף על גב דמינהו אבי יתומים אינו צריך לישבע אי אשכחן ביה פסידא צריך לעשות חשבון.

והחשבון לא יעשה לפני כל המערער עליו, דידוע הוא שכמה דברים שצריכים להוציא ממון הצבור שאין לגלות אלא לצנועים. אלא הצבור יבררו אנשים נאמנים לפניהם יעשה חשבון. ואם אין שם צבור אז הדיין יברר אנשים נאמנים שיעשה חשבון לפניהם.

והדיין ידקדק על כל צידי צדדין להוציא הדבר לאמתו ולאורו ולהעמיד העולם על הדין ועל האמת.

ובעוונותינו הרבים המכשלה הזאת ברוב קהלות שהפרנסים לוחצים ורודים העם בחזקה שלא לשם שמים ולהנאת עצמם הם מכוונים פורקים מעליהם העול ונותנים על צוארי האומללים. ומר הוא כמלאך ה', כל רז לא אנס לך, ידעת את אשר תעשה ועל ירך יתקדש שם שמים.

בנידון דידן בית הדין דרש מספר פעמים דוח. גם בהחלטה למנות נאמנים, נאמר במפורש:

[...]

ד. מסגרת תפקיד נציגי הכוללים הוא קבלת דיווח על פעולות הוועד הכללי

[...]

ה. כינוס נציגי הכוללים ייעשה מפקידה לפקידה. בכינוס זה ידווח לנציגי הכוללים על כל פעולות הוועד הכללי [...]

י. בית הדין יקבל דיווח מדי שנה בשנה על פעולות הוועד הכללי [...]

הרי שהתנאי במינוי היה שהממונים והוועד הכללי ימסרו דו"ח ואדעתא דהכי התמנו הרב דביר ושאר הממונים. ומשאין הוא מוסר דוחות כמצופה אפשר להעבירו אף בלא התראה כדאיתא במרדכי (בבא מציעא פרק איזהו נשך רמז שלא):

דכל אפטרופוס – הן מינוהו בית דין, הן מינוהו אבי יתומים, או יתומים שסמכו אצל בעל הבית – אי משנין הן ממאי דאמור רבנן הכא מסלקינן להו בלא התראה כדפסק פרק הניזקין.

וקל וחומר בנידון דידן דהותרו הוא ובאיכותו פעמים רבות ולמרות זאת התעלמו מהוראות בית הדין ועל כורחך דדברים בגו, וחובה להעבירו מיידית.

והנה מלבד האמור: הלוא בנידון דידן בית הדין מינה שלושה נאמנים, ובדווקא מינה שלושה, אך בפועל שניים מהנאמנים לא מילאו נאמנותם ואיננו יודעים אם משום שמנעו מהם להתערב או שהסתלקו מלהתערב. בין כך ובין כך אתינן למה שהבאנו לעיל מדברי הט"ז (יורה דעה סימן רנח) דהיכא שאחד האפטרופוסים נפטר או איננו כאן אין האחרים יכולים לפעול בעצמם (אפילו היכא שאין מניעה מדין תורה), אלא צריך שימנו אחרים וכן המנהג. ואף הרשב"א לא אמר דבריו אלא היכא שהמנהג שלא לצרף לו, אך היכא שהמנהג להוסיף ולצרף ודאי שהוא מנוע מלפעול, וכפי שביאר הט"ז אף בדבריו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

והנה משורת הדין חובה היה על הרב דביר להימנע מפעולות ולפנות לבית הדין שימנו אפוטרופוסים אחרים – הדבר נדרש מכל אדם אפילו אינו בן תורה, קל וחומר בנידון דידן במי שמתיימר לפעול על פי דין תורה ושעו"ד שטוב, באיכוו, מתהדר בכתבי טענותיו שפועלו הוא בהדרכת הגר"ש אלישיב. לא יעלה על הדעת שהגר"ש זצ"ל אפשר לרב אריה דביר להתנהל שלא כדין תורה, ועל כורחך שלא גילה את פרטי התנהלותו לגר"ש זצ"ל.

אך בר מדין ולמעלה מזאת בנידון דידן חובתנו לחזור על מה שהשרישונו והורונו גדולי הדיינים, שהתוו לנו את הדרך לגבי חובת הדיין וחובת הנאמן בטיפולו בהקדשות. הדברים מצוטטים בפסקי הדין הרבים בענייני הקדשות והוזכרו גם בהחלטתו של בית הדין להקדשות:

מסורת הפסיקה בבתי הדין הרבניים, שיסודה בדברי הפוסקים, שאין בית הדין רק "דין" בענייני ההקדשות אם מערבים אותו, אלא הוא 'אביהם של הקדשות' והאפוטרופוסים הממונים על ידי בית הדין הם שלוחיו (עיין דרכי משה חושן משפט סימן רצ ס"ק א בשם תשובת הרשב"א, חכמת אדם סימן קמז סעיף כג, שערי עזיאל שער ז פרק א).

בית הדין כ'אביהם של הקדשות' וכממונה עליהם מחויב לפקח ולוודא שנאמני ההקדשות מונעים את ירידת נכסי ההקדשות לטמיון, דואגים לשמירתם והתפתחותם, ופועלים בנאמנות ובחריצות כדי שהקרן והפירות יעמדו ליישום המטרות הנעלות שהועידו להם המקדישים.

בפסק דין של בית הדין הרבני הגדול בעניין הקדש עזבון בליליוס (פד"ר ב עמ' 18) כתב הגר"א גולדשמידט זצ"ל (עמ' 34–35):

[...] האחראי על ההקדש הוא בית הדין, כל אפוטרופוס הפועל בניהול הקדש נמצא בפיקוחו של בית הדין, ומכל שכן אפוטרופוס שמינוהו בית הדין הפועל כשלוחו של בית הדין ומכוחו; דוק בדברי הריטב"א בתשובתו המובאת לעיל: שאין לצאת מתחת יד בית דין או שלוחם דבר שאינו מתוקן; ולפיכך אין צורך כלל בתביעה של תובע מסוים, בית הדין בעצמם הם התובעים, ועליהם מוטל לדאוג ולשמור על שלוחם, שלא יצא דבר שאינו מתוקן.

ובאותו פסק דין כתב גם (עמ' 24–25):

[...] כל דבר הנעשה על ידי בית דין צריך להיות מתוקן בתכלית, בלי כל חשש וספק; ואם בית הדין מינה אדם לתפקיד מסוים, הרי הוא שלוחו של בית הדין לפעול בשמם ומכוחם וצריך שיהא ודאי ללא כל ספק שאדם זה הוא האדם המתאים והראוי לתפקידו, וצריך שיהא תמיד בטוח שהוא ממלא תמיד את שליחותו בשלמות כפי שהוטל עליו. על דעת כך נתמנה, ובזה כוחו של המנוי; וברגע שמתעורר חשד וספק, שהממונה אינו ממלא את תפקידו באמונה, והאמון בו מתערער כך שבאופן כזה לא היו ממנים אותו מתחילה, הרי מאותו הרגע פקע תוקף המנוי, שניתן אך ורק על יסוד אמון מלא, והרי זה, מאותה השעה שהספיקות התעוררו, מינוי טעות; ואין בית הדין רשאי לאפשר לו להמשיך בפעולותיו, וחובה על בית הדין לסלקו מיד.

ועיין מה שהביא בית הדין האזורי בפסק דינו משנת תשנ"ח בעניין זה. ובספר שערי בית הדין (חלק א עמ' 75) בעניין אפוטרופוס שאינו מכיר בסמכות בית הדין שיש לפטרו, ועיין שם (חלק ב עמ' 37) בפסק דין בהקדש ברנט שכתבו שחובת בית הדין ליזום התערבות, ועיין עוד שם (עמ' 156) ובמקומות רבים בפסקי בתי הדין.

העולה מן האמור הוא שבית הדין – אבי ההקדשות מחויב לוודא שהתנהלות ההקדש מתוקנת בתכלית ושנאמניו – שלוחי בית הדין – ממלאים תפקידם בנאמנות ובשלמות כמצופה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

וכמחוייב. בהקשר זה נאמר כי איננו יכולים להתעלם גם מפעולתו של עו"ד שטוב, שלוחו של הרב דביר, שפנה במכתבים לרשם העמותות ולנשיא בית הדין הגדול למנוע מבית הדין לעשות את חובתו – בדיקת תפקודו של ההקדש.

כ. חובת בית הדין לפקח על ההקדשות ונאמניהם, הפן החוקי

הדברים שנכתבו עד כאן הם מן הפן ההלכתי ומההיבט של חובתו התורנית של בית הדין. אך גם מן הפן החוקי, עניין הפיקוח ומתן הוראות הם חלק מחובות בית הדין, ומשקנה בית הדין את סמכותו, חובתו להפעילה ולהשתמש בה. סמכות הפיקוח של בתי הדין הרבניים והנהלת בתי הדין הרבניים על ניהול כספי ההקדשות הדתיים, היא סמכות היסטורית שנקבעה עוד בתקופה המנדטורית:

בתקנה 10 לתקנות כנסת ישראל נקבע בין היתר: "מועצת הרבנות הראשית ולשכות הרבנות הראשית רשאיות [...] לפקח על הקדשות צדקה יהודים."

בתקנה קפ"ח לתקנות הדיון בבתי הדין הרבניים משנת תש"ג (1942) נקבע:

דין וחשבון [...]

כל מנהל הקדש אחראי למעשה הנהלתו כלפי בית הדין שמינהו [...] והוא חייב למסור דין וחשבון על כל פעולותיו בכל עת שיידרש לכך.

גם בתקנות קע"ד-קע"ה לתקנות הדיון בבתי הדין הרבניים משנת תש"ך (1960) נאמר:

השיפוט והפיקוח בענייני ההקדש והנהלתו הם בידי בית הדין שבפניו כונן ההקדש [...] הרבנים הראשיים לישראל ימנו מפקח על ההקדשות. המפקח על ההקדשות יבדוק את ניהול ההקדשות על ידי האפוטרופוסים.

ולעיל הבאנו את שטר מינוי האפוטרופוסים שמינה הרב פראנק בשנת תש"ו.

דברים אלה שבו גם בתקנות הדיון בבתי הדין הרבניים בישראל, התשנ"ג (תקנות קפז-קצא). הללו גם הסמיכו את נשיא בית הדין הרבני הגדול להיות אמון על נושא הפיקוח על ההקדשות (תקנה קצ):

(1) נשיא בית הדין הרבני הגדול ימנה מפקח על ההקדשות.

(2) המפקח יבדוק את ניהול ההקדשות על ידי האפוטרופוסים, ויפנה לבית הדין כתובע בעניינים אלה בכל מקרה שיראה צורך בכך.

(3) ההוראה שבסעיף זה אינה באה לגרוע מכוחו של כל אדם בענייני הקדשות, שיש לו מעמד לפי הדין.

תקנות הדיון קיבלו תוקף נורמטיבי של דבר חקיקה מכוח חקיקה ראשית, בסעיף 19(א) לחוק הדיינים, תשט"ו – 1955 (תיקון מס' 20 לחוק, תשס"ד – 2004) שקבע:

הוראות מעבר:

הוראות תקנות הדיון בבתי הדין הרבניים בישראל – התשנ"ג, יחולו עד להתקנת תקנות באותו ענין לפי הוראות סעיף 27(א)(1) לחוק העיקרי כנוסחו בסעיף 16(1) לחוק זה.

סמכות השיפוט של בתי הדין הרבניים לעניין הקדשות, כוללת אפוא גם את החובה המוטלת על אפוטרופוסי הקדש ומנהליו להגיש דוח כספי, או כל דוח אחר שיבקש בית הדין.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

נוסיף כי גם ללא קביעת חובה מפורשת זו נובעת חובה זו מעצם סמכותו וחובתו של בית הדין לפקח על ההקדשות מחד גיסא ולתת הוראות בעניין ניהולם מאידך גיסא (ועל פי תקנה 10 לתקנות כנסת ישראל; סעיף 53 לדבר המלך המועצה על ארץ ישראל 1922 עד 1947; פקודת בתי דין אזרחיים ודתיים (שיפוט); וראה גם סעיף 41(א) לחוק הנאמנות, תשל"ט – 1979 (ובמשתמע – בשינוי הנגזר הנ"ל מסעיף 19 לחוק זה)), וכמו כן מסמכותו הכללית להורות על זימון עדים והמצאת מסמכים (סמכות הקבועה מלבד בתקנות הדיון גם בחקיקה הראשית – בסעיף 3 לחוק בתי דין דתיים (כפיית ציות ודרכי דיון), התשט"ז – 1956) משכך מי שאינו מציית לבית הדין ומתעלם מהחלטותיו, זכותו של בית הדין ומשכך גם חובתו להעבירו מתפקידו.

משמעות הדברים היא כי אף שההליך בין הצדדים שבכותרת החל פורמלית כהליך בוררות, יש לראות בפתיחת ההליך על ידי הקדשות הוועד הכללי בבית הדין גם כבקשת ההקדש למתן הוראות ניהול, ועל כן בכל הקשור להוראות האופרטיביות בפסק דין זה, לרבות הטלת חיוב בהוצאות משפט, פסיקתנו היא מכוח סמכות השיפוט שיש לנו כלפי הקדשות הוועד הכללי, הקדש דתי שהרב אריה דביר ועו"ד שטוב מתיימרים לדבר בשמו בבית הדין.

כא. ניהול הקדשות הוועד הכללי לעת עתה – הלכה למעשה

לאור האמור בית הדין קובע:

אין לרב אריה דביר סמכות לפעול כנאמן ההקדש, וכל פעולה שלו מכאן ולהבא אין לה כל תוקף.

כב. מעמדו המשפטי של הנכס שעליו מתנהל ההליך שלפנינו, ההליך והתנהלות הצדדים בו

לאחר כל האריכות שהארכנו בענייני ההקדשות בכלל והקדשות הוועד הכללי בפרט חובתנו לבוא לנידון דידן.

הנה לפי מה שכתבנו אין כיום נאמן להקדשות הוועד הכללי, לפיכך אין מקום לקיים דיון בתביעה כלשהי של הקדשות הוועד הכללי עד שימונו נאמנים כשרים על פי דין תורה ועל פי חוק. כמו כן אין מקום לדון בתביעות של עמותת הוועד הכללי, מכיוון שלוועד עמותה זו אין תוקף חוקי ולפיכך אין ביכולתו של עו"ד שטוב להגיש תביעה בשמו, משאין סמכות אין שליחות.

עם זאת, מכיוון שלכשימונו נאמנים חדשים כדין תורה ושלכשיוקמו מחדש מוסדות מוסמכים לעמותת הוועד הכללי ולהקדשות הוועד הכללי תצטרך המחלוקת שבין הוועד הכללי לעמותת וזאת לראיה לבוא על פתרונה, נבאר באיזה מסגרת יתנהל הליך זה וכן נתייחס לפעולות שפעלו הצדדים בתיק זה ולתוקפן החוקי וההלכתי.

נבאר את העובדות כפי העולה מתיקי הצדדים:

הנכס שעליו מתנהל הסכסוך נבנה כקומה נוספת על הקדש בית דוד הנמנה על ההקדשות שהיו באשכול הקדשות הוועד הכללי. לטענת הוועד הכללי גם קומה זו היא בכלל ההקדש ולכן היא צריכה להיות מנוהלת על ידי הוועד הכללי ולמטרות שהועיד המקדיש. לטענת עמותת וזאת לראיה תוספת זו אכן הקדש היא אבל הקדש זה הקדש חדש הוא.

בתיק נמצא שטר הקדש בית דוד שהוקם בפני בית הדין השרעי, וזו לשונו:

הופיע ביום דלמטה הא' דוד ראיז הגר בירושלים מזה שמונה שנים כן דיב [...]. בן הירש האשכנזי מעדת היהודים והודה והצהיר מר דוד והעיד עליו

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ברצונו הטוב מבלי שום אונס וכפיה בהיותו בריא ושלם לתו"ר כי הקדיש ממה ששייך לו ונמצא בחזקתו לפו"ד, והשייך לו – הבנין על ידי זה שבנה הוא בעצמו מכספו וממונו, והאדמה בקניה לפי שטר קניה שיצא מבית הדין השרעי מיום 3 לחודש ג'מאד אל תאני לשנת 1920, וידו מחזיקה בהם מבלי שום מערער ומפריע עליו עד צאת ההקדש הבריא הדתי הזה [...] הקדיש המקדיש הנ"ל את הקדשו זה על כל העניים של העדות הידועות פה האשכנזים הבוגרים היהודים [...]

להקדש זה מונו ארבעה אפוטרופוסים, וניתנה רשות לכל אחד מהאפוטרופוסים למנות אחר במקומו. על כל פנים שמעין משטר זה שהתביעה היא של ההקדש, ורק מי שמינה בית הדין כנאמנים על ההקדשות יוכלו להגיש תביעה בשם ההקדשות.

כפי שהזכרנו לעיל, בשנת תש"ו מינה הרב פראנק שישה אפוטרופוסים להקדש. כפי העולה מפסק בית הדין האזורי בשנת תשנ"ח מהאפוטרופוסים האחרונים שמונו קודם לכן היה בין החיים באותה עת רק הגרא"ד רוזנטל, לפיכך ודאי שבית הדין הוצרך למנות אפוטרופוסים חדשים.

ואכן בתיק בית הדין ישנו רישום הבעלות בלשכת רישום המקרקעין שבו נכתב:

חידוש רישום 5/2/47

הבעלים: ווקף המנוח דוד ראיז לטובת היהודים האשכנזים העניים בירושלים

הערות: בתור נאמנים: הוועדה המרכזית כנסת ישראל ירושלים

[...]

ביום 18/1/98 הערה על קיום נאמנות: הרב אברהם דוד רוזנטל, הרב יהודה שטרסברג, הרב חיים בן יחיאל כהן, הרב רלבג יצחק – נאמני הקדש הוועד הכללי כנסת ישראל בית הדין האזורי ירושלים.

מסתבר שלהקדש מונו ארבעה נאמנים, מי שהיו גם חברי ונאמני הוועד הכללי בכלל באותה עת, בכוונה תחילה – כדי שמניין נאמני ההקדש לא יפחת ממניין הנאמנים שקבע המקדיש, דוד ראיז. לאור האמור רק לארבעה נאמנים אלו הייתה סמכות להגיש תביעה בשם ההקדש.

הגשת התביעה בשנת 2000 הייתה מכוח ייפוי כוח שחתם הגאון הרב אברהם דוד רוזנטל זצ"ל לטובת עו"ד שטוב בחודש טבת תשנ"ח. בראש ייפוי הכוח נכתב כי מייפה הכוח הוא "ועד הכללי כנסת ישראל לצדקת רמבעה"נ". יש בסיס לסברה כי הוא נחתם מטעם העמותה בלבד ולא מטעם ההקדש, אך בשלב זה אין צורך לקבוע בכך מסמרות. התביעה המעוררת הוגשה מחדש בשנת 2006, והיה זה אחרי פטירתו של הגרא"ד רוזנטל, ולפיכך יש להסתפק אף אם כל שלושת הנאמנים הנוותרים יחדיו יכולים היו לפעול בשם ההקדש לפני שיושלם נאמן נוסף וכפי שכתבנו לעיל, גם בהנחה שהעמותה פעלה עבור ההקדש.

מעבר לכך בערעור שהוגש לבית הדין הגדול, שבעקבותיו הוחלט כאמור לעיל בעניין הוועד הכללי בכלל, התבקש בית הדין לפסול חברותם של הרבנים חיים יצחק כהן ויצחק רלב"ג. ברור ששניים אלו לא הסכימו לתביעה וודאי שלא חתמו עליה משהפסיקו לפעול כאפוטרופוסים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לפיכך מהנאמנים בהקדש נשאר רק הרב יהודה שטרסברג שהיה גם חבר עמותת הוועד הכללי – אף שגם לגביו יש לפקפק אם יכול היה לשמש חבר בעמותה, שהרי על פי הכללים אי אפשר היה למנותו כחבר העמותה. בית הדין מינה אותו לפני משורת הדין כנציג ציבור, אך בית הדין שמינה אותו גם פיטרו לאחר זמן משהתעלם מהוראותיו, ומעתה ממה נפשך: על פי הכללים אין באפשרותו להתמנות כאחד מחברי העמותה וגם לבית הדין אין סמכות למנות חברי עמותה, ומעתה מהיכן ינק את כוחו, אך אין נפקא מינה בדבר כפי שיתבאר להלן.

הרב שטרסברג אכן היה התובע בתיק, אך ברור שבחתימתו ללא האפוטרופוסים האחרים לא סגי.

אף אם נאמר שאחרי החלטת בית הדין הגדול פקעה אפוטרופוסות השלושה האחרים שמונו קודם לכן, עדיין צריכה הייתה התביעה את הסכמת האפוטרופוסים החדשים, כשהסכמתו של הרב יהודה שטרסברג לא מעלה ולא מורדת. ועיין בהמשך.

כג. תביעת הוועד הכללי נגד עמותות בית הרב – שלביו הראשונים של ההליך וקביעת מקום הדיון

עיון בתיקים ובתיקים נוספים הקשורים לתביעה זו מגלה שהליכים של הוועד הכללי כנגד יורשי הרב זצ"ל וכנגד אגודת בית הרב החלו זמן רב לפני תביעה זו. כבר בשנת תשי"ג הגיש הוועד הכללי תביעה כנגד הרב נתן רענן, חתנו של הראי"ה קוק ומראשי ישיבת מרכז הרב בנוגע למגוריו בהקדש ולמשרד הישיבה שהיה בחלק ההקדש, כותרת התביעה הייתה "שהרב הנ"ל גר בבית בניגוד לתנאי ההקדש וכוונת המקדיש".

לא ידוע מה עלה בגורלה של תביעה זו, אם התביעה נמשכה, האם ניתן בה פסק דין ואם כן מה נפסק בו. עם זאת דומה שהגאון ר' נתן רענן גר במקום זה עד לפטירתו. ויוער כי מעיון בכתב התביעה גופו עולה כי למרות כותרתו לא התבקש בו הרב רענן לפנות את המקום או לשלם דמי שכירות אלא אך ורק להצהיר בבית הדין שאין בדעתו "להחזיק" בחלק ההקדש ונתבקש כי יעשו "כל הסידורים" הדרושים כדי למנוע טענת חזקה בנוגע לחלק ההקדש.

ההליך שלפנינו מכל מקום הליך "חדש" הוא (אומנם בן עשרים שנה אך מאוחר כמעט ביובל שנים להליך הקודם) שאינו תלוי בהליך האמור ואף הצדדים לו אינם אותם צדדים, התובע אומנם עודנו הוועד הכללי (ונתעלם לצורך העניין מהשאלה אם אכן מי שתבע בשמו של הוועד היה רשאי לעשות כן) אך הנתבעים התחלפו.

התביעה של הוועד הכללי כנגד בית הרב הוגשה לבית הדין הרבני בירושלים לראשונה ביום י"א באדר א' תש"ס (17.2.2000) במסגרת בוררות (בטרם שנקבע שאין בית הדין הרבני רשאי לדון גם כבורר בעניינים שאינם בסמכותו על פי חוק). התביעה הוגשה כנגד: 1. בית הרב, עמותה; 2. הרב יוחנן פריד. התביעה הייתה לפינוי הנכס ולחילופין תשלום דמי שכירות. בפועל כנראה לא נמצא הרכב בבית הדין הרבני בירושלים שהיה מוכן לדון בתביעה. בעקבות זאת הועבר התיק לטיפולו של ראב"ד תל אביב הרב נסים בן שמעון.

עמותת בית הרב שהתנגדה להעברת הדיון לבית הדין בתל אביב, משהוצעה אפשרות זו לצדדים ודרשה לדון בתיק בירושלים, סירבה לחתום על שטר בוררות לפני בית הדין בתל אביב. לטענתה היה גם היה בית דין בירושלים שהיה מוכן לדון אלא שלא היה מוכן שעו"ד שטוב ייצג את הוועד הכללי. בעקבות סירוב העמותה לחתום על שטר בוררות הוציא הגר"נ בן שמעון בז'

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בכסלו תשס"ו (8.12.05) החלטה, שבמהותה היא 'כתב סירוב' נגד בית הרב, המתירה לעו"ד שטוב להגיש תביעתו לכל מקום שיחפוץ.

על החלטה זו הוגש ערעור ובקשה לעיכוב ביצוע. וביום כ"ג בטבת תשס"ו (23.1.06) ניתנה החלטת הרב משה טופיק לעיכוב ביצוע החלטת בית הדין האזורי. עוד טרם החלטה זו, בד' בטבת תשס"ו (4.1.06), הגיש עו"ד שטוב תביעה לבית המשפט.

ביום ד' בסיוון תשס"ו (31.5.06) נערך דיון בבית הדין הגדול בפני הרבנים הגאונים שלמה משה עמאר, אברהם שרמן וחגי איזירר, ובסופו ניתנה ההחלטה דלהלן:

הוגש לפנינו ערעור על החלטת בית הדין האזורי בתל אביב שנתן רשות לתובע לפנות לערכאות. נימוקי בית הדין הם משום שבית הדין בתל אביב נקבע על ידי נשיא בית הדין כמקום הדין, הסירוב להופיע בפני בית הדין הוא כסירוב לדין תורה.

המערער טוען שגם אם הרשות של הנשיא ניתנה כדין מהנימוק שלא נמצא הרכב בירושלים שהיה מוכן לדון בתיק (כל עוד עו"ד שטוב מייצג את התובע), אין בכך הצדקה לתת רשות לדון בערכאות.

המערערים הצהירו בכתב בפני הגר"נ בן שמעון, וגם בפנינו שמוכנים להתדיין בפני כל בית דין בירושלים. בנסיבות כאלה, אין הצדקה לילך לערכאות. וכי משום שהתובע חפץ בעו"ד מסוים דווקא ובתי הדין אינם מוכנים לקבלו, יפסיד הנתבע את זכותו להתדיין בירושלים? ועוד יוכרז כסרבן ותינתן רשות לילך לערכאות!

קביעת נשיא בית הדין כפי שניתנה הייתה במישור המעשי, אבל לא מתוך גישה מהותית/עקרונית שתהפוך את הנתבע לסרבן כאשר עומד על זכותו להתדיין בירושלים.

כיום גם המציאות השתנתה ונראה שבתי הדין האחרים בירושלים יקבלו את התיק.

לאור הנ"ל, בית הדין מחליט כי החלטת בית הדין האזורי מיום ז' בכסלו תשס"ו, בטלה מיום נתינתה והרשות שניתנה להתדיין בתיק זה (שהוא נושא של הקדשות שהסמכות היא לבית הדין הרבני) בכל מקום שימצא התובע לנכון, בטלה מעיקרא, ואין למשיב – "הוועד הכללי" שום היתר בהלכה לתבוע את המערער שלא בפני בית דין רבני.

למרות החלטה זו לא משך עו"ד שטוב את תביעתו מבית המשפט.

לאחר זמן ניתנה החלטה נוספת של אחד מדייני הערעור, הרב חגי איזירר, לעיכוב ביצוע החלטת הגר"נ בן שמעון. בסופו של דבר הועברה התביעה בחזרה לטיפולו של בית הדין האזורי בירושלים.

כד. הדיונים בתביעה; שאלת מעמדם של 'נאמני' הוועד הכללי דהיום, העמותה ובאכוחם

ביום כ"ז בתמוז תשס"ו (23.7.06) שבה והוגשה תביעת הוועד הכללי לבית הדין הרבני בירושלים. תביעה זו הייתה תחילתו – למעשה – של ההליך שהגיע בסופו של יום, לאחר הערעור ובשל ההשגות על תוקפו של פסק הדין שניתן בו, אל הדיון שלפנינו.

הדיון הראשון נערך ביום ט' במרחשוון תשס"ז (31.10.06).

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

במאמר מוסגר יש לציין שהדף הראשון (בלבד) מפרוטוקול דיון זה צורף על ידי עו"ד שטוב בתגובתו מיום ב' באב תשע"ז (25.7.17) כדי להוכיח שייכות של ישיבת מרכז הרב לתביעה זו, וכבר כתבנו בזה כשעסקנו בבקשותיו של עו"ד שטוב לפסילת דיני מותב דנן.

הנושא שעמד במרכזו של הדיון הוא הנושא המרכזי העומד לפנינו גם היום, בהחלטה זו, סמכותו של עו"ד שטוב לייצג בתביעה זו. נעתיק מפרוטוקול הדיון:

הופיעו מטעם הוועד הכללי מר שטרסברג ועו"ד שטוב מטעם בית הרב עו"ד אשר רוט ובעלי זכות החתימה הרב יעקב שפירא ואביב רייך.

ב"כ הנתבעים: שני מורשי החתימה הרב יעקב שפירא ואביב רייך מחייבים את כל העמותה.

עו"ד רפאל שטוב: יש שני נתבעים – עמותת בית הרב ועמותת זאת לראיה, וכן אנו מבקשים לצרף לנתבעים את הרב יוחנן פריד.

הנתבעים: הרב יוחנן פריד אין לו כל מעמד.

הצדדים חתמו על שטר בוררות.

ב"כ הנתבעים: יש לי טענה מקדמית כי במקביל בדיוק אותה תביעה הוגשה לבית המשפט. לאור זאת אני מבקש ביטול התביעה שם כי אי אפשר לדון באותה תביעה בשני מקומות. דבר נוסף מדובר בוועד הכללי ושם יש נכסים הרשומים על שם ההקדש, ויש נכסים על שם העמותה. הנכס בתביעה הוא הקדש ומר יהודה שטרסברג הוא גזבר בלבד ונאמני ההקדש הם הרב דביר, הרב וייס והרב ובר.

ב"כ התובעים: אני טוען שיש לי ייפוי כוח כדין. אנחנו רואים דבר טענות המקדמיות כקנטרנות.

עו"ד שטוב: אין צורך להביא ייפוי כוח חדש כאשר מתחלפים ההנהלה.

עו"ד רוט: מי שחתום על הייפוי כוח הוא הרב רוזנטל ז"ל שנפטר לפני שבע שנים.

עו"ד שטוב: יש שני חלקים בוועד הכללי גם הקדש וגם עמותה ובפועל מר שטרסברג הוא חמישים ושש שנה מנהל את הוועד הכללי.

עו"ד שטוב: בבית [הדין] הגדול הייתה דרישה למזג בין שני הדברים והיה תנאי מצדנו לכך והתנאי לא התקיים. שלושת הרבנים – דביר, וייס וובר לא חתמו מעולם על כל מסמך של ההקדש.

עו"ד שטוב: אם בית הדין יאמר להביא חתימות הרבנים תהיה בעיה.

ב"כ שטוב: לאור הספק [את] מי אני מייצג אני מבקש לבטל שטר בוררות.

ב"כ רוט: יש שתי בעיות כאן בעניין התביעה, אבל צריך להיות ברור את מי מייצג עו"ד שטוב, גם הרב רוזנטל נפטר כך שהייפוי כוח כבר לא בתוקף.

בית הדין: יש צורך להמתין שבוע לחתימת הנאמנים.

עו"ד רוט: אם יחתמו שניים מתוך שלושה אני לא אעלה טענה.

עו"ד רוט: כבר נקבע דיון בבית משפט ומבקשים שבית הדין ייתן דברו בנידון.

עו"ד שטוב: עד שלא ימוצו כל ההליכים בבית הדין לא נפנה לבית המשפט.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מפרוטוקול זה משמע שהרב יעקב שפירא הופיע וחתם כמורשה חתימה מטעם עמותת בית הרב. אך כאמור לעיל עמותה זו הפסיקה לפעול כבר בשנת 2000, והמשתמשת בפועל במקום היא עמותת וזאת לראיה. ואכן ניהול התביעה בהמשך (בבית הדין האזורי ובבית הדין הגדול) היה מול עמותת "וזאת לראיה", בדיון זה הודיעו מורשי החתימה שלרב יוחנן פריד אין מעמד רשמי לעניין זה, אף שהוא כנראה ניהל בפועל או על כל פנים היה הרוח החיה בפעילות בבית הרב – אין זה מקנה לו מעמד משפטי, וכמו שלא היה מעמד משפטי כלשהו לרב יהודה שטרסברג, למרות היותו מזכיר הוועד הכללי במשך למעלה מחמישים שנה.

עו"ד רוט בא כוח הנתבעים העלה כמה טענות (שכאמור הן מהותיות ושזורות לארכה של החלטתנו), שאיפתרוןן ואימתן תשובה אמיתית עליהן יש בהם כדי להפקיע את סמכות בית הדין כבורר:

1. "הנכס בתביעה הוא הקדש [...] ונאמני ההקדש הם הרב דביר הרב ויס והרב ובר [...] אם יחתמו שניים מתוך שלושה אני לא אעלה טענה."

2. "מי שחתום על הייפוי כוח הוא הרב רוזנטל ז"ל שנפטר לפני שבע שנים [...] הייפוי כוח כבר לא בתוקף."

3. "יש שתי בעיות כאן בעניין התביעה, אבל צריך להיות ברור את מי מייצג עו"ד שטוב." בתגובה אמר עו"ד שטוב: "שלושת הרבנים דביר, וייס וובר לא חתמו מעולם על כל מסמך של ההקדש. אם בית הדין יאמר להביא חתימות הרבנים תהיה בעיה!"

דברים אלו מפתיעים ומגלים למעשה שאין ביכולתו של עו"ד שטוב להשיג אפילו את חתימותיהם של שניים מהנאמנים – או מפני שאין נותנים להם דריסת רגל בניהול ההקדשות או מפני שאין הם מסכימים לתביעה – דבר זה כשלעצמו מטיל צל גדול על סמכות בית הדין לדון מאחר שנאמני ההקדש לא חתמו על שטר בוררות, אך אין זה עניינה של החלטה זו. תוקפו של שטר הבוררות יצטרך להתברר בבוא היום לאחר שיתמנו נאמנים להקדש ולאחר שיחליטו את האופן לפתרון סכסוך רב-שנים זה.

בסופו של הדיון ניתנה החלטת בית הדין כדלהלן:

אחרי העיון בית הדין סבור שכדי לדון בתביעה יש צורך לממונים על ההקדש ליפות כוחו של עורך דין שטוב המייצג בתביעה. בית הדין מבהיר כי הנתבעים חתמו על שטר בוררין ורוצים להתדיין בבית הדין הרבני אלא שיש צורך כאמור בייפוי כוח אצל התובעים בהתאם לאמור.

בית הדין קיבל למעשה את הדרישה לחתימת הנאמנים או לפחות שניים מהם על שטר הבוררות. כפי שהבהרנו לעיל, הדבר נצרך הלכתית: חדא, דלעניין שררות בעינין לפחות שני אפוטרופוסים, ועוד, שמשנתמנו שלושה אפוטרופוסים אין אפשרות לאחד לפעול ללא קבלת הסכמת שאר האפוטרופוסים.

עם זאת בתיק בית הדין מתויקת החלטת הרב דיכובסקי כדלהלן:

כבוד הרה"ג אריה דביר שליט"א ביקש מאיתנו לקבוע את סמכותו לעניין מינוי עורך דין שיטפל בנושא הקדש "בית הרב" – הקדש הנמצא בפיקוחו של הוועד הכללי.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

היות וכבוד הרב דביר מונה על ידינו כאפוטרופוס בוועד הכללי, על כן על נתונה הסמכות לקביעת עורך הדין שייצג את הוועד בכל נושא שיעלה על הפרק.

עמדתנו העקרונית היא שאין להעסיק עו"ד קבוע בהקדשות, אלא יש למנות עורך דין בכל תיק ובכל נושא לפי שיקול דעתם של האפוטרופוסים.

כאמור, בנושא הקדש "בית הרב", מוסמך הרב דביר לפעול ולמנות את מי שיכשר בעיניו.

לא ברור לנו על פי איזה נוהל ניתנה ההחלטה, אם כבר"ע או בדרך אחרת, אם הרב דיכובסקי היה מודע באותה עת לעובדה ששני נאמנים מודרים מנאמנותם, אם ההחלטה ניתנה "כדי להוציא את העגלה מהבוץ" (כדרך שנהג בית הדין הגדול שעל הרכבו נמנה הרב דיכובסקי במינוי הנאמנים ובקביעה כי ענייני הוועד הכללי יידונו בפניו) או מסיבה עלומה אחרת כלשהי ואם דרישת הנתבעים למתן הרשאה מחייבת הייתה ידועה לו (ואין באפשרותנו לברר הדברים). אך על כל פנים בהמשך להחלטה זו מינה הרב אריה דביר את עו"ד שטוב כבא כוחו לניהול התביעה, ובהמשך קבע בית הדין האזורי מועדים לדיון.

לדיונים אלו הופיעו באי כוח הצדדים; הרב יהודה שטרסברג מהוועד הכללי (אף שלא היה לו מעמד בתיק); ומר אביב רייך, חיים טייך והרב יוחנן פריד מצד עמותת וזאת לראיה. לא ידוע לנו אם כל אלה הופיעו בכל הדיונים או בחלק מהם.

כה. פסק הדין, הערעור והכרעתו וההליך שלפנינו; דרך ניהול ההליך שלפנינו לאור האמור מכל מקום בעקבות הדיונים ניתן פסק דינו של בית הדין האזורי.

על פסק דין זה הוגש ערעור. התיק הוחזר על ידי בית הדין הגדול לעיון נוסף של בית הדין האזורי, עקב טענות עו"ד שטוב שפסק הדין ניתן בגין הגשת מסמכים שהוגשו אחרי הדיונים ושהיטו את הדין. אך בית הדין האזורי השאיר את פסק הדין על כנו. התיק שב לבית הדין הגדול להמשך הליך הערעור, נערכו דיונים בערעור וניתן פסק דינו של בית הדין הגדול – פסק הדין שנסיבות חתימתו הן למעשה העילה לפתיחת ההליך שלפנינו העוסק בבקשה לעיכוב ביצועו ובתביעה לביטולו מאחר שלדעת עמותת וזאת לראיה הוא ניתן בחוסר סמכות וכפי שתיארנו בראשית דברינו.

אכן, מותב בית דינו אינו ערכאת ערעור על פסק דין שניתן במותב קודם של בית הדין הגדול. המונח לפנינו הוא טענת המשיבים כי פסק דינו של בית הדין הגדול ניתן שלא לפי הנהלים והוא בטל או דינו להתבטל. משכך אין מקום ואין זה מסמכותנו, על כל פנים לעת עתה, להתייחס לגופם של דברים הן בפסק דינו של בית הדין האזורי והן בפסק דין של בית הדין הגדול. מקומו של דיון זה יהיה רק אם יוכרע כי אכן פסק הדין של בית הדין הגדול בטל, והוא כמי שלא ניתן מעולם ואם ייקבע כי משכך יש להמשיך ולדון בערעור לגופו, או שיש להחזיר את העניין לדיון בבית הדין האזורי.

תיארנו באריכות את טענות המערערים ולפיה לא ברורה סמכותו של עו"ד שטוב לייצג.

למעשה, ובמנותק מן הטענות דאז – אם כי חיזוק לדברים אפשר כמובן לקבל מהאמור בעניין הטענה דאז – כבר קבענו לעיל שלעמותת הוועד הכללי אין מעמד בתביעה זו הנוגעת להקדשות. כמו כן כבר קבענו שאין אפשרות שנאמן אחד יפעל בהקדשות הוועד הכללי שלא על פי דין תורה ובפרט שהלה מפר ומתעלם מחובתו למסור דיווח לבית הדין.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ולפיכך אף שבעבר קיבל הלה היתר להגיש התביעה מטעם הקדשות הוועד הכללי על יסוד ייפוי כוח של נאמן יחיד – הרב דביר, משהתבררה צורת ההתנהלות למפרע, שלא כהוראות בית הדין הגדול המורה לו להגיש דיווחים תמידין כסדרן, מכאן ולהבא ודאי שאין מקום לפעול על פיה.

לפיכך הדין לגופם של דברים ייערך רק לאחר שבית הדין האזורי יקבע נאמנים כדין.

כו. התנהלות שני הצדדים בהליכים שעד כה לעומת דרך ההתנהלות הראויה והמחויבת. אנו רואים להתייחס לאמור בכתבי הטענות ולהתנהלות הלא ראויה של שני הצדדים בתיק זה. חובתנו להבהיר את מהות ההליכים בבוררות, הליכים המחייבים את מי שחתם על שטר בוררות. נבאר. דברינו הם בין מן הפן החוקי ובין מן הפן המוסרי:

הגמרא (שבועות לא, א) לומדת כמה הלכות ממה שציוותה התורה "מדבר שקר תרחק". עיין שם שאסור לאדם לפעול באופן שקרי אף כדי לקבל את שמגיע לו, לדעתו, על פי דין. וכבר אמרו דורשי רשומות "צדק צדק תרדף" – צדק בצדק תרדוף, שאף רדיפת הצדק צריכה להיות "בצדק" ועל פי דין. ואף אם אדם יצא חייב בדין כבר אמרו חז"ל (סנהדרין ז, א):

ההוא דהוה קאמר ואזיל: "דאזיל מבי דינא שקל גלימא – ליזמר זמר, וליזיל באורחא." אמר ליה שמואל לרב יהודה: קרא כתיב "וגם כל העם הזה על מקמו יבא בשלום".

ופירש רש"י שם:

דמבי דינא שקלוה גלימיה – מי שנטלו בית דין טליתו לפורעה לאחר. ליזמר וליזיל – הואיל ודין אמת דנו לא הפסיד כלום אלא גזילה הוציאו מידו.

כל העם הזה - ביתרו כתיב, ומשמע: לא שנא זכאי ולא שנא חייב, כולן במשמע.

משכך לא ראוי להתנהל בדרך שאינה של יושר ואינה של צדק ושנראה שאינה כדין תורה כדי להשיג דברים שלא ברור שמגיעים על פי דין.

הדברים אמורים בעיקר למי שלמד בישיבתנו הקדושה והיו תלמידיהם של הרב צבי יהודה קוק והרב נתן רענן, שלא דאגו לעצמם ושאף שעמדו בראשות הישיבה משכורותיהם היו פחותות משל שאר הר"מים (ואני כרכיל מגלה סוד – עיין ספר בשערי בית הדין עמ' 56). וודאי שרבנו הגדול הראי"ה קוק לא היה מסכים שמפעל הנושא את שמו ושמתרתו להעביר את מורשתו יפעל באופן שאינו ראוי וינסה לטרפד בדרך עקלקלה פסק דין שניתן על פי דין תורה באמצעות מניפולציה משפטית.

התנהלות בלתי ראויה זו, אגב, לא הייתה הפעם הראשונה שעמותות בית הרב נהגו שלא כראוי בהליך שניהל הוועד הכללי נגדן בבית הדין. קדם לה הניסיון שעליו הערנו בהחלטתנו הקודמת, ושאותו ביקר בשעתו בית הדין בת"א, לטעון כי התביעה צריכה להתנהל מול ישיבת 'מרכז הרב' ולא מולן – אף שההליכים כולן, עד אז ולאחר מכן נוהלו מולן ואף שהן שהחזיקו בפועל בנכס נשוא ההליכים.

ולגופה של ביקורתנו הנוכחית – נסביר את הדברים.

כאמור לעיל, אחרי שניתן פסק הדין התברר למשיבה, עמותת וזאת לראיה, שפסק הדין לא נחתם במועד הכתוב בו – דבר המעורר ספק על תוקפו החוקי ומשכך גם על תוקפו המשפטי

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הלכתי. מסיבה זו פנתה העמותה לגורמים המוסמכים, למנהל בתי הדין (דאז) ולנשיא בית הדין הגדול (דאז), לבדיקת טענותיה. מסיבה זו הגישה ביום כ"ג בשבט תשע"ב (16.2.12) בקשה לעיכוב ביצוע, ובזה ודאי כדין עשתה על פי הנוהל המקובל. הגשת בקשה שכזו היא חלק מתקנות הדיון. כל הבא לידון לפני בית הדין, בא לידון על פי התקנות ועל פי הכללים ואדעתא דהכי קיבל עליו. וכפי שנבאר, גם כל תוקפו של פסק דינו של בית הדין הגדול אינו מעיקר הדין – שאינו כולל את אפשרות הערעור, אלא משום שכך קיבלו עליהם. בקשתם אכן התקבלה והראשון לציון הגרש"מ עמאר הורה לעכב ביצוע פסק הדין ולבדוק טענותיהם.

אך עמותת וזאת לראיה לא המשיכה לנהוג כפי שנדרש ממנחילי מורשתו של הרב. העמותה לא המתינה לתוצאות ההליך בבית הדין הגדול ולהכרעה בדבר תוקף פסק דינו של המותב הקודם שקיבל את הערעור, וביום כ"א באייר תשע"ה (10.5.15) הגישה בקשה לאישור פסק דינו של בית הדין האזורי. בקשה זו לא הוגשה מחמת הפסדים שנגרמו לה, אלא כדי לסכל את פסק דינו של בית הדין הגדול (שאומנם הוא מעוכב ביצוע), באמצעות החלטה של בית המשפט.

בהתאם לכך ועל פי הנוהל המשפטי המקובל הגיש הוועד הכללי בקשה לביטול פסק דינו של בית הדין האזורי. בעניין זה אכן נהג הוועד הכללי כדין שכן נאלץ ורשאי היה להגן על עצמו מפני בקשת עמותת וזאת לראיה לאישור פסק הדין, בקשה שנועדה לעקוף את פסק דינו של בית הדין הגדול, וזאת לא יכול היה לעשות אלא באמצעות בקשתו לביטולו של אותו פסק דין.

על כל פנים שתי התביעות נדחו בפסק דינו של בית המשפט המחוזי מיום ב' באב תשע"ז (25.7.17). נעתקת תחילה חלקים ממנו ולאחר מכן נתייחס לעצם הגשת התביעה ולנפקות המשפטית שיוצאת אם יוצאת מפסק דין זה:

[...]

2. ב-4.1.06 הגישה עמותת וועד הכללי כנסת ישראל לצדקת רבי מאיר בעל הנס (להלן: "המבקשת"), תביעה בבית משפט השלום בירושלים נגד עמותת האגודה למען בית הרב קוק זצ"ל ועמותת "וזאת לראיה" מפעלי תרבות ותורה להנצחת והנחלת משנת הראי"ה קוק זצ"ל (להלן: "המשיבות"), לפינוי הנכס והעברת ההחזקה בשטחי הקומה השנייה לידיה (ת"א 1132/06). בסופו של דבר הגיעו הצדדים להסכמה לפיה יידון הסכסוך ביניהם בבוררות בפני בית הדין הרבני האזורי בירושלים.

3. ביום 30.12.07 (כ"א טבת תשס"ח) נתן בית הדין הרבני האזורי את פסק דינו (להלן גם: "פסק הדין הראשון"), בו דחה את בקשת המבקשת לפינוי ולתשלום שכר דירה, תוך שקבע, בין היתר, כי "בעקרון יש לשמור על מקום לפעול על המשך מורשתו של הרב קוק זצ"ל והבעלות על המקום היא של בית הרב אשר ישמש קדש להמשך בית הרב".

4. על פסק הדין האמור הגישה המבקשת ערעור לבית הדין הרבני הגדול, אשר בפסק דינו (להלן גם: "פסק הדין השני") קיבל חלקית את הערעור: מצד אחד, התקבלה עמדת המבקשת כי הבעלות בבית הרב תהיה שלה, ברם מצד שני, החזקה במתחם של בית הרב תישאר בידי המשיבות לצמיתות, תוך שבית הרב יחויב בשכר דירה ראוי בגין השימוש במקום.

5. לפני שתי בקשות: בקשת המשיבות לאישור פסק דינו של בית הדין הרבני האזורי (הפ"ב 15-05-16552), ובקשת המבקשת לביטולו (הפ"ב 46371-05-15). במסגרת בקשת המשיבות לאישור פסק הדין של בית הדין הרבני האזורי מציינות המשיבות כי אומנם הוגש על פסק דין זה ערעור לבית הדין הרבני הגדול, וכי בית הדין הרבני הגדול אף נתן פסק דין בערעור בו

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

התקבלה עמדתה של המבקשת בסוגיה המרכזית של הבעלות במתחם; ברם למרות האמור [...] פסק הדין בערעור ניתן בחוסר סמכות והינו בטל ומבוטל [...] ועל כן, יש לאשר את פסק הדין של הערכאה הדיונית.

6. מאידך גיסא טוענת המבקשת, כי פסק הדין של בית הדין הרבני הגדול בערעור שריר וקיים, וכי על כן אין אלא להורות על ביטולו של פסק הדין הראשון [...]

13. ממשיך בא כוח המשיבות וטוען כי במצב הדיוני שנוצר, כאשר מתחייבת המסקנה שנפל פגם מהותי פונקציונלי בפסק הדין שבערעור וכי על כן הינו בטל ומבוטל, ניתן היה, עקרונית, לשקול את החזרת התיק לבוררים על מנת להשלים את הליך הערעור בצורה תקינה, כגון, בהעברת התיק להרכב אחר בבית הדין הרבני הגדול. דא עקא, טוען בא כוח המשיבות כי אופציה זו אינה פתוחה לבית המשפט במקרה דנן, זאת מאחר שלפי קביעתו של בית המשפט העליון בבג"ץ 8638/03 סימה אמיר נ' בית הדין הרבני הגדול [פורסם בנבו] (6.4.06), לבתי הדין הרבניים הממלכתיים אין כל סמכות לכהן כבוררים בסכסוכים אזרחיים, ועל כן כבר אין זה בסמכותו של בית משפט זה להחזיר את התיק לבית הדין הרבני הממלכתי לשם המשך קיום הליכי בוררות כלשהם.

14. יצוין כי בסיכומיהם של המשיבות, הן מוסיפות טענה עקרונית נוספת נגד סמכותו של בית הדין הרבני הגדול וזאת כיון שלטענתן כלל לא הסכימו להסמיך ערכאה כלשהי לשבת כערכאת ערעור בהליכי הבוררות. לטענתן, בשטר הבוררות עליו חתמו (ואשר צורף לבקשתן לאישור פסק הדין של בית הדין הרבני האזורי), הסמיכו כבורר אך ורק את בית הדין הרבני האזורי, ולא ציינו בכל דרך את הסכמתן לפתוח את הליך הבוררות גם לאפשרות של ערעור; ולטענת המשיבות, אף ציינו בפני בית הדין את התנגדותן לסמכותו לשמוע את הערעור.

15. בתגובה לטענות אלו של המשיבות מציין בא כוח המבקשת כי טענות אלו של המשיבות עומדות בסתירה מוחלטת לעמדתן הדיונית בבית הדין הגדול עצמו, כיון שבעקבות קבלת חוות דעתו של השופט גולדברג פנו המשיבות לנשיא בית הדין הגדול בבקשה כי ממצאי השופט גולדברג ייבדקו, ואף ביקשו כי ייקבע מועד לדיון בפני בית הדין הרבני הגדול על מנת לבחון את ההשלכות של ממצאי השופט גולדברג באשר למעמדו ותקפותו של פסק הדין שניתן בערעור, ובהתאם ביקשו כי תינתן הוראה לעיכוב בביצוע פסק הדין בערעור עד להכרעה בסוגיה האמורה [...]

19. מסיבה זו אף טוען בא כוח המבקשת כי אין ממש בטענת המשיבות בדבר אי עמידתה של המבקשת במועדים הקבועים בסעיף 27 לחוק. לטענתה, אין לצפות מבעל דין להגיש בקשה כלשהי לביטול פסק בוררות בערכאה ראשונה כאשר מתקיים הליך של ערעור בערכאה נוספת; וכאשר אף בערכאה האמורה עדיין תלוי ועומד הליך הערעור, אשר טרם הסתיים, ואשר אמור אף לבחון את ממצאי השופט גולדברג ואת מסקנותיו, אין כל בסיס ליישם כבר עתה את מגבלות המועדים הקבועים בחוק הבוררות, בין אם באשר למועדי פרסום פסקי הדין ובין אם באשר למועד פרסום מכתבו של השופט גולדברג [...]

23. באשר ליתר הטענות שהעלו הצדדים בפניי, יש ראשית כל לבחון את השאלה שמעורר בא כוח המשיבות באשר להיקף הסכמת הצדדים לפנות לבוררות. לטענת בא כוח המשיבות, הסכמתן לבוררות כפי שבאה לידי

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ביטוי בשטר הבוררות מצומצמת אך ורק להליך בפני בית הדין הרבני האזורי: "אנו החתומים מטה [...] מוסרים בזה את בירור הסכסוכים שבינינו [...] לבית הדין הרבני האזורי בירושלים אשר יוכל לדון, בהתאם לתקנות הדיון בבתי הדין הרבניים בישראל – התשנ"ג"; ואין בשטר האמור כל סממן המעיד על הסכמתן לאפשר ערעור בפני בית הדין הרבני הגדול. אומנם, בסיכומיו מציין בא כוח המשיבות כי הינו ער להלכה הפסוקה כי הסכמה לבוררות בפני "מוסד", כאשר בהתאם לכללי הדיון החלים בהליכים בפני אותו מוסד ניתן גם לערער על החלטת ערכאה ראשונה בפני ערכאת ערעור בבוררות, תיחשב ההסכמה האמורה – אף אם סתמית וכללית – לדון בפני המוסד, כהסכמה לאימוץ כלל ההוראות הדיוניות שבתקנות הרלבנטיות החלות על אותו מוסד, ואם, כאמור, כלולה בתקנות האמורות זכות ערעור בבוררות, הרי שההסכמה הכללית כוללת גם את ההסכמה להליך של ערעור (ראו, ס' אוטולנגי, בורות דין ונוהל (מהדורה רביעית מיוחדת, תשס"ה – 2005), בעמ' 382) (להלן: "אוטולנגי"). ואכן, במקרה דנן הוסכם בין הצדדים לדון בפני בית הדין הרבני הממלכתי בהתאם לתקנות בית הדין, והתקנות הללו כוללות את הזכות לערער בפני בית הדין הגדול.

25. [...] כיון שבעניינינו, בניגוד לנסיבות שבאיבעיה האמורה, בה הופנתה לבית המשפט שאלה פרוספקטיבית האם הוראות התקנון של המוסד הנוגעות להליך של ערעור חלות על ההליך, הרי בעניינינו כבר התנהל הליך הערעור בבוררות ואף ניתן בו פסק דין. אי לכך, על מנת שניתן לטעון להעדר סמכותה של ערכאת הערעור, חייבות היו המשיבות להתנגד בזמן אמת לניהול ההליך בפני ערכאת הערעור, בעוד שבמקרה דנן לא הוכיחו המשיבות שכך אכן עשו [...] בנסיבות אלו אין אלא להסיק כי המשיבות מנועות מלטעון להעדר הסכמה לסמכותו העקרונית של בית הדין הרבני הגדול לדון בערעור [...]

29. כך יש להתייחס לפסק הדין בערעור במקרה דנן, וזאת אף אם נפל בו פגם פונקציונלי באחת מחתימות חברי ההרכב. לטענת בא כוח המשיבות, משמעות הפגם האמור הינו כי פסק הערעור בטל ומבוטל וכאילו אינו, וכי כתוצאה מכך, פסק הדין הראשון "חוזר ונעור" וזוכה להתקיים מחדש; בעוד שלמעשה, אף אם מבחינת ההוראות הרלוונטיות של סדרי הדין בבתי הדין הרבניים נחשב פסק דין שניתן בהרכב חסר כאין וכאפס, הרי שלפנינו בהליך דנן ישנו פסק דין בערעור במובנו הראשוני, שכן ערכאת הערעור נתנה את פסק דינה בנדון, ונשאר להחליט ולקבוע, ראשית, כי פסק הדין אכן בטל, בין אם מכוח הוראות האמורות ובין אם מכל סיבה אחרת, ושנית, מהן תוצאותיה של קביעה זו. אי לכך, הרי שגם אילו הייתה מתקבלת בקשה לביטולו של פסק הדין בערעור בתקיפה ישירה, והיינו קובעים כי דינו של פסק דין זה – ביטול, אין משמעות הדבר כי בית המשפט היה מאשר את פסק דינה של ערכאה קמא כאילו לא התקיים הליך של ערעור, ויתירה מזו – אין משמעות הדבר כי זכות הערעור עליה הסכימו הצדדים נמחקה ועברה מן העולם. אי לכך, בבא בית המשפט ליישם את הוראת סעיף 26(ב) לחוק ("לא יבטל בית המשפט את פסק הבוררות כולו, אם ניתן לבטלו בחלקו, להשלימו, לתקנו או להחזירו לבורר"), יהיה חייב בית המשפט להתייחס אף לקיומה של זכות זו; ועל כן, אף אם יחליט בית המשפט לבטל את פסק הערעור ללא שיתקנו או יחזירו להרכב הבוררים שדנו בערעור, הוא לא יאשר את פסק הבוררות של ערכאה קמא, שכן, זכות הערעור של בעל הדין אשר זכה בביטול פסק הערעור נשמרה בידו [...]

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

32. ברם מעבר לנימוק עקרוני זה, מתחייבת תוצאה זו מן העובדה כי הליך הערעור טרם הגיע לסיומו. כפי שפורט לעיל, ניתנו החלטות על ידי נשיא בית הדין הרב ש. עמאר, ולאחריו נשיא בית הדין הרב י. יוסף, לפיהן עוכב ביצוע פסק הדין בערעור עד שייבחן התיק מחדש על ידי הרכב אחר. משמע, כי בעיני בית הדין, הליך הערעור נמצא עדיין בעיצומו, ועל כן אין כל מקום בשלב הנוכחי לבקש אישור של פסק דין כלשהו שניתן בהליך. לא זו אף זאת, המשיבות עצמן הן אשר ביקשו מבית הדין הרבני הגדול לקיים דיון נוסף בנדון (ראו, בין היתר, בקשת "בית הרב קוק" לבית הדין הרבני הגדול מיום 7.11.12 (נספח ט' לבקשת המבקשת לצירוף מסמכים)), בקשה אליה הצטרפה המבקשת במספר בקשות משלה; משמע, כי המשיבות סברו כי הליך הערעור טרם הסתיים, עמדה העומדת בסתירה מוחלטת עם טענתן כי הליך הערעור הסתיים וכי על כן יש לאשר את פסק דינו של בית הדין הרבני האזורי [...]

34. טוען בא כוח המשיבות בהקשר זה, כי על אף האמור אין ביכולתו של בית המשפט להורות על החזרת התיק לבית הדין הגדול לשם דיון בהרכב אחר, וכך לרפות את הפגם הפונקציונלי שבחתימתו של הרב שרמן. לטענתו, בבג"ץ אמיר נקבעה ההלכה כי בתי הדין הרבניים הממלכתיים אינם מוסמכים כלל לדון בבוררות, ועל כן אין בכוחו ובסמכותו של בית המשפט במקרה דנן להפנות את הצדדים חזרה להמשך הליך בוררות כלשהו בפני בית הדין הרבני הגדול כאשר קיימת הלכה לפיה אין לבתי הדין הממלכתיים סמכות לשמש כבוררים כלל וכלל.

35. ברם, אליה וקוץ בה, שכן לפי קביעתו האמורה של בית המשפט העליון בבג"ץ אמיר, אין לבתי הדין הרבניים הממלכתיים סמכות כלשהי לדון בסכסוכים אזרחיים כבוררים, לא רק בבית הדין הרבני הגדול אלא אף בבתי הדין הרבניים האזוריים, כך שעל פני הדברים לא היו מוסמכים בתי הדין הרבניים הממלכתיים לדון כלל בבוררות שבין הצדדים, ללא קשר להסכמתם לעשות כן; ובפרט בהינתן כי הליך הבוררות שבין הצדדים דנן התנהל כבר מתחילתו (עם חתימת הצדדים על שטר הבוררות ביום 31.10.06), לאחר שבית המשפט העליון כבר אמר את דברו בבג"ץ אמיר כבר ביום 6.4.06. אי לכך, אם אין סמכות לבתי הדין להמשיך בהליכי הערעור, מאין זכו לסמכות לתת את פסק הבוררות הראשון שמבקשים המשיבות לאשר [...]

37. בשקלול הנסיבות האמורות, אשר נופלות לאותו תחום "אפור" שבין הקצוות של בג"ץ אמיר ופסק דין איבגי, כאשר מצד אחד אני מגיע למסקנה שהייתה הסכמה מודעת של הצדדים לנהל את הבוררות בפני בית הדין הרבני הממלכתי (וזאת לאחר שזכתה הסכמה זו אף לגושפנקא של בית משפט השלום, אשר נתן תוקף של פסק דין להסכמה זו של הצדדים), והסכמה זו כללה, כפי שקבעתי לעיל, אף את ההסכמה להליך של ערעור בבוררות בפני בית הדין הרבני הגדול; ומצד שני, כאשר כבר דנו הצדדים בהסכמה בבוררות בפני בית הדין הרבני למרות הלכת בג"ץ אמיר, וככל הנראה ללא שהייתה מודעות להלכה זו בשעת מעשה, מסקנתי היא כי יש להתחשב בצמצום של ההלכה האמורה כפי שבאה לידי ביטוי בפסק דין איבגי, ואין ליישם בדיעבד במקרה דנן את הלכת אמיר כמחסום לסמכותו של בית הדין בניהולו של הליך הבוררות עד עתה.

38. ברם שונה המצב באשר לחלופות האפשריות מכאן ואילך. כאמור לעיל, לטענת בא כוח המשיבות, בג"ץ אמיר מחייב את המסקנה כי אין לבית המשפט הסמכות להחזיר את התיק לבית הדין הרבני הממלכתי, ומשתמע

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מדבריו כי הינו מבקש להבחין בין שאלת הסמכות בדיעבד של בית הדין האזורי, שאת פסק דינו מבקש לאשר על אף בג"ץ אמיר, לבין החזרת התיק בשלב זה – דהיינו הוראה פרוספקטיבית – לבית הדין הרבני הגדול, אשר לאור קביעת בג"ץ אמיר אינו מוסמך לדון בהליכי בוררות.

טענתו האמורה מקובלת עלי [...]]

42. מן המקובץ עולה כי יש לדחות את בקשות שני הצדדים, ואין כל מקום לאשר את פסק דינו של בית הדין הרבני האזורי, כבקשת המשיבות, או לבטלו, כבקשת המבקשת. בהינתן כי מקורו של הליך הבוררות בהסכמת הצדדים בבית משפט השלום, אשר טרם הביא להכרעה, עליהם להמשיך ולמצוא את הדרך להביא להכרעה בסכסוך שביניהן בדרך זו, ואין אלא לקוות כי הצדדים ימצאו את הדרך לגשר עתה על הפערים שביניהם ללא שיצטרכו שוב לפנות לבתי המשפט [...]

כז. פנייה לאישור פסק בוררות – דרך המלך משנחלט פסק הדין ודרך עקלתון פסולה בעוד הערעור תלוי ועומד

חובתנו להביע את דעתנו על ההתנהלות הבעייתית בפנייה לבית המשפט, אך אין בדעתנו להתייחס פרטנית לקביעות המשפטיות שבפסק דין זה, אלא להורות באיזה אופן יתנהלו העניינים לאחר שימונו נאמנים חדשים לוועד הכללי, אם נאמנים אלו לא יגיעו להסכמות לפתרון הסכסוך מחוץ לכותלי בית הדין.

נקדים ונאמר:

עו"ד שטוב בכתבי טענותיו החוזרים מעלה את הטענה כי הפנייה לבית המשפט לאישור פסק הבוררות של בית הדין האזורי, וממילא ביטול פסק דינו של בית הדין הגדול, יש בה איסור הליכה לערכאות. דברים אלו אין להם שחר, וכמו שיבואר.

אך אף כטענה – טענה זו צבועה היא, עו"ד שטוב הגיש תביעה לבית המשפט אחרי החלטת בית הדין הרבני בתל אביב ולא משך תביעה זו למרות החלטת בית הדין הגדול שביטל החלטה זו מעיקרא. דבר זה הוא ודאי דבר איסור, כדאיתא בחושן משפט (סימן כו). גם בעת הדין הראשון בבית הדין האזורי בירושלים, סירב עו"ד שטוב למחוק תביעתו, אלא הסכים שלא לנהלה כל עוד מתנהלים הדיונים בבית הדין. אומנם בסופו של דבר הצדדים הודיעו לבית המשפט על משיכת התביעה ובית המשפט קבע שפתרון הסכסוך יהיה בבית הדין. אך התנהלות זו מורה שעו"ד שטוב לא נמנע מלהביא תביעתו בפני בית המשפט אף שיש אפשרות להביאה בפני בית הדין.

מלבד זאת עיון בתיקי ההקדשות מגלה שעו"ד שטוב משתמש רבות בטענה שלבית הדין אין סמכות לדון ולהורות לגבי העמותה, אף שעל פי דין תורה בית הדין מוסמך לדון בכל דבר ובפרט בנכסי הוועד הכללי שהתורמים הפקידו על מנת שיתנהלו בדין תורה, אף לו לא היו אלה הקדשות, ואף שלמעשה – שלא כפי שטוען עו"ד שטוב ומצליח לעיתים להטעות ולבלבל בטענותיו את הערכאות השונות – בכל הנוגע לניהול נכסי הוועד הכללי, בהיותם נכסי הקדשות, ולתפקידה ותפקודה של העמותה כנאמנת ואפוטרופוסית עליה מוסמך בית הדין להורות אף לעמותה.

ועל זה נאמר "מום שבך אל תאמר לחברך".

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אך לגופם של דברים פנייה לבית המשפט לאישור פסק דינו של בורר כדי לאפשר אכיפתו אין בה דררא דאיסור ומותרת לכתחילה אף ללא קבלת היתר בית דין, ועיין בזה בפסק דין ישן משנת תרצ"ט של בית הדין הגדול בהרכב הרבנים הגאונים יצחק אייזיק הלוי הרצוג, יוסף מ' הלוי ואליהו מרדכי ולקובסקי (הובא בשערי בית הדין עמ' 55) שזה לשונו:

בית הדין הגדול מוצא שבהיות שזה רק ענין של "אישור לפסק דין" שיצא כדתוה"ק מבית דיננו, אין שום אחד מבעלי הדין זקוק לנטילת רשות מבית הדין על דבר שהיה נהוג במשרד הרבנות מזה כמה שנים עוד מימי מרן הגרא"ה קוק זצ"ל.

והדברים פשוטים וברורים שהרי כל הטעמים שנאמרו בסימן כ"ו לאיסור זה לא שייכים בכהאי גוונא.

נוסיף ונאמר שללא האפשרות לאשר את פסק הדין של בוררות בערכאה שיפוטית אזרחית, לא הייתה אפשרות לדיינים לדון בבוררות. וכבר הארכתי בהאי מילתא בפסק דין שניתן ביום כ' בטבת תשע"א (כתיק נתניה 293357/1). והבאנו שם את דברי הנאות דשא והדברי חיים ועוד אחרונים שכתבו שמי שמסרב לחתום על שטר בוררות כדי שיהיה ניתן לאוכפו בערכאות, הרי הוא כמי שמסרב לדון בדין תורה. וטעמא דמילתא דחובת בית הדין לוודא שלפסק דינו יהיה תוקף ולדאוג שאף אחד מהצדדים לא יוכל להשתמט מלקיימו. חובת בית הדין להקפיד על הדבר, משני טעמים: כדי שלא ניגע לריק, וכמו שכתב הנאות דשא, וכן מפני שאם לא נחתימם על שטר בוררות והבעל דין לא יוכל לכוף לקיימו יימנעו בעלי דין מלדון על פי דין תורה, וכפי שביאר הדברי חיים. ועל כל פנים פשיטא לכולי עלמא שרשאים לאשר פסק הבוררות בערכאות ואדרבה אילולי האפשרות לאשר היה בית הדין מנוע מלדון.

בפסק דין זה ביארנו שאין לחלק בזה בין בעלי דין שונים, ומטעם זה קבעתי שכיום – משקבע בג"ץ שאין בתי הדין רשאים לעסוק בבוררות וממילא אם עוסקים הם בה לא יאשר בית המשפט את פסקם – אף מצד ההלכה אסור לבתי הדין הרבניים לדון בבוררות אף בהסכמת הצדדים (ואכן פסק דין של בית המשפט בנידון שבפנינו מגלה את הבעייתיות שבדבר) להלן חלק מדברינו שם:

והנה דבר זה אנו יודעים מהניסיון שאפילו בתקופה בה אישרו בתי המשפט את פסקי הבוררות של בתי הדין, ניסו חלק נכבד מהחייבים בדין להשתמט מלקיים את פסק הדין. דבר זה ידוע מניסיונו האישי, וגם בבוררות רבות שהיו לפני אאמו"ר זצ"ל, כשהנתבעים בדין היו אנשים המגדירים עצמם כחרדים (חלקם מראשי העסקנים של הציבור החרדי) וכשיצא פסק הדין המחייבם לשלם עשו כל טצדקי, בחוסר יושר ואף שלא כדין תורה, כדי לנסות לבטל את פסק הדין ולא לשלם את אשר נפסק.

גם בפני בית דיננו, נידונה לפני מספר שנים תביעה שהוגשה כנגד אחד מראשי העסקנים בציבור החרדי הנכנס ויוצא בבתיהם של גדולי ישראל. הלה יצא חייב בדין ובית הדין חייבו לשלם לתובע. פסק דינו של בית הדין ניתן עוד לפני החלטת בג"ץ סימה אמיר. אך הלה, שלא רצה לקיים את פסק הדין, פנה לבית המשפט אחרי פסיקת בג"ץ, בבקשה לבטל את פסק הדין שניתן ללא סמכות חוקית. משנדחתה תביעתו בבית המשפט, הגיש תביעה לבג"ץ לביטול פסק הדין. אך גם שם נדחתה תביעתו מסיבה טכנית.

ומשכך נראה לי פשוט שמכיוון שראינו שגם בעלי דין המגדירים את עצמם חרדים לדבר ה' ומקיימים אורח חיים של שמירת תורה ומצוות בכל הליכותיהם, בהגיעם למצב בו חויבו בדין, עושים כל טצדקי בכדי להפטר

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מהחיוב ופונים לבית המשפט כדי לבטל את פסק דינו של בית הדין – והדברים נעשו בתקופה שבתי הדין עסקו בבוררות ואף היתה אפשרות לממש את פסק הדין. וק"ו כיום שקיימת בעיה בתוקף החוקי של פסקי בית הדין ולא יתאפשר לממשם באופן מעשי – מה בצע כי נשחית את זמננו וממונם של ישראל לריק ונעמול להוציא פסק דין שבמקרים רבים יתחמק החייב בדין מלבצעו.

ולפיכך אין מקום שבית הדין ימשיך לדון בדיני ממונות [...] דבר זה יחליש את מעמדו של דין התורה, כמו שכתב הדברי חיים בתשובתו, שהדבר יביא את בעלי הדין שלא להזקק לדין תורה כלל.

ומעתה, מכיוון שכיום קמו בתי דין רבים לענייני ממונות – בבתי דין אלו מחתימים על שטר בוררות וכפי מנהג בתי דין שכתבוהו האחרונים – פסק דין שניתן על ידי בית דין פרטי ניתן גם הוא לאכיפה גם על פי חוק, ולכן במצב זה חובה עלינו שלא להזקק ולא לדון בדיני ממונות (אף שצורת הדיון, מומחיות הדיינים והסדרים הנוהגים ברוב בתי הדין הממלכתיים עולה בהרבה על הקיים ברוב בתי הדין הפרטיים) באופן שיאפשר לצדדים להיות לא צייתי דינא, וכמו שכתב האור זרוע שדיין שאין דבריו נשמעים פטור מלדון, ולדעת החיד"א אסור לו לדון, ואפשר לומר להם שלבושתנו זהו המצב החוקי והמעשי.

ולכן מי שרוצה לדון דין תורה, וכל עוד לא חוקק חוק המאפשר לבתי הדין הרבניים הממלכתיים לדון בכל תביעה המוגשת אליהם, יש לומר לתובע להגיש תביעתו לבית דין פרטי, שבו קיימת האפשרות גם לאכוף את פסק הדין.

לאור האמור אין איסור לאשר פסק דין של בוררות בבית המשפט שהרי ללא אפשרות זו לא יוכל בית הדין לדון. ומעתה כל החותם על שטר בוררות אדעתא דהכי חתם, ואין נדנוד של איסור בדבר.

אומנם במה דברים אמורים? כשניתן פסק דין סופי בבוררות, ולכן אם היה נקבע סופית שפסק דינו של בית הדין הגדול תקף – לא הייתה מניעה הלכתית להגיש את פסק הדין לאישור בית המשפט. במקרה שלפנינו הסיבה שפסק הדין של בית הדין הגדול לא הוגש לבית המשפט היא מפני שניתן עיכוב ביצוע על פסק דין זה, ולכן אין הוא פסק דין חלוט, על כל פנים לעת עתה.

אכן גם פסק דינו של בית הדין האזורי כמובן אינו חלוט ולכן לא היה מקום לפנות לבית המשפט ולבקש לאשרו, ובהקשר זה כבר ביקרנו לעיל את התנהלות עמותת וזאת לראיה ועוד נשוב להעיר ולבאר בעניין זה להלן, אך אין לכך דבר עם איסור הליכה לערכאות.

מטעם זה לא ברורה לשונו המשתלחת של עו"ד שטוב שלפיה אנשי בית הרב פועלים "לבטל פסק דין של בית הדין הגדול". דברים אלו אין להם שחר: מכיוון שניתן עיכוב ביצוע – פסק הדין אינו חלוט. ונוסיף עוד לגופם של דברים:

הלוא על פי עיקר דין תורה פסק דינו של בית הדין האזורי הוא התקף ואין אפשרות לבטל פסק דין אלא בטעות בדבר משנה – דבר שאינו קיים בנידון דידן. ועל כורחך שכל האפשרות להוציא פסק דין על ידי בית הדין הגדול נובעת מתקנות הדיון המאפשרות ערעור. וכל מי שבא לדון בבית הדין בא לדון על דעת תקנות אלו. ואין לקבל התקנות למחצה לשליש או לרביע.

משכך, רק התקנה שיצרה את האפשרות לערעור מאפשרת גם את ביטול פסק הדין, ביטול פסק הדין אפשרי רק בפסק דין חלוט של בית הדין הגדול. משכך כל עוד פסק הדין אינו חלוט מי שאינו מקיימו אינו עובר על דין תורה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כח. מעמדו של פסק דין שהוגש עליו ערעור טרם ההכרעה הסופית בערעור

נוסיף ונאמר: אף כשניתן פסק דין של בית הדין הגדול, אין משמעות הדברים בהכרח שבית הדין הגדול צדק ובית הדין האזורי טעה, ואין מקום לדון בשיעור קומתם של הדיינים נותני הפסק (שהרי מי יוכל לשער), והרי אף אם המבטלים את הפסק הראשון מחמת טעות בשיקול הדעת, גדולים לאין שיעור בית הדין הראשון הרי אין כוח לשום בית דין שבעולם לבטל פסק דין. ועל כורחך סמכות בית הדין הגדול לבטל פסק דינה של ערכאה קמא, היא מפני שכך קיבלו עליהם ואפילו בית דין קמא גדולים מבית דין הגדול. ולהכי כל עוד לא ניתן פסק דין סופי של בית הדין הגדול לא הווי בכלל הקבלה שקיבלו עליהם, ומאן לימא לן שבית דין קמא טעה, ואולי בית הדין הגדול הוא שטעה? ועיין בפסקים וכתבים לגרי"א הרצוג (סימן יג) שכתב:

ושוב אני חוזר ומגיד מה שכתב אמרתי בהזדמנות קודמת שתיקון או ביטול פסק דין על ידינו אין זאת אומרת שאנו גדולים מאלה שפסקו, אלא:

(א) שכך הוא תקנת הקהילות בארץ ישראל, ועל מנת כך מתדיינים ועל מנת כך דנים ועל מנת כך נתנה הסמכות.

(ב) שהטרדות מרובות בימינו ובפרט בערים הגדולות, ולא כימים הראשונים וכו' והטעות מצויה משום כך, ובאמת היה צריך לעבור ולעיין ולבדוק שנית כל פסק שאין הצדדים מקבלים אותו ברצון אלא שזה אי אפשר, ועל כן דבר גדול הוא ענין הערעורים בפנינו בירושלם עיה"ק ת"ו. ואילו היה להיפך, שאנחנו היינו הבית דין הראשון והמה הבית דין לערעורים היה אותו דבר.

(ג) המקום גורם, זכותה של ירושלם עיה"ק ת"ו מסייעת לנו, כמו שנאמר "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם", וחלילה שיהא דבר קל בעיני רבנים יושבים על מדין בישראל המאמינים באמת בדברי הנביאים ורז"ל.

והנה סוף שורש המשפטי שבענין זה של הערעורים, הוא הזכות שיש לבעל דין לתבוע "מאיזה טעם דנתוני" (סימן יד סעיף ד) [...]

והנה בעיקר אפשרות הערעור על פסקי דין, דבר זה היה נהוג בתפוצות ישראל, עיין שו"ת חושן האפוד (סימן מב) ושו"ת ציץ אליעזר (חלק טז סימן סז) שהביא מדבריו וכתב עוד שהכול יודעים שהדיינים המשמשים בבתי הדין "נכנסו מעיקרא למשרותיהם אדעתא דהכי שכל אחד מבעלי הדין יוכל להגיש ערעור על פסקי הדין לפני בית דין הגדול שבירושלם". והוסיף וביאר:

וכך בכל דיון ודיון שבא לפניהם אדעתא דהכי נחתי. הן הדיינים הן התובעים והן הנתבעים, שתהא לכל אחד מבעלי הדין הזכות להגיש ערעור [...] ומה שיצא מלפני בית הדין הגדול תהא הפסיקה האחרונה.

וביאר עוד כי "על זה מסתמכים בפשיטות" הנידונים לפנינו מכל החוגים, ולא ראינו מי שנמנע מלהגיש ערעור, שמע מינה שאין פקפוק בדבר.

ובאמת היה מקום לדון מה תוקפו של פסק דינה של ערכאה קמא: אם פסק הדין הוא פסק דין חלוט אלא שהקבלה היא שכשיוגש ערעור יוכל בית הדין הגדול לדון לפסוק ולסתור את פסק דינה של ערכאה קמא, או דנימא אף מעבר לכך, שפסק דינה של ערכאה קמא אינו תקף כל עוד ישנה אפשרות ערעור או שהוגש ערעור.

וכעין זה מצינו במה שציוותה התורה שבעל יכול להפר נדרי אשתו, וכדכתיב בקרא "אישה יקימנו ואישה יפרנו". ודנו האחרונים אם הנדר הוא נדר תלוי עד שהבעל מקימו, או שהנדר קיים והתורה נתנה רשות לבעל לעוקרו. ועיין בזה בספורנו (פרשת מטות), ואין כאן מקומו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אך נראה – ולהלן נבסס זאת עוד – שהעיקר הוא כצד הראשון, שכל עוד לא נסתר פסק הדין אף אם יש אפשרות ערעור או אף הוגש ערעור אין הפסק בטל וחובה לקיימו כל עוד לא ניתן עיכוב ביצוע או נתקבל הערעור. וכן נקבע בתקנה קמו לתקנות הדיון:

(1) אין הערעור מעכב את ביצוע הפסק אשר מערערים עליו, אלא אם יש הוראה כזאת בגוף הפסק או אם החליט על כך בית הדין הפוסק.

(2) החליט בית דין הפוסק שלא לעכב את הביצוע או שלא נתן את החלטתו תוך שלושה ימים ממועד הגשת הבקשה לעיכוב הביצוע, והדבר הוכח להנחת דעתו של נשיא בית הדין הרבני הגדול – רשאי החייב לפנות בבקשה לעיכוב הביצוע לבית הדין הגדול.

ואומנם כבר ביארנו במקום אחר שמעיקר הדין אין לעכב ביצוע פסק דין, וכמבואר ברמ"א (חושן משפט סימן יד סעיף ד) וזו לשונו: "וצריך לשלם מיד, ואם יסתור הדין – יחזור לו."

עם זאת, מכיוון שעל פי תקנות הדיון יש זכות ערעור בפני בית הדין הגדול לערעורים, והבאים לבית הדין דנים אדעתא דהכי ואדעתא דאם ימצא לנכון יוכל בית הדין לעכב הביצוע – ועיין בפסקים וכתבים לגרי"א הרצוג (חושן משפט סימן יא) – לכן ניתנה לבית הדין האזורי או הגדול האפשרות לעכב את ביצוע ההחלטה.

אבל מעיקר הדין פסק הדין תקף מיום נתינתו למרות האפשרות לערער עליו. לפיכך כל עוד לא ניתנה פסיקה הסותרת את הפסיקה של ערכאה קמא, פסק דין זה בתוקפו עומד.

ומינה לנידון דידן מכיוון שפסק דינו של בית הדין הרבני בירושלים לא התבטל כל עוד לא ניתנה החלטת בית הדין הגדול הסופית, ועיכוב ביצוע בכלל זה – שכל עוד פסיקת בית הדין הגדול מעוכבת ביצוע עד לבירור נוסף כבנידוננו אין כאן החלטה סופית של בית הדין הגדול – אין מניעה לצד שזכה בערכאה קמא לפעול על פי פסק דין זה (כל עוד ביצעו שלו לא עוכב, אם היה זה פסק דין המחייב ומאפשר גבייה. בענייננו וכל כיוצא בו, פסק דין הפוטר את הנתבע מלשלם, אין כמובן משמעות גם לעיכוב ביצוע שהרי כל עוד אין פסק דין מחייב – הנתבע אינו חייב לשלם).

ולהכי לעת עתה על כל פנים לא חלה חובה על עמותת וזאת לראיה לשלם עבור השימוש בבית הרב, ואין שחר למה שעו"ד שטוב חוזר וטוען בבקשותיו שעמותה זו גוזלת את הוועד הכללי, שהרי מכיוון שהצדדים באו לדון בבית הדין וקיבלו עליהם לדון על פי תקנות הדיון ועל פי החוקים המסמיכים את בתי הדין ואת הדיינים לדון, כל היכא שבית דין או דין נתן החלטה שלא לפי הכללים המחייבים, לא יהיה תוקף להחלטתו – פסק דינו, שהרי אדעתא דהני כללים בא לדון. ומעתה אם ייקבע שפסק הדין נחתם בזמן שאחד הדיינים היה מנוע מלחתום מפני שפקעה כהונתו, ואם דבר זה מפקיע תוקף פסק הדין, אכן לא יהיה לפסק הדין תוקף גם על פי דין תורה, שהרי על כל פנים בבית הדין הגדול (לאפוקי מבית הדין האזורי, שבו יש לבית הדין סמכות בבית דין של תורה), הסמכות לדון היא רק מחמת דאדעתא דהכי קיבלו עליהו. משכך, כל מה שייעשה בניגוד למה שקיבלו מפקיע תוקפו החוקי וממילא ההלכתי של פסק הדין. לפיכך כל עוד לא נקבע שהדבר נעשה כדין וכחוק אין מקום לומר על המשיבים שהם מתעלמים מפסק דינו של בית הדין, דאכתי ספק אם קיים כאן פסק דין.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כט. הזכות לערער על פסק דין שנתן בית הדין בהליך בוררות והשלכותיה על האפשרות לפנות לבית המשפט בבקשה לאשרו

הדברים דלעיל אמורים בוודאי לגבי כל תביעה המוגשת לבית הדין, שלבית הדין סמכות לדון בה על פי חוק. וכפי שנקבע בתקנה קלב(1) לתקנות הדיון: "כל פסק דין וכל החלטה של בית דין אזורי הגומרת את הדיון באופן שלא יינתן עוד פסק דין, ניתנים לערעור לבית הדין הגדול."

משמעות הדברים: כל פסק דין, והוא הדין לגבי תביעות בוררות שמנהג בתי הדין בעבר היה לדון בהן אחרי חתימה על שטר בוררות: גם לגבי תביעות אלו ניתנה רשות ערעור, אלא אם כן נכתב במפורש בשטר הבוררות שהבוררות היא ללא אפשרות ערעור. והדברים מפורשים יותר בתקנה קלו לתקנות הדיון שזו לשונה:

פסק דין שניתן על סמך שטר בוררות אינו ניתן לערעור אם צוין בשטר הבוררות ששני הצדדים מוותרים על זכות הערעור או שהצדדים הצהירו בפני בית הדין כי הם מוותרים על זכות הערעור. הצהיר צד אחד כאמור, לא יוכל הוא לערער אלא אם כן ערער הצד שכנגד.

הרי שדווקא אם נכתב במפורש בשטר הבוררות שלא תינתן אפשרות ערעור, ימנע הדבר את האפשרות להגשתו. משמע דהיכא שלא נכתב דבר. אף תביעה הנידונה מכוח חוק הבוררות – יש בה זכות ערעור. (ועיין פסקים וכתבים לגר"א הרצוג חושן משפט סימן יא.) דבר זה כבר אושר גם בפסיקה האזרחית – עיין בפסק דינו של בית המשפט בחיפה בת"א 997/01 (שקלים נגד איטח):

הואיל ובית הדין הרבני מורכב משתי ערכאות, בית הדין הרבני האזורי ובית הדין הגדול לערעורים (ראו את תקנות הדיון בבתי הדין הרבניים בישראל, התשנ"ג); והואיל והצדדים לא שללו את האפשרות לערער על פסקו של בית הדין; ולאור קיומה של זכות ערעור על כל פסק דין שניתן על ידי בית הדין האזורי בפני בית הדין הרבני הגדול (תקנה קל"ב לתקנות הדיון בבתי הדין הרבניים בישראל, התשנ"ג); ולאור ההלכה שנפסקה על ידי בית המשפט העליון בענין המרצה 230/58 מרדכי כ"ץ נגד נתן אהרון וולף, פד"י יג (1) עמ' 742 בעמ' 748, הרי שמסקנתי היא שאף שהצדדים לא מחקו אחת מן האפשרויות הנ"ל, הנה, מתוך שקיבלו על עצמם להתדיין בפני בית הדין, קיבלו על עצמם גם את תקנות הדיון בבתי הדין הרבניים בישראל, התשנ"ג על כל האמור בהם, לרבות זכות הערעור לבית הדין הרבני הגדול: השוו להלכה שנפסקה בע"א 55/86 אגד אגודה שיתופית לתחבורה בישראל בע"מ נגד יואל אדלר ואח', פד"י מב (4) עמ' 1.

הדברים לעיל היו ההלכה המחייבת לפני מתן פסק דין סימה אמיר, שהנוהג והנוהל בבתי הדין היה לדון גם בתביעות בוררות. עם זאת כיום לאחר בג"ץ סימה אמיר בתי הדין לא דנים עוד בבוררויות, וכפי שכתבתי בפסק הדין הנזכר לעיל, אסור להם לדון בבוררויות גם על פי דין.

עם זאת במקרה שלפנינו, אחרי שהצדדים הסכימו לדון בבוררות בפני בית הדין, ובית המשפט אף נתן תוקף של פסק דין להסכמה זו של הצדדים כאמור בסעיף 37 לפסק דינו של בית המשפט, הדין שונה. במקרה זה בוודאי היה תוקף לפסק דינו של בית הדין האזורי – דבר המשליך על התוקף שאמור להינתן לפסק דין של בית הדין הגדול וכפי שיתבאר להלן.

והנה בנידון דידן נכתב בשטר הבוררות "מוסרים בזה את בירור הסכסוכים שבינינו [...] לבית הדין הרבני בירושלים אשר יוכל לדון, בהתאם לתקנות הדיון בבתי הדין הרבניים בישראל, התשנ"ג [...]", הרי שהצדדים ברור מיללו, שמכיוון שהתקנות מאפשרות רשות ערעור, הרי שדבר זה קיבלו עליהם הצדדים, ולא הייתה אפשרות לצד מן הצדדים להתחמק

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מלהתדיין בערעור. ובפרט שבנידון דידן הצדדים הופיעו בבית הדין הגדול ושטחו טענותיהם, ומשכך אף לו לא הייתה ההסכמה לבוררות כוללת ערעור על פסק הדין, משבאו הצדדים וטענו את טענותיהם בבית הדין הגדול הרי יש בדבר קבלת סמכות בית הדין הגדול. ומעתה החתימה על ההסכמה לבוררות בפני ערכאה קמא מהווה הסכמה גם לערעור ומאפשרת מתן תוקף חוקי לפסק דינו של בית הדין הגדול.

משכך אחרי שהוועד הכללי הגיש ערעור על החלטת בית הדין האזורי, דבר זה מסמיך את בית הדין הגדול לדון בערעור. וממילא כל עוד לא ניתן פסק דינו הסופי של בית הדין הגדול – בין שנקבע שפסק דינו של בית הדין הגדול שניתן תקף וכך ייעשה הוא לסופי, ובין שנקבע אחרת ושיינתן פסק דין אחר – פסק דינו של בית הדין האזורי תלוי ועומד עד לדיון ומתן פסק דין בערעור.

לאור האמור: אף שבעצם הפנייה לבית המשפט לאישור פסק דין של בוררות אין דררא דאיסור והדבר מותר אף לכתחילה, וכאמור לעיל, הדברים אינם נכונים בנידון דידן. עצם הפנייה לבית המשפט לאישור פסק דין של בית הדין האזורי – פסק דין שהוגש עליו ערעור – אין לה מקום. זאת בין שניתן בערעור פסק דין חלוט שהפך את פסק דינו של בית הדין האזורי, ובין שלא ניתן עדיין פסק דין כזה, היינו אם נקבע שפסק הדין שניתן – אין לו תוקף, שכן אף אם נקבע כך דבר זה לא מבטל את זכות הערעור, אלא שהעניין יצטרך להידון מחדש. לפיכך לא בשלה האפשרות להגשת פסק הדין לאישור בית המשפט, שהרי על פי הסכם הבוררות ההליך עדיין לא נגמר, ואף שפסק הדין של בית הדין האזורי תקף כל עוד לא בוטל (כפי שביארנו), ואף שלכאורה הוא מחייב (ויש לדון אם היה מקום לאשרו, אם התוצאה הייתה הפוכה לצורך גביית דמי שכירות) – אין הפנייה לאישורו ראויה, והתנהגות מכוערת היא הגשת פסק דין לאישור בבית המשפט, כשהערעור עדיין תלוי ועומד, ובפרט שברור שאין באי־האישור בשלב זה משום פגיעה במי שזכו בתביעה, שהרי הם מוחזקים בכסף ואיש אינו יכול לדרוש מהם דמי שכירות גם ללא אישורו בבית המשפט.

דבריי אמורים גם לולי האמור בסעיפים 28–32 לפסק דינו של בית המשפט שבמצב זה שבין הגשת הערעור למתן פסק דין בערעור אין מקום להגשת פסק דין זה לאישור בית המשפט.

גם טענת עמותת וזאת לראיה כי לא הסכימה לערעור על פסק דין הבוררות אינה ראויה שתטען ובפרט מפי מי שנושאים על נס את מורשתו של הרב. כאמור, עצם החתימה על שטר הבוררות בנוסח שנחתם מחייבת את החותמים עליו להיזקק להליך בוררות וכמו שהבהרנו לעיל. ואף אם יטענו שלא הבינו את משמעות הדברים אין זה מעלה או מוריד, שהרי משחתמו אף אם לא ביררו משמעות חתימתם, חתימה זו מכחיבת וכדברי הרשב"א בתשובה, שעם הארץ אינו יכול לטעון "איני יודע על מה חתמתי", מפני שהיה לו לברר (ועיין חושן משפט סימן מה, סימן סא וסימן סח ובשאר מקומות). ומלבד זאת לא יעלה על הדעת שמי שבא לבית דין דן וטען יוכל להימלט בטענה שלא הסכים לסמכות בית הדין, אחרי שגילה שפסק הדין נוטה כנגדו (אף שעדיין לא התברר אם יש לו תוקף).

ואכן בית המשפט בפסק דינו דחה טענות אלו.

אך כאמור התנהלות זו לא הייתה ראויה מלכתחילה לעמותה זו הנושאת את שמו של מרן הרב זצ"ל ולא ראוי שתטען טענות משפטיות שלא על דרך היושר. הן אמת, בית הדין מניח שאת הטענות המשפטיות ניסחו באי כוח העמותה, אך כאמור החובה, האחריות והיושר מוטלים

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

על מגישי התביעה המשלחים, ולא על שלוחיהם ועל כגון זה ניתן לומר את מליצת חז"ל "לתיקוני שדרתיך ולא לעיוותי", שמתוך טענות התובע ניתן לעמוד על מהותו.

ל. דחיית בית המשפט את בקשות הצדדים, הספק שהעלה בדבר האפשרות להשלים את ההליכים ופשיטתו של ספק זה

עם זאת בית המשפט בפסק דינו אינו מפנה את הצדדים לבית הדין הגדול למתן החלטה בדבר חוקיותו של פסק הדין ולהשלמת ההליכים, מפני שבפסק דינו הוא מטיל ספק אם בית הדין הגדול יכול לתת הכרעתו לכתחילה אחרי הכרעת בג"ץ סימה אמיר. בית המשפט בפסק דינו השאיר את הצדדים בפני שוקת שבורה, מאחר שבמצב דברים זה לכאורה אין ערכאה שתוכל להכריע בתביעה: מצד אחד היה מקום לאשר את פסק דינו של בית הדין האזורי בבוררות, אילו לא היה מוגש עליו ערעור, אך משהוגש עליו ערעור – אין לאשרו; מצד שני, לדעת בית המשפט, אין להפנות הצדדים למתן החלטה סופית ופסק דין בבית הדין הגדול, מפני שהחוק אינו מעניק סמכות לבית הדין בדבר זה.

מצב זה אינו הגיוני – אף שהוא כנראה נוח למשיבה, שמכיוון שפסק דינו של בית הדין האזורי לא נסתר הרי היא יכולה להמשיך להשתמש בנכס ללא תשלום אף שאין הכרעה סופית. דבר זה אינו הגיוני, לא ראוי ולא רצוי. ולדעתנו בנסיבות העניין, לאחר שבית המשפט קבע שעקרונית היה מקום לאשר את פסק דינו של בית הדין, לאחר שבית המשפט נתן תוקף להסכמת הצדדים לדון בפני בית הדין, דבר זה משליך גם על הצורך והחובה של בית הדין הגדול למצוא דרך חוקית להמשיך בהליך, עד למתן הכרעה סופית.

ונסביר את דברינו:

כפי שהארכנו לעיל כל היכא שהצדדים מגישים תביעתם בפני בית הדין הרבני ובית הדין קנה סמכות – בין בתביעות שסמכותו ייחודית בין בתביעות שיש לבית הדין ולבית המשפט סמכות מקבילה, ואף היכא שאין לו סמכות, אלא שהצדדים דנו בפניו והקנו לו סמכות ובנסיבות העניין הם מושתקים מלטעון לחוסר סמכות כנידון דידן – בכלל הדברים כלולה גם האפשרות להגשת ערעור בפני בית הדין הגדול ובתור רישא גופא אזיל (עייני עירובין מא, א). משכך הקביעה שלהחלטת בית הדין יש תוקף חוקי מקנה את זכות הערעור לבית הדין הגדול לצד שרואה עצמו נפגע מהחלטה זו, שהרי משנבחרה הערכאה שתדון, בית הדין האזורי, מסלול הערעור על ערכאה זו הוא בית הדין הרבני הגדול כפי שנקבע בתקנות. לפיכך קבלת סמכות בית הדין מותלית וכוללת בתוכה את האפשרות להגיש ערעור, ומשכך פסק הדין יהיה חלוט גם משפטית רק לכשיעבור זמן הערעור או משיוגש ערעור ויידחה. וממילא בנידון דידן, הסמכות שהוקנתה לבית הדין האזורי כוללת בתוכה גם את הערעור לפני בית הדין הגדול. מסיבה זו לא נצרכת חתימה על שטר בוררות חדש, שהרי החתימה שהקנתה הסמכות לבית הדין האזורי מקנה סמכות לערעור בבית הדין הגדול.

וכעין זה מצינו (סנהדרין יא, א):

תנו רבנן: אין מעברין את השנה אלא אם כן ירצה נשיא. ומעשה ברבן גמליאל שהלך ליטול רשות אצל הגמון אחד שבסוריא, ושהה לבוא, ועיברו את השנה על מנת שירצה רבן גמליאל. וכשבא רבן גמליאל ואמר "רוצה אני" – נמצאת שנה מעוברת.

ונפסק ברמב"ם (הלכות קידוש החודש פרק ד הלכה יב):

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

היה ראש בית דין הגדול, והוא הנקרא נשיא, בדרך רחוקה – אין מעברין אותה אלא על תנאי אם ירצה הנשיא, בא ורצה – הרי זו מעוברת, לא רצה – אינה מעוברת.

הרי שהחלטת בית הדין מותלית בהסכמת הנשיא וללא הסכמתו אין לה תוקף.

והנה על כך דינא דבעינן הסכמתו של הנשיא, הקשה הגאון ר' שלמה איגר איך יועיל רצון הנשיא שהרי למאן דאמר 'אין ברירה' אף אם יסכים לא תועיל הסכמתו לקבוע שהחודש מעובר למפרע, שהרי בשעה שעיברו לא ידענו עמדתו של הנשיא (והובאו דבריו בדרוש וחיודוש לרבי עקיבא איגר בכתובות ג, א). והנה על התנהלות רבן גמליאל לא קשיא מידי, דיש לומר דהוא סבר ד'יש ברירה'. אך להלכה פסקינן דאין ברירה וכן פסק הרמב"ם, ולפי זה קשה איך פסק הדברים להלכה.

וקושיה זו מתורצת במה שכתב רבי עקיבא איגר (שם) להסביר דינא ד'כל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש':

[...] ד"עד שירצה" היינו שיאמר "הן", וכיון דבעינן מעשה לחלות הקידושין זה תליא בברירה, אבל למאן דאמר "שלא ימחה אבא" – כיון דלא צריך למעשה, רק בהיפוך, שלא יעשה מעשה מחאה – זו לא תליא בברירה, כמו שכתבו הראשונים ז"ל. ואם כן יש לומר דכל הקידושין המה על מנת שלא ימחו רבנן.

ולפי זה גם "עד שירצה הנשיא" היינו שלא ימחה על החלטתם, וכיוון ששומע הנשיא ואינו מוחה קמה החלטתם, אף למאן דאמר אין ברירה. וסברה זו מבוארת גם בדברי השאגת אריה (סימן צג) ובדבריו בטורי אבן (ראש השנה לא, ב) וכן כתב גם במנחת חינוך (מצוה ד אות לה).

והכי נמי בנידון דידן: החלטת בית הדין האזורי תלויה באפשרות הערעור, דהיינו שהערעור לא יעקור ולא יבטל את פסק הדין, שהרי עד שהערעור קובע שפסק הדין בטל, יש תוקף לפסק הדין וכמו שביארנו. ומעתה השלמת ההליך תלויה בפסק דינו של בית הדין הגדול הדוחה או מקבל הערעור. ואין לחלק בין הדבקים. משכך בנידון דידן, רק החלטה סופית של בית הדין הגדול היא שתסיים את ההליך המשפטי שבין הצדדים, כאשר הליך הבוררות שהחל בבית הדין האזורי לא בוטל, וכפי שקבע בית המשפט.

ערים אנו לדברים שכתב בית המשפט המחוזי בפסק דינו:

בהינתן כי מקורו של הליך הבוררות בהסכמת הצדדים בבית משפט השלום, אשר טרם הביא להכרעה, עליהם להמשיך ולמצוא את הדרך להביא להכרעה בסכסוך שביניהן בדרך זו, ואין אלא לקוות כי הצדדים ימצאו את הדרך לגשר עתה על הפערים שביניהם ללא שיצטרכו שוב לפנות לבתי המשפט.

בית המשפט המחוזי, שעסק בבקשה לביטול ולאישור פסק הדין של בית הדין האזורי, מניח שהפנייה של הצדדים לבוררות היא מכוח התביעה שהגישה עמותת הוועד הכללי לבית משפט השלום. הנחה זו אינה מדויקת. כפי שכתבנו, ההליכים החלו כבר בשנת 2000 בהליך עצמאי שהגישה עמותת הוועד הכללי בבית הדין האזורי. כך או כך, בית המשפט המחוזי אינו רואה להחזיר את העניין להכרעת בית הדין הרבני הגדול, מאחר שהוא מקבל את טענת בא כוח עמותות "וזאת לראיה" ו"בית הרב", כי "על אף הוראת סעיף 26(ב) לחוק, המסמיך את בית המשפט, בין היתר, להחזיר את התיק לבורר, [...] לאור הלכת אמיר, אין לעשות כן כאשר המדובר בבית דין רבני ממלכתי. מתן הוראה אופרטיבית להחזיר תיק בוררות לבית הדין הייתה עומדת בסתירה ישירה להוראת בג"ץ אמיר, והיא אינה נופלת לתחומה של ההלכה המקלה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שנקבעה בפס"ד איבגי בהתייחס למצב כדיעבד לאחר שכבר ניתן פסק בוררות סופי. אי לכך, לא תינתן הוראה להחזרת התיק לבית הדין הרבני.

בית המשפט מציע אפוא לצדדים להגיע ביניהם להבנות על הדרך להכריע בסכסוך או לשוב אל בית משפט השלום שבו הוגשה תביעת הוועד הכללי. לדידנו הפניית הצדדים אל בית משפט השלום אינה מחויבת המציאות.

אומנם יש קושי בהשלמת הליכי בוררות בבית הדין הרבני לאחר שנים כה רבות של התדיינות בין הצדדים במסגרת בוררות ולאחר שפסק הדין בפרשת סימה אמיר, ששלל את סמכות בית הדין לדון בבוררות, קנה שביתה בפסיקת בית המשפט העליון. כך אמר לאחרונה בית המשפט העליון בנושא זה:

כך למשל, ברע"א 4198/10 איבגי נ' גבאי (25.12.2012) (להלן: עניין גבאי), נדון הליך בוררות בענייני ממונות, שנוהל בבית דין רבני בהעדר סמכות לעשות כן. באותו עניין קבע השופט (כתוארו אז) י' דנציגר, כי "פסק בוררות שניתן בחוסר סמכות הינו פסק שניתן לביטול ולא בטל מעיקרו". ודוק: פסק בוררות; לא כל פסק. פסק הדין בעניין גבאי נסמך, במידה רבה, על הסדרים הקבועים בחוק הבוררות, והם אשר אינם רלבנטיים לעתירה זו. כפי שציין השופט דנציגר:

אכן, טענת המבקש לפיה מקום שבו פעל בוורר ללא סמכות או שמונה שלא כדין נשמטת הקרקע מתחת לפסק הבוררות, אינה משוללת היגיון. טענה זו תואמת את הנחת המוצא בשיטתנו המשפטית לפיה פעולה שנעשתה בחוסר סמכות הינה, בדרך כלל, בטלה מעיקרה. אלא שטענה זו אינה עולה בקנה אחד עם המנגנון שנבחר בעניין זה על ידי המחוקק במסגרת חוק הבוררות ועם פסיקתו של בית משפט זה בסוגיה שבנדון.

(עניין גבאי, פסקה 20)

נקודת המוצא אפוא היא בטלות; כך ולא אחרת. ראוי להדגיש, כי הליך הבוררות הוא יחודי, שכן כל תוקפו מתבסס על הסכמת הצדדים לפנות לבורר, ולדון לפניו, חלף דיון בבית משפט.

(בג"ץ 7829/15 ועד עדת הבבלים בירושלים נ' בית הדין הרבני הגדול בירושלים (29.5.2019))

אכן ייתכן שבהתאם לבג"ץ 7829/15 הנ"ל, ומאחר שפסיקה בחוסר סמכות בהליך בוררות אינה בטלה אלא ניתנת לביטול, לא ניתן לשלול לחלוטין שבהסכמת שני הצדדים יוכל בית הדין הרבני הגדול להשלים את הליך הבוררות שהחל בין הצדדים, וזאת לאור העיסוק רב השנים בסכסוך בבית הדין. איננו רואים צורך לקבוע מסמרות בעניין זה, מאחר שקיימת דרך אלטרנטיבית, חוקית, שבו בית הדין יוכל לפסוק בסכסוך שבין הצדדים מכוח סמכותו השיפוטית, וזאת בדרך של מתן הוראות לנאמני הקדשות הוועד הכללי.

עמד על הסוגיה היועץ המשפטי לשיפוט הרבני, עו"ד הרב שמעון יעקבי:

לבית הדין סמכות שיפוט ייחודית בכל עניין הנוגע לניהולו הפנימי של הקדש דתי שנוצר לפני בית הדין. בעבר היה בית הדין מקיים דיונים לא מעטים במסגרת בוררות במחלוקות בין הקדשות דתיות לבין אנשים אחרים, הן כתובעים הן כנתבעים. דיון בבוררות אינו אפשרי כיום. והנה ראובן ששכר דירה בבעלות הקדש דתי פונה לבית הדין ומבקש להורות

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לאפוטרופסי ההקדש שלא לפנותו מדירה ההקדש. האם בית הדין מוסמך להידרש לבקשת ראובן ולהורות לנאמני ההקדש את המעשה אשר יעשון?

שאלות אלה אינן ייחודיות לבית הדין הרבני. הן עולות מדי פעם בבתי המשפט האזרחיים, ואפשר ללמוד מהם ולהקיש אלינו. במסגרת הפנימית של מערכת בתי המשפט קיימת חלוקת סמכויות בין בתי המשפט השונים, ולעתים מתעורר צורך להכריע בשאלות שבמחלוקת במסגרת דיונית של מתן הוראות לכונסי נכסים או בעלי תפקידים אחרים שמינה בית המשפט, כמו מפרק חברה, נאמן בפשיטת רגל, נאמן בהקדש ציבורי, אפוטרופוס לקטין ולפסול דין, מנהל עיזבון ועוד. ההתפתחות בפסיקה הובילה לכך שבמקרים מסוימים, נוצר מצב שלפיו נתונה סמכות מקבילה לשני בתי-משפט: האחד, בית-המשפט המוסמך על-פי הסעד המבוקש, ואילו האחר הוא בית-המשפט שמינה בעל תפקיד לעניין הנדון לפניו. בית-המשפט השני, זה שמינה את בעל התפקיד, יפעיל את סמכותו אך ורק אם הבקשה למתן הוראות מתאימה מבחינה דיונית לשם הכרעה במחלוקת [...]

עם זאת, בית-המשפט העליון קבע כי הליך מתן הוראות אינו תחליף לתביעה רגילה, כאשר לב ההליך הוא תביעה לסעד כספי ולא מתן הוראות לבעל התפקיד. בדיקת הפסיקה של בית המשפט העליון בנושא מראה כי היחס לשאלת נכונות ההכרעה בסכסוכים שונים בדרך של מתן הוראות לנושא תפקיד הוא אמביוולנטי, ותלוי בנסיבות המיוחדות בכל עניין [...]

במסגרת סמכותו לשפוט בענייני ניהול פנימי של הקדש דתי, מוסמך בית הדין ליתן הוראות לאפוטרופסי ההקדש ביחס לאופן טיפולם בסכסוכים אזרחיים הנקרים מדי פעם בדרכו של ההקדש, אף כי יש בכך כדי להשפיע בעקיפין על זכויות וחובות של ההקדש. בדונו בהוראות שראוי ליתן לנאמנים אין בית הדין מנוע מלהיזקק לשאלות שבדין האזרחי כמו גם בדין הדתי. בית הדין יכול בהחלט לבחון האם ראוי כי נאמן של הקדש יפעל לצורך הגשת תובענות בערכאות אזרחיות נגד צד ג' כלשהו, והאם הדבר עשוי לשרת נכונה את האינטרס של ההקדש. כך למשל, אם ימצא בית הדין כי הגשת תובענה בבית המשפט האזרחי ע"י הנאמן נובעת משיקולים זרים או שהיא מופרכת, שכן הדין אינו מגלה כל עילה, וכיוצא בזה שיקולים שונים, יוכל הוא להורות לנאמן להימנע מהגשת התובענה על מנת שלא לכלות את נכסי ההקדש לריק.

כפועל יוצא מכך, מוסמך בית הדין לבחון את דרך ההתנהלות הראויה של ההקדש בקשר עם מחלוקת שבין ההקדש לגורם אחר, ולהורות לנאמן כיצד לפעול בהקשר זה, ולעניין זה רשאי בית הדין לשקול אף שיקולים שבדין תורה, כגון אם מימושה של זכות מתנגש עם עקרונות הלכתיים שיש להם קשר להקדש.

כשמדובר במחלוקת בין שני הקדשות דתיים, רשאי בית הדין לבחון גם אם ראוי כי יבררו את הסכסוך שביניהם בפני הערכאה המוסמכת, או שמא מצב העניינים הוא כזה שמוטב כי יורה להם כיצד לפעול, וכך יחסוך מהם התדיינות מיותרת בבית המשפט והוצאת כספים מיותרת לקיומה של התדיינות שכזו.

מאליו מובן כי החלטה של בית הדין העוסקת במתן הוראות של "ניהול פנימי" של הקדש כפופה לביקורת שיפוטית, ומן הראוי כי בדונו בעניין יגביל עצמו בית הדין לגדרי השיקולים שפורטו לעיל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

(הרב שמעון יעקבי "עדכוני פסיקה וחקיקה והערות בעבודת בית הדין", כנס הדיינים –
התשע"ג, עמ' 127, 132–138)

בהתאם לכך, לאחר שיבוצע האמור בהוראות האופרטיביות שיינתנו בסיומו של פסק דין זה, וככל שנאמני הקדשות הוועד הכללי שימונו בעתיד לא יגיעו להבנות בסכסוך עם עמותת ולזאת לראיה, יהיה עליהם לפנות אל בית הדין בבקשה למתן הוראות. אם לא יהיה שיתוף פעולה של המשיבה עם הוראות בית הדין, דבר שאנו מתקשים להעלות על דעתנו, עשוי בית הדין להתיר לנאמני הקדשות הוועד הכללי להגיש תביעה מתאימה בבית דין (לא ממלכתי) הדן על פי דין תורה, או בבית המשפט.

לא. מסקנות

לאור האמור:

לאחר שימונו נאמנים להקדש בית דוד והללו יקבעו את מדיניותם לגבי המשך ההליך, יתאפשר לצדדים להעלות את טיעוניהם בפני הרכב ההקדשות בבית הדין האזורי המטפל בהקדשות הוועד הכללי ואז תינתן הפסיקה, שכמובן תהיה נתונה לערעור בבית הדין הגדול, אם יוגש. דיון זה יתקיים מכוח סמכות בית הדין לתת הוראות ניהול לנאמני ההקדש, ולא מכוח שטר הבוררות שנחתם בין הצדדים.

מודעים אנו לעובדה שהליך זה הוא הליך ארוך הנמשך כעשרים שנה, מודעים אנו לעובדה שאם יינתן פסק דין סופי הקובע שעל עמותת וזאת לראיה לשלם דמי שכירות התשלום יהיה על כל השנים שבהן העמותה משתמשת בנכס. עם זאת דוחים אנו את טענתם של עו"ד שטוב ושולחיו כי נגרם לוועד הכללי הפסד. כאמור הוועד הכללי אינו הבעלים של ההקדש. הרבנים הרשומים כוועד עמותת הוועד הכללי, אינם יכולים לשמש כוועד בגלל שאין תוקף חוקי למינוחם, בנסיבות תיק זה סביר שעיקוב ההכרעה לזמן נוסף לא יזיק לרשאים ליהנות מפירות הקדש זה. הסדרת ומינוי נאמנים שיפעלו בשקיפות וידווחו לבית הדין על מעשיהם היא הטובה האמיתית לזכאים ליהנות מנכסי ההקדש.

ונוסיף: במסגרת כתיבת פסק הדין ביקש בית הדין לעיין בנסח הטאבו העדכוני על נכס זה. בנסח רשום שהנאמנים הם: "הוועדה המרכזית כנסת ישראל". מנסח זה הושמטו האנשים המפורטים בשמות שהוזכרו בנסח שהוצג על ידי הוועד הכללי. עולה מהנ"ל שכיום למעשה אין נאמן להקדש זה מכיוון שנאמנים אמורים להיות מפורשים בשמם. גוף ציבורי שהוא עמותה לא יכול על דרך הכלל לשמש נאמן בהקדש דתי, בין השאר בשל הנזק שמסב מינוי גוף כזה כנאמן ליכולת בית הדין לפקח על ההקדש (וראה בפסק דינו של מותב אחר של בית דין זה בתיק 1182711/1) ובפרט בנדון דידן שבו כפי שכתבנו לעיל המציגים עצמם כחברי הוועד אינם יכולים לשמש ככאלו מפני שלא התמנו על פי התקנון. לפיכך בפועל אין כיום נאמן להקדש. אך רישום זה יכול להטעות בטיפול בנכסי הקדש זה. לאור האמור בית הדין קובע ש"הוועדה המרכזית כנסת ישראל", לא תשמש יותר כנאמנת הקדש זה. בית הדין חוזר על החלטות בית הדין האזורי וקובע שעד להחלטה אחרת של בית הדין להקדשות, עו"ד רונן מטרי ישמש מנהל מיוחד להקדש בית דוד, ושמו ירשם בלשכת רישום המקרקעין כנאמן זמני של ההקדש.

לב. אחרית דבר

במסגרת כתיבת פסק דין זה עיין בית דינו בתיקים רבים הנוגעים להקדשות הוועד הכללי. בתיקים אלו ישנן בקשות רבות של נציגי כוללים שונים להתמנות לאפוטרופוסים בוועד הכללי

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

כנציגי הכוללים שאותם הם מייצגים. מלבד זאת הוגשו בקשות על ידי נציג ממשפחת ריבלין צאצאיו של ר' משה מגיד בן ר' הלל ריבלין מהמשפחות הענפות בירושלים, בקשת הרב אריה שטרן הרב הראשי לירושלים וכו'. בית הדין אף עיין בחלק מפרוטוקולי הדיונים. בקשות נציגי הכוללים מסתמכות על התקנון שהכין הגרצ"פ פראנק, תקנון שהיה הבסיס להחלטות בית הדין האזורי בשנת תשנ"ח. אכן אין אנו יודעים מה היה התקנון בעת שהוקם הוועד הכללי על ידי הגר"ש סלאנט בשנת תרכ"ו. ועם זאת, יהא התקנון אשר יהא, כוונת הקמת ועד זה הייתה כוועד פרו"ח – פרושים וחסידים – דהיינו כל היהודים יוצאי אשכנז בירושלים. במשך הזמן הצטרפו לוועד הכללי כוללים שונים, שהיה להם עניין להצטרף לוועד הכללי. לעומת זאת כוללים רבים אחרים לא הצטרפו, כדוגמת 'כולל גאליציא', שהיה כולל עשיר, בנסיבות הזמן ההוא (הדבר ידוע לי אישית מאחר שסבי ר' פישל שפירא היה ממונה בכולל זה). כמו כן כוללים רבים, שכנראה לא הייתה להם תועלת מהצירוף לוועד הכללי לא הצטרפו לוועד זה. ישנם כוללים גדולים וחשובים ככולל שומרי החומות, כולל חב"ד וכו' שאינם חברים בוועד הכללי. אכן בשנת תשס"א החליט בית הדין הגדול למנות חבר נאמנים, שישמשו כנציגי הציבור, וזאת כדי "להוציא את העגלה מהבוץ" כלשון החלטת בית הדין. החלטה זו לצערנו לא צלחה.

מינוי זה לא צלח בעקבות אי־פיקוח אינטנסיבי ובשל יכולתם של אנשי הוועד הכללי לדלג בין בתי הדין השונים שטיפלו בעניינם מחד גיסא ובין בית המשפט הממונה על העמותה מאידך גיסא – מה שהביאנו עד הלום. אך עם זאת, עקרונית, הפעולה שפעל בית הדין בהחלטתו אז הייתה הפעולה הנכונה:

בתקופה שבה לא הייתה כמעט פרנסה בירושלים, רוב הציבור הוכרח להיות חבר באחד מהכוללים כדי לקבל את החלוקה שהייתה מתקבלת על ידי שד"רים שנשלחו למדינות המוצא. שד"רים שנשלחו לתפוצות שבהם היה ליהודים כסף, הביאו סכומים גדולים לחלוקה (זו הסיבה לעשירות 'כולל גליציא' שהמשיך לאסוף כספים מיוצאי גליציה שעברו לארצות אחרות), לעומת זאת הכוללים של הארצות שבהן שררה עניות לא הצליחו לגייס סכומים גדולים, והחלוקה הייתה בהתאם. בין כך ובין כך, הנסיבות גרמו לכך שרוב היהודים האשכנזים היו שייכים לאחד מהכוללים, ולכך הנציגות בוועד הכללי הייתה על ידי נציגי הכוללים.

מאז השתנה המצב.

ההקדשות שהוקדשו הם לעניי ירושלים האשכנזים וצריכים בחינה בכל הקדש והקדש, אך ה'כוללים' לא משמשים היום בתפקידם המקורי, אין הם מהווים צינור להזרמת כספים ממקומות המוצא שחרבו ועל כל פנים אין כיום יהודים שמעבירים כספים ממקומות אלו, גם רוב האנשים שהגיעו ממקומות אלו אינם מתייחסים לקהילותיהם שחרבו בשואה. לפיכך: כיום, אין שום היגיון למנות נציגי כוללים אלה הנושאים אומנם בתואר נציגי הכוללים אך אין להם בפועל מעמד ציבורי כלשהו.

לכן בנסיבות הזמן, יש להקים ועדת נאמנים רחבה (למעלה משלושה) שתייצג את הציבור האשכנזי על כל גווניו, ועדה שתורכב בין מרבנים ובין מאנשי ציבור מכל המגזרים. ועדה זו שתמנה אחרי שהמנהל המיוחד יסיים את תפקידו היא שתרכז את כל ההקדשות, תבחן את מטרותיהם ותגיש המלצה לבית הדין להקדשות איך יפעלו ההקדשות מכאן ולהבא. לכתחילה חובה להפעיל ההקדשות בכפוף לכוונת המקדישים. עם זאת בנסיבות שהשתנו עם חילופי הזמנים יש לבדוק אם אין מקום לשנות את ייעוד ההקדשות לדברים הדומים לרצון המקדישים.

הדברים נכתבים כהדרכה כללית לבית הדין להקדשות, ועוד חזון למועד.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לג. התנהלות באיכוף הוועד הכללי – מסקנות

בסיום דברינו אין אנו יכולים להתעלם מהפעולות הלא-חוקיות שעשה עו"ד שטוב כדי למנוע מבית הדין להפעיל את סמכותו ולהוציא את הצדק לאור. אין אנו מתכוונים רק ללשונו הבוטה הגסה והמשתלחת בבית הדין ובצד השני, אלא גם ובעיקר לניסיונו להטעות את בית הדין ולשבש את מהלכי בית הדין:

א. בניסיון להטעות את בית הדין כאילו הוא מיופה כוחה של עמותת הוועד הכללי – ולכאורה גם של הקדשות הוועד הכללי – באמצעות הצגת ייפוי כוח שעליו חתום חיים לנג, מנכ"ל העמותה והמוצג בייפוי הכוח גם כנאמן ההקדשות, אף שהלה לא היה מוסמך לייפות את כוחו של מאן דהו בשם העמותה ולא היה מעולם נאמן ההקדשות, עובדות שללא ספק היו ידועות היטב לעו"ד שטוב.

ב. בפנייה לרשם העמותות שלא ימציא לבית הדין מסמכים שביקש בית הדין להמציא אליו.

ג. בהגשת כתב תביעה בבית דין פרטי נגד הדיינים כדי שלא יפעלו כפי שהם מחויבים על פי חוק.

ד. הגשת התביעה האמורה בשם הרבנים גרבוז ודביר, תביעה שעל פי מכתבם הוגשה שלא על דעתם.

ככל המעשים הללו פעל לשיבוש הליכי משפט ועשה דברים בכוונה להכשיל את ההליך השיפוטי ולהביא לעיוות דין, ואף שהעלה חרס בידו, אסור לנו להתעלם מהתנהגותו.

בסעיף ג' האמור עולים מעשיו לכאורה גם כדי ניסיון לפגוע במעמד הדיינים ולהחשיד ולבזות את דרכי השפיטה, להפעיל לחץ פסול על הדיינים כדי להביא להסתלקותם ממנו ולעיוות הדין – לחץ שכמוהו איום שנועד כדי להניע את אדם לעשות מעשה או להימנע ממעשה שהוא רשאי, ובענייננו אף חייב, לעשותו, והעולה לפיכך גם כדי ניסיון לסחיטה.

מן האמור עולה הצורך לבחון נקיטת הליכים נגד עו"ד שטוב, ובצידם מתבקש מצד לשכת עורכי הדין לשקול נקיטת צעדים משמעותיים נגדו.

עותק מהחלטתנו זו יועבר לפרקליטות המדינה וללשכת עורכי הדין כדי שהללו יבחנו ויחליטו בדבר נקיטת הליכים כאמור בהתאם לסמכויותיהן.

לד. סיכום

נסכם אפוא בקצרה את האמור עד כה – תחילה נסכם את הרקע, את ההליך ואת מסקנותיו ולאחר מכן נבוא למתן ההוראות האופרטיביות.

ההליך שלפנינו עניינו בבחינת תוקפו של פסק דינו של בית הדין הגדול בעניינם של הצדדים, נטען כי פסק דין שבעניינו נחתם בעת שאחד מחותמיו כבר יצא לגמלאות ואף לאחר כלות התקופה שבה היה רשאי לסיים הליכים שבהם החל ומשכך אין לו תוקף. נציב התלונות על שופטים ודיינים מצא כי טענה-תלונה מוצדקת היא ובהמשך קבע נשיא בית הדין הגדול דאז כי יוקם הרכב חדש בבית הדין הגדול שיבחן את הדברים ויקבע בדבר תוקפו של פסק הדין והמשכו של ההליך (ראה פרק א להחלטה זו). בהחלטתנו קבענו כיצד יימשך בירור הסכסוך ככל שיהיה צורך בכך.

במסגרת ההליך נזקקנו להקדיש זמן רב להפרכת טענות פסלות משוללות כל יסוד עובדתי, הלכתי או משפטי שהעלה עו"ד שטוב נגד חברי בית דינו – המענה להן ניתן בהחלטה קודמת,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שנתן בית דיננו (וראה האזכור בקצרה בפרק ז להחלטה זו). במסגרתה כמו גם במסגרת החלטה זו עמדנו גם על התנהלויות פסולות רבות של עו"ד שטוב ובצידן גם על התנהלויות בעייתיות מצד עמותת וזאת לראיה.

לגופו של הליך:

לצורך בירורם של דברים ועקב טענות מקדמיות שהועלו בעניין מעמדם של הצדדים ובאי כוחם נזקקנו לבחון את הרקע הכללי, לברר מה הם הקדשות הוועד הכללי, מה היא עמותת הוועד הכללי, מה היחס ביניהן, כיצד נוהלו והתנהלו במשך השנים – מי מונו וכיצד מונו כנאמני ההקדשות וכוועד העמותה, וכיצד הוסמך – אם הוסמך – עו"ד שטוב לייצג את ההקדשות או את העמותה (ראה פרק ו להחלטה זו וכן בהחלטה הקודמת).

תמצית הממצאים שעלו היא זו:

א. הקדשות הוועד הכללי הוא מונח כולל לאשכול הקדשות רבים שאוגדו ותופעלו בשעתו באמצעות רבנים ואנשי ציבור שבתי הדין לדורותיהם מינו אותם לנאמני ההקדשות ואשר במקביל היו כפי הנראה חברים, במידה זו או אחרת, באגודת הוועד הכללי. בחלק ניכר מן המקרים היו לאותם נאמנים, שהיו חברי האגודה האמורה, מינוי כולל ביחס לכל או לרוב ההקדשות האמורים (ראה פרק ט להחלטה זו).

ב. עמותת הוועד הכללי באה בנעליה של האגודה האמורה ובמשך שנים נוהלו בפועל נכסי ההקדשות האמורים באמצעות העמותה – ואם לדייק: להלכה נוהלו באמצעות העמותה, ולמעשה זה שנים רבות שנוהלו באמצעות הרב אריה דביר, שאף מונה כנאמן להקדשות, ובאמצעות עו"ד שטוב כבא"כוח (ראה שם).

ג. מכל מקום האגודה ואחריה העמותה לא היו בעלים על הנכסים שכן הללו נכסי הקדשות הם ולא נכסי האגודה – העמותה או מי מחבריה. וספציפית: הנכס נשוא ההליך הוא נכס שזיקה אליו ישנה – אם ישנה – להקדשות הוועד הכללי ולא לעמותה (ראה שם).

ד. התנהלותה של עמותת הוועד הכללי במשך השנים מעלה תהיות ותמיהות רבות גם באשר לקיום מטרותיה וגם – ובעיקר – באשר לדרך מינוי ועד העמותה, שמונו לו לכאורה מי שלא היו יכולים להתמנות לו אם משום שלא היו כלל חברי העמותה ואם משום שנעשו לחברים בה בניגוד לכלליה. בפועל עולה לכאורה שאין ועד חוקי לעמותה (ראה שם ובפרק כד להחלטה זו).

ה. אין בית הדין מוסמך לפקח על העמותה ולא לתת הוראות בעניינה אך אינו יכול ואינו רשאי להתעלם ממה שהוא רואה לנגד עיניו וחובתו היא להציע את הדברים לפני הגורמים המוסמכים, היינו רשם העמותות כדי שזה ייתן דעתו על הדברים.

ו. להקדשות הוועד הכללי מינה בית הדין הגדול בשעתו שלושה נאמנים, תוך סטייה – מוצדקת כשלעצמה – מהמתווים הקודמים שנקבעו לעניין הרכב ועד נאמני הוועד הכללי, אך תוך שמירה על העיקרון ההלכתי המחייב את מינויים של שלושה נאמנים לפחות.

ז. בפועל ענייני הקדשות הוועד הכללי כולם נחתכו "פה אחד" – פיו של הנאמן היחיד שנותר, הרב אריה דביר.

ח. על פי דין תורה אין אפשרות לניהול הקדש – ניהול הכולל גם היבטים של שררה ושל גביית ממון וגם היבטים של חלוקה לנהנים ושל הכרעה בדבר אופן החלוקה – בפחות משלושה נאמנים בפועל.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תנאי ההקדשות המדוברים שבהם נקבעו מלכתחילה גם יותר משלושה נאמנים מחייבים על פי ההלכה שגם לא יתקבלו בעניינם החלטות אלא בהרכב מלא של הנאמנים ובהסכמה, לא בדעת רוב ולא בהרכב חסר, ובוודאי לא לאורך זמן וכשמדובר בהחלטות החורגות מהתנהלות שוטפת (ראה פרקים י–יד להחלטה זו).

ז. המשמעות של האמור היא כי בפועל זה שנים רבות שאין להקדשות הוועד הכללי נאמן או נאמנים שיש להם סמכות לפעול בעניינם, ומכאן שאין גם מי שמוסמך למנות באכוח לפעול בעניינם של הקדשות אלה.

הרב דביר, הנאמן היחיד בפועל זה שנים, אינו רשאי על פי דין תורה לפעול בעצמו בנכסי ההקדשות וממילא אינו יכול למנות באכוח במקומו (פרט למינוי הספציפי לעניין מתן יפוי כח להגשת התביעה שניתן ע"י הגר"ש דיכובסקי בתיק זה) (ראה פרק יח להחלטה זו).

ח. האמור נכון אף לו הייתה התנהלותו של הרב דביר עצמו ללא רבב, ומשנה תוקף יש לדברים נוכח ההתנהלות הלא תקינה שלו עצמו נוכח הימנעותו מהגשת דוחות לבית הדין כפי שהוא מחויב לעשות, ואף לאחר שבית הדין הורה לו לעשות כן (ראה פרקים טו, יט–כא להחלטה זו).

ט. הרב דביר אינו בעל מעמד בתיק זה – וממילא אינו יכול אף למנות את עו"ד שטוב כבאכוח – בכובעו כחבר ועד העמותה, והוא הדין לחברי הוועד האחרים. זאת לא רק בשל בשאלה המשפטית בדבר תוקפו של מינויים לחברי ועד העמותה – שאלה שאותה יצטרכו לבחון רשם העמותות ובית המשפט כנ"ל, אלא גם ובעיקר משום שהעמותה אינה בעליהם של הנכסים ואף אינה ומעולם לא הייתה (כעמותה) נאמן על נכסי ההקדשות, אף אם חלק מאנשיה היו גם נאמני ההקדש (כעולה מהסעיפים הקודמים ומהמפורט בפרקי החלטה זו שצוינו בהם).

י. כיום המצב המשפטי הוא שבית הדין להקדשות מינה מנהל מיוחד להקדשות הוועד הכללי, לאחר שמצא אף הוא ליקויים חמורים בהתנהלות ההקדש.

לאחר שישלים המנהל המיוחד את עבודתו אמור בית הדין להקדשות למנות נאמנים חדשים להקדשות הוועד הכללי (ראה פרק יט להחלטה זו).

יא. לאחר שיתמנו נאמנים להקדש יצטרכו הללו לגבש את עמדתם בכל הנוגע לסכסוך בין הצדדים, וכפי שהצענו בגוף פסק הדין (ראה פרקים ל–לא להחלטה זו).

אגב כך הערנו והבענו את דעתנו בנוגע למתווה הכללית למינוי הנאמנים להקדשות אלה (ראה פרק לב להחלטה זו).

יב. את האמור בנוגע למעמדם – או ליתר דיוק להעדר מעמדם – של העמותה, של הרב דביר ושל עו"ד שטוב בכל הנוגע להקדשות הוועד הכללי בלבד יש להביא לידיעת בתי הדין להקדשות.

הרב שלמה שפירא

לבית הדין הגדול הודיע הרב דביר ב"ז בכסלו תשע"ט (25.11.18) שהוא מתפטר מלהיות נאמן בהקדשות.

לאור זאת הרב אריה דביר לא משמש כנאמן ההקדשות ואין לייפוי הכוח של עו"ד רפאל שטוב תוקף. לכן לדעתי בית הדין מנוע מלדון בעיכוב הביצוע לגופו עד שימונו נאמנים חדשים, ואני מצטרף למתן ההוראות.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הרב א' אהרן כץ

לה. מתן הוראות

נוכח כל האמור עד כה אנו מורים כדלהלן:

1. אין כיום למי שמונה כנאמן הקדשות הוועד הכללי, הרב אריה דביר, מעמד כנאמן בהקדשות אלה. כמו כן אין כיום נאמנים אחרים להקדשות אלה.

2. כמו כן אין ולמעשה גם לא היה לעמותת הוועד הכללי מעמד, ודאי שלא מעמד של בעלים או של נאמן, בנכסי הקדשות אלה.

3. מהאמור נובע כי עו"ד שטוב אינו מוסמך לייצג את הקדשות הוועד הכללי ואינו יכול להגיש בשם תביעות או הליכים אחרים.

4. הקדשות הוועד הכללי ובכללם הקדש בית דוד, שלעניינו נוגע ההליך הנוכחי, מנוהלים ויתנהלו (עד למתן החלטה אחרת) על ידי עו"ד רונן מטרי שאותו מינה בית הדין להקדשות כמנהל מיוחד להקדשות הוועד הכללי.

למען הסר ספק נבהיר כי ניהול זה עיקרו פיקוח ובקרה נוכח הליקויים שנמצאו בהתנהלות ההקדשות עד כה ומתן דיווח לבית הדין, הנחיות בדבר פעולות מעשיות אחרות נותן וייתן בית הדין למנהל המיוחד, ואין הוא פועל בפני עצמו (ובכך נבדל הוא מנאמני הקדשות ועל כן יכול הוא לפעול את שהוא מוסמך לפעול – לבדו ולא כחלק מחבר נאמנים המונה שלושה נאמנים לפחות).

5. בית הדין להקדשות המטפל בהקדשות הוועד הכללי ימנה חבר נאמנים שמניין חבריו לא יפחת משלושה, אך עדיף מינוי חבר נאמנים רחב המייצג את כל חלקי הציבור, להקדשות הוועד הכללי ובכלל זה להקדש בית דוד.

בית הדין להקדשות מוסמך כמובן לשקול ולקבוע את מי ימנה, ומוסמך הוא גם לקבוע מתי ימנה את הנאמנים – אם לאחר סיום פעולתו של המנהל המיוחד, או במקביל לפעולתו, ואם כך יחליט – מוסמך הוא להבהיר ולהגדיר את חלוקת התחומים ואת היחסים ושיתוף הפעולה הנדרש בין המנהל המיוחד לבין הנאמנים.

בית הדין להקדשות אף מוסמך כמובן לפצל לעניין זה בין הקדשות שונים השייכים לאשכול הקדשות הוועד הכללי ולמנות לחלקם נאמנים זמניים או קבועים מסוימים ולחלקם – אחרים, לחלקם במועד זה ולחלקם במועד אחר.

6. המשך דיון בסכסוך שבין הצדדים לגופו יהיה לאחר מינוי נאמנים להקדש בית דוד ולאחר שהללו יגבשו את מדיניותם בעניין ההליך. רצוי שתהיה פנייה מוסכמת של שני הצדדים להשלמת ההליך שהחל בבית הדין לפני שנים רבות, אך בכל מקרה בית הדין יפעל במסגרת סמכותו השיפוטית, שהיא מתן הוראות ניהול לנאמני ההקדשות.

7. החלטה זו תופץ להרכבי בתי הדין העוסקים בענייני הקדשות, כדי להביא את האמור – ובפרט את האמור בסעיפים 1–3 דלעיל לידיעתם.

8. המזכירות תעביר עותק מהחלטה זו לרשם העמותות – ותפנה את תשומת ליבו לפרקיה ולסעיפיה הרלוונטיים – כדי שיהיה בידיו המידע ויוצגו לעיניו הממצאים שיאפשרו לו לשקול נקיטת צעדים בנוגע לעמותה עקב תפקודה ואופן מינוי ועד העמותה שכפי הנראה נעשה שלא כחוק.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

9. נוכח התנהלותו הבעייתית מאוד של עו"ד שטוב כפי שתוארה וכוארה בהחלטה זו ובהחלטות קודמות ושגרמה הן להליך משפטי ארוך ומיותר שהטריחה את בית הדין רבות, התנהלות שאנו קובעים כי נעשתה שלא בתום לב, אנו מוצאים לנכון להשית עליו הוצאות משפט אישיות לטובת אוצר המדינה בסך 30,000 ש"ח.

נבהיר כי מן הדין היה לכאורה להשית על עו"ד שטוב הוצאות לדוגמה, אולם לפנים משורת הדין הסתפקנו בחיוב האמור שהוא בגדר הוצאות משפט ריאליות – ועל דרך ההמעטה בלבד – שנגרמו לאוצר המדינה בהליך זה.

אפשר שהיה מקום לחייב אף בהוצאותיו של הצד שכנגד, אולם לעת עתה אין אנו מוצאים לנכון לעשות כן, ובין השאר משום שיש מקום להמתין בפסיקת הוצאות אלה עד לתוצאתו הסופית של ההליך כולו.

10. המזכירות תעביר עותק מהחלטה זו כתלונה ללשכת עורכי הדין כדי שתיתן דעתה על התנהלותו של עו"ד שטוב ותשקול נקיטת צעדים משמעותיים נגדו.

11. המזכירות תעביר עותק מהחלטה זו לגורמים המוסמכים בפרקליטות המדינה כדי שיבחנו את התנהלותו המתוארת לאורכה של החלטה וכפי שסיכמנוה בפרק לג של החלטה זו.

זאת בשל ניסיונו להטעות את בית הדין כאילו הוא מיופה כוחה של עמותת הוועד הכללי בעודו יודע כי מי שייפה את כוחו לא היה מוסמך לכך; פנייתו לרשם העמותות שלא ימציא מסמכים שביקש בית הדין – שכמוהו כניסיון למנוע אדם מלהעיד בהליך שיפוטי; הגשת כתב תביעה בבית דין פרטי (בשם תובעים שהתברר שלא על דעתם הוגשה התביעה) נגד הדיינים כדי שלא יפעלו כפי שהם מחויבים על פי חוק – מעשים שיש בהם לכאורה משום ניסיונות לשיבוש הליכי משפט – להכשלת ההליך השיפוטי ולהבאה לעיוות דין; ניסיון לפגוע במעמד הדיינים ולהחשיד ולבזות את דרכי השפיטה ולהפעיל לחץ פסול על הדיינים שכמוהו גם כאיום שנועד להניעם לעשות מעשה או להימנע ממעשה שהוא רשאי, ובענייננו אף חייב, לעשותו, היינו מלשפוט כדין, והעולה לפיכך גם כדי ניסיון לסחיטה.

13. ההוראות האופרטיביות בפסק דין זה ניתנות מכוח סמכות השיפוט של בית הדין בענייני הקדשות דתיים.

ניתן ביום ט"ו במרחשוון התש"ף (13.11.2019).

הרב שלמה שפירא

הרב א' אהרן כץ

הרב אליעזר איגרא

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה